

Vilniaus Universitetas
Istorijos fakultetas
Istorijos teorijos ir kultūros istorijos katedra

Paveldosaugos spec.
magistro dieninių studijų
II kurso studento
Andriaus Skorupsko

Magistrinis darbas

KULTŪROS PAVELDO OBJEKTŲ VALDYTOJŲ (SAVININKŲ) VAIDMUO
KULTŪROS PAVELDO APSAUGOS SISTEMOJE
(THE ROLE OF MANAGERS (OWNERS) OF CULTURAL HERITAGE OBJECTS IN
THE SYSTEM OF CULTURAL HERITAGE PROTECTION)

Darbo vadovas:
Doc. dr. A. Kuncevičius

Vilnius,
2007

Turinys

Ivadas	3
<i>Šaltiniai ir literatūra</i>	6
I. NKV VALDYTOJAS LIETUVOS RESPUBLIKOS TEISĖS AKTUOSE	8
1.1. Galiojančių teisės aktų apžvalga.....	8
<i>Lietuvos Respublikos Konstitucija</i>	8
<i>NKPAĮ ir su juo susiję teisės aktai</i>	11
<i>Kiti teisės aktai</i>	28
1.2. Galiojusių nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugai skirtų įstatymų apžvalga.....	35
<i>Lietuvos Respublikos istorijos ir kultūros paminklų apsaugos ir naudojimo įstatymas</i>	35
<i>NKVAĮ</i>	37
II. NKV VALDYTOJŲ DALYVAVIMAS PRAKTINIAME PAVELDOSAUGOS	
LYGMENYJE	39
<i>Nuosavybės santykių pokyčiai ir jų įtaka NKV</i>	39
<i>Grėsmės, simbiozės ir perspektyvos</i>	45
Išvados	58
<i>Šaltinių sąrašas</i>	60
<i>Literatūros sąrašas</i>	63

Ivadas

Kultūros paveldas yra neatsiejamas tautos tapatumo ir valstybės brandumo požymis, bendrąja prasme pasireiškiantis nacionalinės nuosavybės forma. Identifikatorius „valstybė“ katalizuoja kolektyvią atsakomybę už vertybes, kurios yra bendra mūsų istorijos ir kultūros dalis. Tokioje terpėje „viešojo intereso“ samprata įprasmina valstybės kultūros politikos lygmenį ir jos sklaidą. Tik atsiradus teise pagrįstiems valstybiniam „įpareigotojo“ ir „įpareigojamojo“ santykiams, pastaroji įgauna jau apibrėžtos - individualios - atsakomybės formą, reglamentuojant kultūros paveldo kaip „nuosavybės“ valdymo, naudojimo ir disponavimo ją sritis.

Šio darbo objekto - kultūros paveldo objekto (toliau vartojama - *nekilnojamosios kultūros vertybės*; *sutr.* NKV) valdytojo - vaidmenį galima suskaidyti į teorinę - jo teisinio statuso, tai yra jo teisės ir pareigos, ir praktinę - dalyvavimo šiandieninėje paveldosaugoje - prasmę. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos Seimo 2004 m. rugsėjo 28 d. priimtu Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymu (*sutr.* NKPAĮ), „valdytojas“ yra „kultūros paveldo objekto ir kitų nekilnojamųjų daiktų, esančių pavienio ar kompleksinio objekto teritorijoje arba vietovėje, savininkas ar kitoks valdymo teisių turėtojas“¹. Tokiais valdytojais, pagal Lietuvos Respublikos Civilinį kodeksą (*sutr.* CK), gali būti fiziniai arba juridiniai asmenys. Šiuo atžvilgiu, nuosavybė skiriama į privačią ir valstybinę, o nekilnojamasis kultūros paveldas paprastai įgauna nuosavybės objektų „statinio, statinių grupės“ ar „žemės sklypo“ pavidalą.

Šiomis dienomis valdytojo reikšmė valdomai NKV yra didelė. Jis yra lygiavertis, o kartais ir lemiamą žodį tariantis paveldosaugos sistemos narys. Valdytojo santykį su NKV apsprendžia pirmojo pozicija ir „elgesys“ savo turto, materializuojančio bendras kultūrinės vertybes, atžvilgiu. Pastarieji veiksniai ypač daro įtaką NKV būklei, ar savininkas naudodamas turtą pagal paskirtį nepažeidžia nustatytų paveldosaugos reikalavimų. Svarbu išskirti kitą itin svarbų šio „izoliuotos“ privačios nuosavybės, veikiau „aptvėrimų“ laikotarpio sąlygą – NKV prieinamumą visuomenei. Be to, valdytojo apsisprendimas eksponuoti ir pristatyti visuomenei vieną ar kitą jo valdoje esančią NKV, dažnai sukelia hamletišką „būti ar nebūti“ situaciją.

Atgavus nepriklausomybę ir įvykus radikaliems nuosavybės santykių pokyčiams, dauguma NKV tapo privačia nuosavybe, kuri šiomis dienomis, kaip ir privatus interesas, pradėti „fetišizuoti“, suabsoliutinti ir „<...>jau beveik nėra tokių teisinių svertų, kurie galėtų išsaugoti

---

¹ Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymo 2 str. 39 d. (Žin., 1995, Nr. 3-37; 2004, Nr. 153-5571).

paveldą be visuomenės noro ir iniciatyvos“². „Privatus interesas“ palaipsniui tapo toks gajus, kad NKV tapo valstybės, kaip viešosios valdžios, ir jos valdytojų teisinių derybų objektu. Palaipsniui ėmė formuotis valdytojų „praktinės naudos“ ar „pelningos eksploatacijos“ siekiai. Viešai dažnai imama vartoti mitologizuota „verslininkų“ sąvoka. Iš tikrųjų, susiduriame su opia šiandieninės paveldosaugos problema, vienareikšmiškai, tačiau kiek drastiškai teigdami, kad „visuomenėje įsitvirtinus vartotojiškoms nuostatoms ir esant gana žemam istorinės kultūros lygiui, paminkliniai pastatai, vietovės bei dirbiniai dažnai sutapatinti tik su papildomą rinkos vertę turinčiu nekilnojamuoju ar kilnojamuoju turtu, kuris gali būti savavališkai pertvarkomas, restauruojamas ir pritaikomas pagal savininko užgaidas, nepaisant to, kad taip perdirbtas objektas dažnai netenka dalies savo autentiškumo, integralumo ir istorinės – dokumentinės vertės“³. Visgi, tenka pripažinti, kad kultūros paveldo apsaugos institucijos šiandien nėra pajėgios užkirsti kelią prasidėjusiems perdirbimams, abejotinoms „rekonstrukcijoms“ ar „renovacijoms“, neturinčioms nieko bendro su istorine objekto aplinka.

Nuosavybė valdytojui leidžia laisvai savo nuožiūra elgtis su nuosavybės objektu, taip pat ji reiškia, kad kitas asmuo negali kėsintis į svetimą turtą. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 23 straipsnyje nustatyta, kad „Nuosavybė neliečiama“. Kyla kiek dviprasmiškas ir problemiškas klausimas: ar NKV, kaip nuosavybės objektai, yra saugios privačiose rankose ir ar jos kartais netampa nesuvaldomų manipuliacijų objektais? Jei tampa, tai koks likimas jas ištinka? Juk nuostabos nekelia tai, kad pripažinta „kultūrinė vertė“ gali būti antraplanė ar net valdytojo visai neidentifikuojamu veiksmu („<...> kažkas saugoma“), neretai dargi sukeliančiu ir papildomų problemų („<...> todėl ir negalima“). Pastaruoju atveju, kultūros paveldas gali tapti nepatogiu, trikdančiu ir net primetančiu administracinę atsakomybę (pinigines nuobaudas). Todėl nuolatos girdime apie įvairiausias konfliktines situacijas, kylančias susidūrus prieštarangiems NKV valdytojų ir paveldosaugininkų interesams. Ne veltui yra konstatuojama, kad Lietuvoje egzistuoja visuomenės ir paveldosaugos įtampa. Susidaro įspūdis, kad viena iš jos priežasčių gali būti vienos iš pusių suvokimas, kad kultūros paveldo prasmės jų nuosavybėje yra subjektyvios, o kultūros paveldas pats savaime yra „neinkriminuotinas“ faktorius. Turbūt nesuklysimė teigdami, kad, pavyzdžiui, aplinkosaugos taikomos drausminės priemonės paprastam žmogui kelia didesnę baimę nei paveldosaugos. Tą sąlygoja pirmosios biurokratinės tradicijos vientisumas, ilgametės

---

² Mokslinė konferencija Lietuvos Nacionaliniame muziejuje „Kultūros paveldas ir visuomenė XXI a.“. 2006 m. gruodžio 10 d. Lietuvos pilių ir dvarų asociacija.

(http://www.dvarai.lt/index.php?option=com_content&task=view&id=49&Itemid=41).

³ Čepaitienė Rasa. Laikas ir akmenys. Kultūros paveldo sampratos moderniojoje Lietuvoje. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2005, p. 317.

praktikos tęstinumas ir įaugimas į žmogaus sąmonę, o antrosios - lūžiai ir dėl „paminklų“ ideologinių atrankų atsiradęs jų apsaugos lygmens netolygumas.

Tačiau visi kultūros paveldo specialistai kaip pagrindinę visuomenės ir paveldosaugos konflikto priežastį mato *mentalitetą*, vyraujantį šiandienėje Lietuvos visuomenėje⁴. Paveldosaugoje, kaip ir kitose srityse, vyrauja stereotipinis valstybinės kontrolės modelis - „kažkas kažką nuo kažko kažkaip saugo“. Visuomenėje paplitęs mąstymas, kad valstybė, tiksliau dažnai jos įvardinama kaip „valdžia“, turi viskuo pasirūpinti, ypač tuo, kas susiję su jos gyvenimu. Didelis troškimas, kad valdžia pasirūpintų, ir dabartinis nepasitikėjimas, nusivylimas valdžios institucijomis galėjo susiformuoti dėl per didelio valdžios sureikšminimo, kad ji gali išspręsti visas problemas. Kita vertus, valstybė gali tapti neįdomi, nesvarbi ar netgi smerktina. Visuomenei taip gan priešiška nusiteikus ir manant, kad valstybė tebėra vien prievoles uždedantis biurokratinis aparatas, formuojasi pragmatinės nuovokos, suprantant, kad „niekas neturi teisės kištis į mano privačius reikalus“ ar „aš pats sau esu šeimininkas“. Tokioje aplinkoje asmeniniai interesai nustelbia poreikį ir atsakomybę rūpintis viešai pripažintomis vertybėmis, o kai kalbama apie pinigus ir galimą gauti naudą, viešasis interesas tiesiog pamiršamas. Rinkos visuomenėje teikiama nauda, visų pirma, reikalauja investuoti į „nekilnojamąjį turtą“, o ne į „kultūrą“. Pagaliau, privačios nuosavybės komplikacijas įprasmina populiarī nūdienos aksioma - „Dėmesio! Privati valda“ ar „Privati valda! Piktas šuo“. Susidaro įspūdis, kad privatumas įgavo radikalią turto protekcijos formą ir tapo labai uždaras. Šie suvokimo niuansai išplaukia iš penkis dešimtmečius mūsų valstybėje vešėjusio privačios nuosavybės menkinimo. Dabartyje egzistuojant tariamam turtiniam „revanšui“, kaip kad taikliai pastebėta, nacionalinės vertybės pripažįstamos tik tokiu atveju, kai kalbama apie dalykus, kurie su mumis tiesiogiai nesusiję – pavyzdžiui, valstybės herbą ar himną. Ryškus individualizmas tampa priežastimi to, kad visuomenėje kultūrinės „dalybos“ ir dialogas iki šiol vyksta vangiai.

Valdytojo elgesys su jam priklausančia NKV priklauso nuo jo mąstymo, suvokimo, nusistatymo ir jo dvasinės laikysenos. Tik jo vidinės kultūros reikalas spręsti apie valdomos NKV reikšmę jam pačiam ir visuomenei, pagaliau, daryti įtaką jos likimui. Šiandieninis statybų vėjus, dideli komerciniai poreikiai, prieštarigai vertinamos miestų plėtros tik įrodo, kad nuolat einama peilio ašmenimis, o ir rastas konsensusas nebūtinai palankus vienai iš suinteresuotų pusių, šiuo atžvilgiu, paveldosaugininkams. NKV yra priklausoma „išlaikytinė“, kuri gali tapti savo liūdno – avarinė būklė, netinkamas naudojimas ar net nugriovimas – ar jai palankaus – tvarkybos

---

⁴ Pociūtė Audronė. Paveldosaugininkai ir visuomenė – priešingos barikadų pusės? (http://www.santalka.lt/index.php?option=com_content&task=view&id=181&Itemid=27).

pavyzdys, tinkamas pritaikymas ir naudojimas - gyvenimo liudininke. Tačiau, kaip pastebima, „NKV valdytojai dažnai klysta, manydami, kad su savo nuosavybe gali daryti ką nori – mat jų nuosavybėje esantys pastatai turi visuomeninę bei kultūrinę reikšmę, yra svarbūs šalies istorijai pažinti“⁵. Tenka įsitikinti, kad idealiausias ir siektinas šių dienų paveldosaugos modelis yra simbiozė tarp NKV valdytojų ir paveldosaugininkų, atsakomybę už NKV apsaugą dalinantis pusiau. Pagaliau, mūšyje už kultūros paveldą be visuomenės paramos paveldosauga tiesiog pasmerkta pralaimėti. Ne paslaptis, kad ir taip nelengvą jos nūdieną dar labiau apsunkina tarpinstitucinis nesusikalbėjimas, o vietoj prevencinės paveldosaugos teikiamos naudos veikia tenka konstatuoti paskesnius žalos NKV padarinius, kurių likvidavimas virsta pasyviais, vilkinamais procesais. Deja, stringa ir valstybės kompensacijų NKV valdytojams mechanizmas.

Šio darbo tikslas, kaip nurodyta pavadinime, yra atskleisti šiandieninėje paveldosaugoje NKV valdytojų vaidmenį, taip pat detalizuojant atskiras temas dalis: minėtą NKV valdytojo traktavimą galiojančiuose teisės aktuose (įstatymuose ir poįstatyminiuose teisės aktuose) ir jo dalyvavimą praktiniame paveldosaugos lygmenyje, išskirti bei aptarti tiek valstybinėje, tiek ir privačioje nuosavybėje esančių NKV priežiūros ir tvarkybos ypatybes. Svarbi šioje vietoje ir laikotarpio perspektyva, „ilustratyvi“ savo pavyzdžiais ir papildanti NKV valdytojo sampratą. Tai sovietmečio „paminklosaugos“ palikimas ir nuosavybės pokyčius sukėlus valstybės nepriklausomybės atkūrimas. Pastarasis momentas (nuo 1990 m.) yra aptarimo atskaitos taškas.

Šaltiniai ir literatūra. Pagrindinę temos tyrimo šaltinių bazę sudaro Lietuvos Respublikoje galioję ir šiuo metu galiojantys teisės aktai. Pastaruoju atveju - tai nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugą reglamentuojantys įstatymai ir jų įgyvendinimui skirti poįstatyminiai aktai. Reikėtų paminėti, kad vien NKPAĮ įgyvendinimui tokių skirta per 50. Šių spektras yra platus: Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimai, Lietuvos Respublikos kultūros ministro bei KPD (KVAD) direktoriaus įsakymai. Su tema tampriai susiję Lietuvos Respublikos statybos, Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo bei Lietuvos Respublikos žemės įstatymai. Neįmanoma išsiversti ir be kitų, reglamentuojančių nuosavybę ar teisių į ją atstatymą. Atskirus NKV apsaugos aspektus paliečia CK, reguliuojantis „asmenų turtinius santykius ir su šiais santykiais susijusius asmeninius neturtinius santykius“⁶. Kalbant apie istorines miestų dalis, pravartu susipažinti su atitinkamais savivaldybių tarybų sprendimais, ypač pastatų naudojimo ir priežiūros klausimu.

---

⁵ Kultūros paveldo niokotojai privalės atlyginti žalą. 2004 m. gruodžio 13 d. KVAD informacinis pranešimas žiniasklaidai. (<http://www.heritage.lt/ziniasklaida/ps04/ps063.htm>).

⁶ CK 1.1 str. 1 p.

Aktualios paveldosaugos problemos aptariamoms vienos svarbiausių institucijų - Valstybinės kultūros paveldo komisijos (Valstybinės paminklosaugos komisijos) sprendimuose, kuriuose neretai nešykštama pastabų apie keblią NKV apsaugos ir priežiūros padėtį; siūlomi atitinkami jų sprendimo būdai. Dar daugiau apie neleistiną NKV valdytojų ir kitų asmenų veiklą, daromą žalą NKV sužinoma iš KPD (KVAD) informacinių pranešimų žiniasklaidai, vadinamosios „juodosios kronikos“. Domintis nelegaliomis statybomis ar su statyba susijusiais pažeidimais, ypač naudingos medžiagos pateikiama Valstybinės teritorijų planavimo ir statybos inspekcijos prie Aplinkos ministerijos bei Vilniaus apskrities viršininko administracijos Teritorijų planavimo ir statybos valstybinės priežiūros departamento suvestinėse.

Tenka iš karto pastebėti, kad su pasirinkta tema glaudžiai susijusių monografijų nėra. Beje, ne tiek jau daug jų skirta ir pačiai Lietuvos paveldosaugos raidos ir teorijos apžvalgai ar šių gilesniam tyrimui. Artimiausia savo turiniu yra 2005 m. pasirodžiusi istorijos mokslų daktarės Rasos Čepaitienės monografija „Laikas ir akmenys: kultūros paveldo sampratos moderniojoje Lietuvoje“, kuri yra bene pirmoji Lietuvos paveldosauginės minties studija⁷. Ypač aktualus monografijos skyrius „Paveldosauga ir visuomenė“, kuriame autorė analizuoja šiandieninio visuomenės santykio su kultūros paveldu problematiką, negailėdama argumentuojamos kritikos pirmosios atžvilgiu. Paveldosaugos raida nuo 1990 m., aptariant galiojančius (- usius) teisės aktus, išsamiai aptarta humanitarinių mokslų daktaro Jono Rimanto Glemžos sintezėje „Nekilnojamojo kultūros paveldo apsauga ir tvarkymas“ (2002 m.). Pravartus ir profesoriaus Algimanto Miškinio sudarytas Lietuvos urbanistikos paveldo vertybių įteisinimo, apsaugos ir tvarkymo dokumentų rinkinys su trumpais autoriaus komentarais „Lietuvos urbanistikos paveldas: vertybių įteisinimas, apsauga, tvarkymas (1967 - 1993)“ (2005 m.).

Didžiausią literatūros dalį sudaro kultūrinio pobūdžio savaitraščiuose publikuoti straipsniai. Šiuo atžvilgiu, paminėtini „Literatūra ir menas“, „Dienovidis“ ir „Naujasis dienovidis“. Įdomu pastebėti tai, kad pastaruosiuose gan intensyviai nagrinėtos besikuriančios Lietuvos paveldosaugos dilemos 1991 - 1994 m. laikotarpiu. Tačiau bene išsamiausia yra „Kultūros barų“ redakcijoje surengtų diskusijų medžiaga, kas ypač pasakytina apie paveldo apsaugos specialistų pasisakymus NKV valdymo ir naudojimo klausimu. Miestų plėtros, architektūros vertybių apsaugos, statybų aspektai nagrinėti žurnale „Statyba ir architektūra“. Atskirų su kultūros paveldo tematika susijusių žinučių būta dienraščiuose „Lietuvos rytas“ „Vakarų ekspresas“ ir kt. Pagaliau, išsakyti vienai ar kitai viešai nuomonei NKV apsaugos

---

⁷ Žr. Pociūtė Audronė. Recenzija. Pirmoji Lietuvos paveldosauginės minties studija. 2006 m. spalio 30 d. (<http://www.bernardinai.lt/index.php?url=articles/54692>).

atžvilgiu, vis dažniau pasitelkiamas prieinamiausias būdas - internetas, tad be publikacijų, labai pagelbėja tokiose portaluose kaip „Bernardinai“ ar „Mūsų paveldas“ skelbiama informacija.

I. NKV VALDYTOJAS LIETUVOS RESPUBLIKOS TEISĖS AKTUOSE

Kaip jau minėta, NKV valdytojų vaidmens analizavimas išskirtinai siejasi su pagrindiniais šaltiniais - nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugą reglamentuojančiais teisės aktais, nustatančiais šiandieninę Lietuvos paveldosaugos sistemą. Teisinės bazės apžvalgą reikėtų suskaidyti į du pagrindinius aspektus - aktų hierarchijos ir taikymo srities. To prisilaikant bei siekiant dėstymo nuoseklumo konteksto atžvilgiu, aptariamus aktualius įstatymus lyginamosios analizės principu iškart reikėtų sieti su poįstatyminiais teisės aktais, kuriuose nustatoma pirmųjų įgyvendinimo tvarka. Chronologiniai rėmai verčia skirti ir kitą – aktų galiojimo aspektą, nusakantį kintančią teisinę paveldosaugos aplinką. Juk nekilnojamajam kultūros paveldui apsaugoti skirtas įstatymas per 1990 – 2004 m. laikotarpį buvo įgavęs net tris, tiesa, vieną jau „paveldėtą“, pavidalus, paskutiniams sukeliant net aštrią polemiką kas juose „blogai“ ir kas „gerai“. Todėl jų sugretinimas padėtų konkretizuoti apžvalgos išvadas, dėmesį sutelkiant į raktinę „valdytojo“ sąvoką. Be to, reikėtų aptarti teisės aktus, reglamentuojančius nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimą.

1.1. Galiojančių teisės aktų apžvalga

Lietuvos Respublikos Konstitucija. Apžvalgą reikėtų pradėti nuo pagrindinio Lietuvos Respublikos įstatymo – Konstitucijos, piliečių priimtos 1992 m. spalio 25 d. referendume. Konstitucija, kaip apibrėžta 6 jos straipsnyje, yra vientisas ir tiesiogiai taikomas aktas. 42 straipsnio 2 dalyje skelbiama, kad „Valstybė remia kultūrą ir mokslą, rūpinasi Lietuvos istorijos, meno ir kitų kultūros paminklų bei vertybių apsauga“⁸, o 47 straipsnio 1 dalyje – kad „Lietuvos Respublikai išimtinė nuosavybės teise priklauso: žemės gelmės, taip pat valstybinės reikšmės vidaus vandenys, miškai, parkai, keliai, istorijos, archeologijos ir kultūros objektai“⁹. Atsižvelgiant į pastarąją nuostatą, ši „valstybinės reikšmės istorijos, archeologijos ir kultūros objektų“ samprata buvo įtvirtinta 1994 m. gruodžio 22 d. priimtame Lietuvos Respublikos

⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucijos 42 str. 2 d. (Žin., 1992, Nr. 33-1014).

⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 str. 1d.

nekilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatyme (*sutr.* NKVAĮ) (10 straipsnio 1 dalis)¹⁰ ir vėlesniame jo pakeitime – NKPAĮ (10 straipsnio 5 dalis). Abiem atvejais straipsnių nuostatos susijusios su šių objektų sąrašu. Aktualioje įstatymo redakcijoje teigiama, kad „<...> Kultūros paminklus, kurie gali būti išsaugoti ir prieinami visuomenei tik priklausydami Lietuvos Respublikai išimtinę nuosavybės teise, Vyriausybė kultūros ministro teikimu įrašo į valstybinės reikšmės istorijos, archeologijos ir kultūros objektų sąrašą <...>“¹¹. Ankstesnėje redakcijoje teigta, kad tokį sąrašą „Lietuvos Respublikos Vyriausybės teikimu tvirtina Lietuvos Respublikos Seimas“, tačiau kokiems objektams suteikiamas „valstybinės reikšmės“ statusas, atskirai nedetalizuojama. Antroji straipsnio dalis, liečianti Vyriausybės skelbiamus kultūros paminklus (pagal NKVAĮ – reikšmingiausias nekilnojamausias kultūros vertybes), nesusieta su pirmąja. Kaip bebūtų, kyla klausimas: ar šis sąrašas buvo patvirtintas, ir kokie objektai, išimtinės nuosavybės teise priklausantys valstybei, į jį įrašyti? Deja, nors prieš porą metų įsigaliojus NKPAĮ ir viltasi, kad pastarasis sudarys teisinę prielaidą Vyriausybei kultūros paminklus jame pagaliau įteisinti, taip užtikrinant „tikslingą valstybės biudžeto lėšų panaudojimą šių objektų tvarkymui“¹², prabėgus net penkiolikai metų nuo Konstitucijos paskelbimo, jis vis dar nepatvirtintas.

Beveik prieš metus iki buvo priimtas NKVAĮ, 1993 m. gruodžio 31 d., Vyriausybė priėmė nutarimą, kuriuo nutarė pažymėti, kad „<...> vadovaujantis Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsniu ir siekiant užtikrinti, kad privatizacijos ir turto gražinimo sąlygomis būtų išsaugoti kaip išimtinė valstybės nuosavybė reikšmingiausi Lietuvos kultūros paveldo objektai, turi būti sudarytas valstybinės reikšmės istorijos, archeologijos ir kultūros objektų sąrašas, kuris pateikiamas tvirtinti Lietuvos Respublikos Seimui <...>“¹³. Į nurodytą sąrašą gali būti įrašomi valstybės nuosavybės kultūros paveldo objektai, į kuriuos „<...> nuosavybės teisės buvusiems savininkams įstatymuose numatytu laiku ir nustatyta tvarka nebus atstatytos ir kurie šiuo metu yra įtraukti į istorijos ir kultūros paminklų sąrašus, taip pat turi ypatingą reikšmę Lietuvos kultūrai <...>“¹⁴. Sąrašą Vyriausybė iki 1994 m. gegužės 1 d. pavedė parengti tuometiniam Paminklotvarkos departamentui prie Statybos ir urbanistikos ministerijos. Pasiūlymus dėl jų teritorijose esančių objektų įrašymo į šį sąrašą pastarajam iki tų pačių metų vasario 1 d. turėjo pateikti miestų ir rajonų valdybos. 1994 m. liepos 19 d. Vyriausybė pateikė Seimui Lietuvos Respublikos Seimo nutarimo „Dėl valstybinės reikšmės istorijos, archeologijos ir kultūros

¹⁰ Lietuvos Respublikos nekilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatymas (Žin., 1995, Nr. 3-37).

¹¹ NKPAĮ 10 str. 5 d.

¹² Įsigaliojo Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymas // Voruta, Nr. 4 (622), 2005 m. balandžio 19 d., p. 1.

¹³ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1993 m. gruodžio 31 d. nutarimas Nr. 1014 „Dėl valstybinės reikšmės istorijos, archeologijos ir kultūros objektų sąrašo parengimo“ (Žin., 1994, Nr. 3-44).

¹⁴ ten pat.

objektų sąrašo“ projektą bei pasiūlymus dėl sąrašo. Dokumentaciją parengė Paminklotvarkos departamento ir Lietuvos kultūros paveldo mokslinio centro specialistai. Kaip pažymima, pasiūlymams dėl sąrašo, kuriame buvo įrašyta 490 objektų, pritarė atitinkamos ministerijos ir Paminklotvarkos departamento Mokslinė taryba¹⁵. Tačiau jau daugiau nei po metų, 1995 m. spalio 27 d., Lietuvos Respublikos Valstybinė paminklosaugos komisija (*dab.* Valstybinė kultūros paveldo komisija) savo sprendime Nr. 12 „Dėl valstybinės reikšmės istorijos, archeologijos ir kultūros objektų“ pastebėjo, kad „būtina kuo skubiau patvirtinti <...> sąrašą (šis sąrašas nepatvirtintas iki šiol, nors nuo Lietuvos Respublikos Konstitucijos priėmimo jau praėjo treji metai) <...>“¹⁶. Be to, komisija nusprendė pasiūlyti tuometiniam kultūros ministrui J. Nekrošiui parengti ir suderinti su ja NKVAĮ 10 straipsnio papildymo projektą, suformuluojant nuostatą, kad „<...> į Valstybinės reikšmės istorijos, archeologijos ir kultūros objektų sąrašą įrašomos kultūros vertybės, nuosavybės teise priklausančios Lietuvos valstybei, savivaldybėms, fiziniams ir juridiniams asmenims“¹⁷. Teigta, kad toks papildymas neprieštarautų Konstitucijos 47 straipsniui ir sudarytų teisinį pagrindą suteikti tokį statusą kultūros vertybėms, esančioms kitų fizinių bei juridinių asmenų nuosavybe. Esą reikia siūlyti Vyriausybei, kad ši parengtą ir suderintą projektą skubos tvarka pateiktų Seimui. Tačiau minėtas straipsnis papildytas nebuvo. Juk Konstitucijos nuostata aiškiai apibrėžia išskirtinį „valstybinės reikšmės“ objekto priklausymą valstybei ir tapatinimą tik su ja.

Naujoje įstatymo redakcijoje apie sąrašo tvirtinimą neužsiminta, veikiau jį pripažįstant *de facto*. Atsižvelgiant į Konstitucijos nuostatą, į jį įrašomi kultūros paminklai, kurie gali būti išsaugoti ir prieinami visuomenei tik priklausydami valstybei. Įdomu tai, kad šie, 2 straipsnio 12 dalyje apibrėžti „nacionalinės reikšmės“ kultūros paveldo objektų sąvoka, įrašomi į „valstybinės reikšmės“ objektų sąrašą, bet takoskyra tarp šių „reikšmių“ atskirai nėra detalizuota.

Kultūros paveldo apsaugos klausimas valstybės prioritetų kontekste yra labai svarbus. Vadovaujantis Konstitucija ir siekiant „apsiginti“ nuo sparčių privatizacijos ir turto grąžinimo procesų, sąrašo parengimo būtinybė buvo aktualizuojama, tačiau panašu, kad būtini priimti sprendimai palaiapsniui „išalo“, o ankstesni ima įgauti senaties terminą. Deklaruojama išimtinė nuosavybė įpareigotų valstybę prisiimti atsakomybę už jai priklausantį turtą, jį tinkamai naudoti ir saugoti. Galima tik spėlioti, dėl kokių priežasčių sąrašas iki šiol liko nepatvirtintas. Galbūt viena

¹⁵ „Dėl valstybinės reikšmės istorijos, archeologijos ir kultūros objektų sąrašo“. Aiškinamasis raštas Nr. 1088, 1994 m. liepos 19 d., pateikė – Lietuvos Respublikos Vyriausybė. (http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=10511&p_query=&p_tr2=).

¹⁶ Lietuvos Respublikos Valstybinės paminklosaugos komisijos 1995 m. spalio 27 d. sprendimas Nr. 12 „Dėl valstybinės reikšmės istorijos, archeologijos ir kultūros objektų“ (Žin., 1995, Nr. 90-2028).

¹⁷ ten pat.

iš jų – pamatuotas valstybės finansinis pajėgumas, mat rūpinimasis nemažu kiekiu itin reikšmingų kultūros paveldo objektų pareikalautų didelių lėšų.

NKPAĮ ir su juo susiję teisės aktai. Galiojančių teisės aktų apžvalgoje didžiausio ir išskirtinio dėmesio vertas NKPAĮ, rengtas net trejus metus ir įsigaliojęs 2005 m. balandžio 20 d. Kaip apibrėžta jo 1 straipsnio 1 dalyje, įstatymas yra skirtas „<...> išsaugoti Lietuvos nekilnojamąjį kultūros paveldą ir perduoti ateities kartoms, sudaryti sąlygas visuomenei jį pažinti ir juo naudotis“.¹⁸ NKPAĮ „<...> nustato nekilnojamojo kultūros paveldo, esančio Lietuvos Respublikos teritorijoje, apskaitos, saugojimo ir tvarkybos, šio ir kitų teisės aktų nustatytų paveldosaugos reikalavimų laikymosi priežiūros, kultūros paveldo objektų būklės stebėjimo teisinius pagrindus; <...>“¹⁹. Naujojo įstatymo priėmimas ir jo įsigaliojimas sietas ir su kultūros paveldo apsaugos sistemos reforma, remiantis jau anksčiau priimta Kultūros paveldosaugos sistemos pertvarkymo koncepcija²⁰. Teigta, kad šiuo įstatymu sukurta paveldosaugos valdymo ir reguliavimo sistema leisianti išvengti papildomų pertvarkymų, užtikrinti kultūros vertybių apskaitą, suderinti urbanistinės plėtros ir paveldosaugos, visuomenės ir paveldo valdytojų interesus, taip pat racionaliai paskirstyti funkcijas tarp Kultūros ir Aplinkos ministerijų, apskričių ir savivaldybių, kurioms prioritetiškai suteikiama daugiau teisių ir atsakomybės. Viena iš ypač svarbių jo nuostatų esanti konkreti ir tiesioginė atsakingų valstybės institucijų ir savivaldybių atsakomybė už kultūros paveldo išsaugojimą. Pabrėžiama, kad naujasis įstatymas esą viską išdėsto „du kartus konkrečiau“ nei iki šiol galiojęs aktas. Jame detalesnis normavimas, aiškiai apibrėžtos priežiūros institucijų funkcijos. Be to, rengiant įstatymą buvo atsižvelgta į Europos Tarybos (Europos archeologijos paveldo apsaugos ir architektūros paveldo apsaugos konvencijos), UNESCO (Pasaulio kultūros ir gamtos paveldo globos konvencija) ir ICOMOS (Tarptautinė paminklų ir kompleksų konservavimo ir restauravimo chartija) dokumentų reikalavimus.

Tačiau tenka pastebėti, kad prieš priimant, o ir priėmus NKPAĮ, neapsieita be prieštarų nuomonių, nesusipratimų ir kilusios kritikos jo projekto rengėjams. Būta net tokios aštrios nuomonės, kad „<...> priėmus tokį įstatymą, Lietuvoje ilgam sustotų visa paminklosauginė veikla. „Visi tie procesai – paveldo apskaita, registravimas, norminių dokumentų rengimas, visos apsaugos sistemos kūrimas, kurie sunkiai braškėdami, bet vyko visus tuos devynerius metus <...>“

---

¹⁸ NKPAĮ 1 str. 1 d.

¹⁹ NKPAĮ 1 str. 2 d. 2 p.

²⁰ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. kovo 13 d. nutarimas Nr. 288 „Dėl kultūros paveldosaugos sistemos pertvarkymo koncepcijos“ (Žin., 2001, Nr. 24-791).

dabar būtų sustabdyti ir vėl viską tektų pradėti iš naujo“²¹. Vyriausybės patvirtintą projektą sutartinai kritikavo paminklosaugininkai, restauratoriai ir architektai. Jie visi ragino sustabdyti jo priėmimą Seime, kuriam svarstyti jis buvo pateiktas 2003 m. sausio 29 d. Vyravo įsitikinimas, kad „<...> parengtas įstatymas yra painus ir nesuprantamas net ir profesionalams, o juo bandoma įteisinti tvarka ne tik neskatins, bet ir, atvirkščiai, gerokai apsunkins kultūros paveldo apsaugą bei jo restauravimą“.²² Užtuot supaprastinus sistemą, kuriama dar sudėtingesnė, griezdiškesnė ir painesnė, nesilaikant tuo metu dar veikusio NKVAĮ kryptingo tęstinumo. Kritikos negailėjęs architektas, restauratorius Ričardas Stulpinas ne tik pasigedęs aiškių principų ar net „elementarios logikos“, bet ir pastebėjęs vieną pagrindinį įstatymo projekto rengėjų principą – „viską dauginti“.

Viešos diskusijos ir abejonės nesibaigė tiek įstatymą priimant, tiek ir jį jau priėmus. Priėmimą siūlyta atidėti dėl kilusių abejonių ar bus spėta per nustatytus šešis mėnesius nuo įstatymo paskelbimo „Valstybės žiniuose“ parengti ir patvirtinti jo įsigaliojimui būtinus poįstatyminius teisės aktus. Tačiau įstatymas numatytu laiku buvo priimtas, mat, kaip pastebėta, „<...> jei trejus metus rengtas įstatymas būtų atidėtas, vėl prasidėtų diskusijos dėl jo nuostatų, kurios galėtų užsitęsti dar kelis metus“²³.

2005 kovo mėnesio pabaigoje, tai yra likus beveik mėnesiui iki jo įsigaliojimo, Vilniaus miesto savivaldybės taryba ragino stabdyti NKPAĮ įsigaliojimą, atidedant jį dar keliems mėnesiams. Pastaroji savo pareiškime Seimui ir Vyriausybei teigė, kad įsigaliojus šiam įstatymui, kiltų galimas valdymo konflikto pavojus, kartu baimindamasi ir dėl to, kad Vilniaus senamiestis netektų kultūros paminklo statuso, pagal įstatymo 21 straipsnio 2 dalį pavertus jį kultūriniu draustiniu²⁴. Architektai, savivaldybių ir nekilnojamojo turto plėtros atstovai taip pat nuogaštavo, kad naujasis įstatymas gali imti stabdyti miestų plėtros procesus, o tuo pačiu ir investuotojų veiklą, kurių kapitalas kaip mat pasitrauktų iš Lietuvos į kitų šalių statybų rinkas.

Apie tai, kad šis įstatymas „Investicinę aplinką, kuri Lietuvoje ir taip bloga, <...> dar labiau pablogins“ buvo kalbama jau svarstant jo projektą. Atkreiptas dėmesys į tai, kad kuriama dar sudėtingesnė ir draudimais paremta paveldosaugos sistema „investuotojus ar savininkus tik atbaidys nuo noro imtis kokių nors kultūros paveldo atkūrimo darbų“²⁵. Šio, kaip ir kitų skubotai priimamų įstatymų, neapibrėžtumas skatina sumaištį, o į jos sukeliamas emocijas bandoma

---

²¹ Kultūros paveldas gelbėjamas įstatymo perrašinėjimu // Lietuvos rytas, 2003 m. vasario 10 d., Nr. 33, p. 6.

²² ten pat.

²³ ten pat. p. 7.

²⁴ Kainas kels naujas įstatymas. 2005 m. balandžio 21 d. (<http://www.asa.lt/cgi-bin/sna.cgi?grp=1046>).

²⁵ Kultūros paveldas gelbėjamas įstatymo perrašinėjimu, p. 6.

įtraukti investuotojus, statytojus ir visuomenę²⁶. Anot pirmųjų, esant tokioms sąlygoms investuoti Lietuvoje bus nepalanku. Dėl įstatymo sukeltų trukdžių kentėtų ne tik investuotojai ir savivaldybės, bet ir gyvenamąjį būstą norintys įsigyti gyventojai. Pagaliau, valstybės biudžetas surinktų mažiau mokesčių iš statybų sektoriaus. Kaip tuo metu pastebėjo Lietuvos architektų sąjungos pirmininko pavaduotojas Kęstutis Pempė, „Įstatymo ne žūt būt reikia rytoj, bet jo reikia kokybiško, o Seime ir iš Kultūros ministerijos atstovų mes girdime: priimsime įstatymą dabar, o po metų pažiūrėsime, kas bus, jeigu reikės – taisysime. Labiausiai čia trūksta sisteminio mąstymo ir požiūrio“²⁷. Tokių dvejų kainą gali būti sunaikintų NKV atvejai.

Kita vertus, dar taikliau kontrargumentuota teigiant, kad apsaugos įstatymai, kad ir ką jie saugotų, bet kokiu atveju riboja kažkieno veiksmus, tad visuomet atsiras dėl jų nepatenkintų pusių. Nekilnojamojo kultūros paveldo apsauga, visų pirma, yra susijusi su turto suvaržymu ir „primetamomis“ valdymo, naudojimo ir disponavimo juo sąlygomis – paveldosaugos reikalavimais. Nustatyti lanksčius santykius čia nėra paprasta. Pirmenybė teikiama „kultūros“ dominantei, tačiau lygiagrečiai akcentuojami ir nekilnojamojo turto valdymo interesai, planuojamų investicijų ir galimo gauti pelno niuansai. Todėl, kad ir griežčiau siekiant reguliuoti paveldo klausimus, labai svarbu rasti tarpusavio išsipareigojimų balansą - aukso vidurį - , kurio siekis yra abipusė nauda. Nesuklysimė teigdami, kad kai kurių NKV apgailėtina būklė yra svarbesnė ir, pirmiausia, būtina spręsti problema nei kad dvejopi samprotavimai apie įstatymo „kokybę“ ir „kiekybę“. Svarbiausia tai, kad kultūros paveldas netaptų vien „įstatymų įkaitu“, o atsiremtų ir į vertybines visuomenės nuostatas.

Prisiminus šio darbo įvadinėje dalyje pateiktą „valdytojo“ sąvoką, NKPAĮ apžvalgą minėtu NKV valdytojo *de jure* aspektu reiktų pradėti nuo įstatymo ketvirtojo skirsnio – „NEKILNOJAMOJO KULTŪROS PAVELDO SAUGOJIMAS“ - 14 straipsnio, kuriame nustatomos jo teisės ir pareigos. Šio straipsnio 1 dalyje numatoma, kad valdytojas turi teisę: „<...> naudotis savo valdomu turtu pagal paskirtį, nepažeisdamas šiame ir kituose įstatymuose nustatytų reikalavimų; <...> gauti metodinę, techninę, finansinę ir (ar) kitokią paramą kultūros paveldo objekto priežiūrai ir tvarkybai, susipažinti su valstybės ir savivaldybių institucijų turima tyrimų medžiaga ir kita informacija apie kultūros paveldo objektą; <...> gauti informaciją apie skelbiamą saugomu arba numatomą paskelbti saugomu kultūros paveldo objektą, vietovei apsaugoti steigiamą draustinį ar rezervatą ir dėl to jo valdomam turtui (daiktams) nustatomus paveldosaugos reikalavimus; <...> teikti pasiūlymus, pastabas ir pretenzijas dėl jo turto

²⁶ Skubotas Paveldo apsaugos įstatymas investuotojus varo iš Lietuvos // Verslo labirintas, Nr. 1, vasaris – kovas, p. 4.

²⁷ Kultūros paveldas gelbėjamas įstatymo perrašinėjimu, p. 6.

įregistravimo Kultūros vertybių registre, paskelbimo saugomu kultūros paveldo objektu ar kultūros paminklu; <...> kreiptis į teismą, jeigu kultūros paveldo objektas paskelbtas saugomu ir veiklos sąlygos ar apribojimai nustatyti ar pakeisti neatsižvelgus į jo pretenzijas arba jei jo netenkina kompensacijos už veiklos apribojimus dydis“²⁸. Kaip matyti, NKV valdytojo teisės yra konkrečios ir aiškiai apibrėžtos. Įteisinant tiesioginį dalyvavimą kultūros paveldo apsaugos sistemoje, jam suteikiama teisė gauti būtiną informaciją, reikalingą paramą bei, numatytais atvejais, ginti savo interesus. Visų šių nuostatų juridinis pamatas yra nuosavybė. O straipsnio 2 dalyje numatyta ir dar viena svarbi teisė – sudaryti apsaugos sutartį, kurioje valdytojas prisiimtų papildomus įsipareigojimus ir (ar) nurodytų kompensavimo už kultūros paveldo saugojimą būdus²⁹. Tokie apsaugos sutartyje nustatyti valdytojo įsipareigojimai yra vienas iš elementų, sudarančių teisinę nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugą³⁰. Apsaugos sutarčių sudarymo sąlygos yra nustatytos 16 straipsnyje. Tiesa, atkreiptinas dėmesys į vieną nedidelį netikslumą. Minėto 14 straipsnio 2 dalyje, 5 straipsnio 10 dalies 7 punkte ir 6 straipsnio 4 dalyje nurodoma, kad apsaugos sutartys sudaromos su valstybės ar savivaldybės *saugomu*³¹ kultūros paveldo objektu valdytojais. 16 straipsnio 3 dalyje teigiama, kad „<...> Apsaugos sutartis su *Kultūros vertybių registre registruotų* kultūros paveldo objektu valdytojais ir su objektu teritorijose ir apsaugos zonose esančių sklypų ar nekilnojamųjų daiktų valdytojais gali sudaryti Departamentas (aut. past. – Kultūros paveldo departamentas prie Kultūros ministerijos; *sutr.* - KPD), savivaldybės paveldosaugos padalinys³², fondai ar kitos viešosios įstaigos, kurių funkcija yra kultūros paveldo apsauga“³³. Tačiau, vadovaujantis 8 straipsnio 8 dalimi ir 9 straipsnio 1 dalimi, Kultūros vertybių registre registruojami ir tie kultūros paveldo objektai, dėl kurių nėra priimtas sprendimas skelbti juos saugomais ar neskelbti. Dėl galimos žalos vertingosioms savybėms ar kitų aplinkybių, kultūros paveldo objekto skelbimas saugomu gali būti inicijuotas ir vėliau. Taigi, kiek neaišku, ar apsaugos sutartys sudaromos su dauguma tik registruotų NKV valdytojų, ar tik su tais, kurių valdomos NKV yra paskelbtos saugomomis.

Įstatymo 16 straipsnyje numatyta, kad apsaugos sutartimis yra nustatomi statinių servitutai³⁴ ir įteisinami kiti kultūros paveldo objektų ir vietovių paveldosaugos reikalavimai³⁵.

---

²⁸ NKPAĮ 14 str. 1 d.

²⁹ NKPAĮ 14 str. 2 d.

³⁰ NKPAĮ 4 str. 4 d. 4 p.

³¹ past. Vadovaujantis NKPAĮ 10 str. 3 d. ir 4 d., kultūros paveldo objektus saugomais savivaldybės savivaldybės paveldosaugos padalinio teikimu skelbia savivaldybės taryba, saugomais valstybės – kultūros ministras.

³² paaišk. Prie savivaldybių administracijų veikiančys kultūros paveldo skyriai.

³³ NKPAĮ 16 str. 3 d.

³⁴ paaišk. Servitutas – ribota teisė naudotis svetimu turtu (dažn. nekilnojamoju).

³⁵ NKPAĮ 16 str. 1 d.

Jos taip pat gali nustatyti valdytojo įsipareigojimus nestatyti statinių, galinčių užstoti ar pakeisti esamą vietovaizdį ar nevykdyti konkrečių veiksmų, kurie keistų vertingąsias savybes ar trukdytų visuomenei jas pažinti, kultūros paveldo objekto lankymo sąlygas ir (ar) užmokestį už lankymą, metodinę, techninę, finansinę ir (ar) kitokią paramą kultūros paveldo objekto tvarkybai ir vienkartinę kompensaciją valdytojui, jei sutarti įsipareigojimai gerokai sumažina iš valdomo objekto gaunamą naudą. Taip pat jose gali būti sukonkretintas paveldosaugos reikalavimų taikymas ar nustatytos papildomos saugojimo priemonės. Be to, kai objektas saugomas moksliniam pažinimui, apsaugos sutartimi gali būti nustatytos sąlygos saugomo objekto teritoriją ar vietovę ribotai naudoti žemės ūkio, miškų ūkio ar kitokia paskirtimi³⁶. Apsaugos sutartys registruojamos Nekilnojamojo turto registre (*sutr.* NTR). Keičiantis valdytojui, sutartyje surašyti paveldosaugos reikalavimai pereina kartu su objektu naujam valdytojui.

Beje, į NKPAĮ 16 straipsnio 2 dalį „perkelta“ Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymo (*sutr.* STĮ) 5 straipsnio 3 dalies nuostata, teigiant, kad apsaugos sutartys sudaromos su žemės, miško ir vandens telkinių savininkais ir naudotojais, kurių įvardintas turtas yra saugomoje teritorijoje.³⁷ Tokias sutartis galinti sudaryti Vyriausybės įgaliota Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba prie Aplinkos ministerijos³⁸. Naujoje STĮ redakcijoje, priimtoje 2001 m. gruodžio 4 d., „apsaugos sutarčių“ idėja pirmiau ir buvo įtvirtinta (atitinkamai: veiklos apribojimai saugomose teritorijose, konkrečių žemės, miško bei vandens telkinio naudojimo sąlygų nustatymas), vėliau šią patį principą pritaikant NKPAĮ (atitinkamai: paveldosaugos reikalavimai).

Sugrįžtant prie įstatymo 14 straipsnio, jo 3 dalyje yra nustatytos valdytojo pareigos. Pagrindinė jų – „<...> rūpintis kultūros paveldo objekto išsaugojimu“³⁹. Tai bene vienintelė nuostata, kuri tinkamiausiai apibendrina ir įprasmina valdytojo svarbą NKV. Toks rūpinimasis tiesiogiai susijęs su turto saugojimu, tinkamu naudojimu, tausojimu ir priežiūra. Būtent šiuo atžvilgiu valdytojas privalo „<...> laiku šalinti atsiradusius defektus ir apsaugoti statinius nuo neigiamo aplinkos poveikio; patalpose, kurių interjeras vertingas, palaikyti reikiama mikroklimatą; laiku atnaujinti želdynus ir želdinius, šalinti savaime užaugančius augalus, teritorijoje šienauti žolę ir genėti medžius, valyti šiukšles, šalinti taršos šaltinius <...>“⁴⁰. Priežiūros darbais nekeičiamos vertingosios NKV savybės, o jiems vykdyti už jos apsaugą atsakingos institucijos, tai yra KPD arba savivaldybės paveldosaugos padalinio, sutikimas

³⁶ NKPAĮ 17 str. 2 d.

³⁷ Žr. NKPAĮ 16 str 2 d. ir STĮ (Žin., 1993, Nr. 63-1188; 2001, Nr. 108-3902) 5 str. 3 d.

³⁸ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. balandžio 10 d. nutarimo Nr. 503 „Dėl įgaliojimų suteikimo įgyvendinant Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymą“ (Žin., 2002, Nr. 40-1484) 2.2. p.

³⁹ NKPAĮ 14 str. 3 d.

⁴⁰ NKPAĮ 14 str. 3 d. 1 p.

nerikalingas. Valdytojas turįs leisti KPD, savivaldybės paveldosaugos padalinio, taip pat Valstybinės kultūros paveldo komisijos nariams ir pareigūnams ar jų įgaliotiems specialistams apžiūrėti kultūros paveldo objektą ar vietovę, fiksuoti jų būklę ir sutartomis sąlygomis atlikti reikalingus tyrimus. Be jo leidimo šie specialistai negali įeiti į privačios nuosavybės teise valdomą NKV, jos teritoriją, kitą statinį ar sklypą. Jei NKV išskyla grėsmė, apie tai būtina nedelsiant pranešti už jos apsaugą atsakingai institucijai, o jei pastaroji yra vienoje iš saugomų teritorijų – valstybiniame kultūriniame rezervate ar valstybiniame istoriniame nacionaliniame / regioniniame parke – jų direkcijoms. Be to, savivaldybės paveldosaugos padaliniui privaloma pateikti jau saugomo arba tokio objekto, kuriam pradėta paskelbimo saugomu procedūra, tvarkybos projektus ir visus kitus projektus, kurių įgyvendinimas paveiktų tokio objekto aplinką.

Itin svarbus nustatytų valdytojo pareigų atžvilgiu yra NKV prieinamumo klausimas, kuriam, beje, įstatyme yra skirtas atskiras straipsnis. Valdytojas privalo „<...> sudaryti šio ir kitų įstatymų reikalavimus atitinkančias sąlygas visuomenei lankyti ir pažinti nekilnojamasias kultūros vertybes <...>“⁴¹, kadangi kiekvienas visuomenės narys turįs tokią pažinimo teisę⁴². 25 straipsnyje numatyta, kad valdytojais turi (aut. past. - tačiau neprivalo) leisti eiti per savo valdomą teritoriją iki apžiūros vietų, norint tinkamai apžiūrėti NKV iš išorės. Atitinkamai, priėjimą prie NKV privalo užtikrinti ir ją supančių privačių sklypų savininkai ar kiti valdytojai. Šiuo atveju, kartu numatyta ir galimybė organizuoti servitutų įteisinimą tokių sklypų nuosavybės teisių dokumentuose. O norint apžiūrėti vertingųjų statinių interjerus, esančius privačioje nuosavybėje, reikia gauti valdytojo sutikimą. Kaip jau minėta, tokios apžiūros ir lankymo sąlygos gali būti nustatytos apsaugos sutartimi. Be to, įdomu pažymėti ir tai, kad už vidaus patalpų bei teritorijos lankymą valdytojas gali imti užmokestį ar rinkti iš lankytojų aukas NKV priežiūrai ir tvarkybai, o taip pat reikalauti atlygio už objekto vaizdo naudojimą komercinei reklamai⁴³.

Lankymosi tvarka valstybei ir savivaldybėms priklausančiose NKV yra nustatyta tipinėse taisyklėse, kurias savo įsakymu yra patvirtinęs kultūros ministras⁴⁴. Jose numatyta, kad „<...> lankymas yra viena iš priemonių, kuria siekiama sudaryti visuomenei galimybes tiesiogiai pažinti kultūros paveldo objektus, jų buvimo vietą, jiems taikomus paveldosaugos reikalavimus bei

---

⁴¹ NKPAĮ 14 str. 3 d. 5 p.

⁴² NKPAĮ 25 str. 1 d.

⁴³ NKPAĮ 19 str. 9 d.

⁴⁴ Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2005 m. birželio 9 d. įsakymas Nr. ĮV-237 „Dėl valstybei ir savivaldybėms priklausančių kultūros paveldo objektų lankymo tipinių taisyklių patvirtinimo“ (Žin., 2005, Nr. 76-2763).

formuoti atsakomybę už jų išsaugojimą⁴⁵. Lankymosi kontrolę tokiose NKV pagal kompetenciją vykdo KPD ir savivaldybių paveldosaugos padalinių pareigūnai.

Pagaliau, valdytojas yra įpareigotas leisti ženklinti jo valdomą NKV tipinėmis ar individualiai sukurtomis lentomis ir rodyklėmis. Toks ženklimas yra viena iš NKV išsaugojimo priemonių, kuria „siekiama informuoti apie jas visuomenę, jų buvimo vietą ir apie tai, kad joms taikomi paveldosaugos reikalavimai“. Saugomų valstybės NKV ženklitimui skirtų tipinių lentų gaminimą bei patį ženklitimą organizuoja ir finansuoja KPD, o saugomų savivaldybės – savivaldybės, tiesa, tipinių lentų gaminimą organizuojančios pagal KPD direktoriaus patvirtintus techninius projektus. Panaudodami savo lėšas bei vadovaudamiesi tokiais pat projektais saugomas NKV savo iniciatyva gali ženklinti ir jų valdytojai⁴⁶.

Aktualus yra įstatymo 15 straipsnis, skirtas sandoriams⁴⁷ dėl kultūros paveldo objektų. Jame numatyta, kad NKV valdytojas, ketindamas ją parduoti ar kitaip perduoti valdymo teises į ją, apie tai prieš mėnesį turi informuoti savivaldybės paveldosaugos padalinį. Per šį laikotarpį pastarasis „turi patikrinti, ar tokio objekto ir jo vertingųjų savybių būklė atitinka nekilnojamosios kultūros vertybes pase užfiksuotą būklę“⁴⁸. Valdytojo ar įgijėjo pageidavimu, šią procedūrą galima atlikti ir greičiau – per 15 darbo dienų -, tačiau už tai yra imamas nustatyto dydžio mokestis (valstybės rinkliava). Atlikus tokį patikrinimą ir nustatius būklių atitikimus, ankstesnio NKV valdytojo teisės, pareigos ir atsakomybė naujajam pereina nuo juridinio nuosavybės pasikeitimo patvirtinimo - perdavimo ir priėmimo akto pasirašymo. Tačiau kiek keista, kad nustatant institucines įtakas šiems sandoriams, neišskiriamas KPD vaidmuo ar bent jau jo informavimo reikiamybė. Galiojant NKVAĮ buvo nustatyta, kad tokius sandorius reikia jame (aut. past. - tuometiniame Kultūros vertybių apsaugos departamente, *sutr.* KVAD) net įregistruoti. Dabar gi, nors pats KPD ir teikia NTR tvarkytojui, šiuo atžvilgiu - VĮ „Registru centras“, įregistruoti su nekilnojamojo kultūros paveldo apsauga susijusius juridinius faktus, apie vienus iš jų nebūtinai yra informuojamas.

Kitas labai svarbus požymis, kurį galima skirti prie sudaromų sandorių – priverstinai valstybės išperkamos NKV. Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybių turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo įstatyme numatyta, kad valstybė turtą įgyja pagal teismo sprendimą

---

⁴⁵ ten pat. Valstybei ir savivaldybėms priklausančių kultūros paveldo objektų lankymo tipinių taisyklių 2 p.

⁴⁶ Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2005 m. balandžio 18 d. įsakymu Nr. ĮV-152 „Dėl saugomų nekilnojamojo kultūros paveldo objektų ženklavimo tipinėmis lentomis ir rodyklėmis taisyklių patvirtinimo“ (Žin., 2005, Nr. 52-1758; 2006, Nr. 137-5241) patvirtintų Saugomų nekilnojamojo kultūros paveldo objektų ženklavimo tipinėmis lentomis ir rodyklėmis taisyklių 11 p.

⁴⁷ paaišk. Sandoris – veiksmas, kuriuo siekiama sukurti, pakeisti ar panaikinti civilines teises ir pareigas.

⁴⁸ NKPAĮ 15 str. 1 d.

perimdama netinkamai laikomas kultūros vertybes⁴⁹. Vėliau šį turtą pagal įstatymus ir kitus teisės aktus gali perimti savivaldybės. Šiuo atžvilgiu, CK 4.47 straipsnio 9 punkte nustatyta, kad nuosavybės teisė gali būti įgyjama „<...> atlygintinai paimant netinkamai laikomas kultūros vertybes ir kitus daiktus (turtą) visuomenės poreikiams <...>“. Netinkamo kultūros vertybių laikymo normos pateikiamos 4.66 straipsnyje: „<...> Jeigu asmuo netinkamai laiko jam nuosavybės teise priklausančius daiktus, turinčius visuomenei didelę istorinę, meninę ar kitokią vertę, tai valstybės institucija, į kurios uždavinius įeina tokios rūšies daiktų apsauga, įspėja savininką, kad jis nustotų netinkamai laikyti daiktus. Jeigu savininkas šio reikalavimo neįvykdo, tai pagal atitinkamos institucijos ieškinį teismas gali šiuos daiktus iš savininko paimti. Paimti daiktai tampa valstybės nuosavybe. Asmeniui atlyginama paimtų daiktų vertė, kurios dydis nustatomas buvusio savininko susitarimu su atitinkama institucija, o esant ginčui jį nustato teismas <...>“; „<...> Kai yra neatidėliotinas reikalas, ieškinys dėl nurodytų daiktų paėmimo gali būti pareiškiamas be išankstinio įspėjimo“⁵⁰. Išsamiau šios nuostatos yra išdėstytos Vyriausybės patvirtintoje Priverstinai valstybės išperkamų nekilnojamųjų kultūros vertybių ar atlygintinai savivaldybės nuosavybėn paimamų statinių nustatymo tvarkoje⁵¹. Ši tvarka reglamentuoja neūkiškai laikomų avarinės būklės statinių ir „neūkiškai laikomų kultūros vertybių“ nustatymą. Pastarosios, kaip apibrėžta, tai kultūros vertybės, kurių savininkai nesilaiko šios vertybės apsaugos reglamento ar jas žaloja. Šioje tvarkoje numatyta, kad pastebėjus neūkiškai laikomą NKV, KVAD (dab. KPD) direktoriaus įsakymu ir teritorinio padalinio vadovo teikimu sudaroma komisija. Ją sudaro KVAD (KPD) atstovas, apskrities viršininko administracijos ir savivaldybės atstovai⁵². Į šios komisijos sudėtį gali būti įtrauktas ir NKV apsaugos ekspertas. Ši, dalyvaujant savininkui, apžiūri neūkiškai laikomą NKV ir surašo jos būklės ir būtinumo sutvarkyti aktą. Jį surašius, KVAD (KPD), atsižvelgdamas į NKV būklę bei tvarkymo darbų pobūdį, įspėja savininką raštu, kad jis nustotų neūkiškai ją laikęs, ir paskiria jos sutvarkymo terminą⁵³. Be to, pastarasis turi būti įspėtas, kad jei per paskirtąjį terminą NKV nebus sutvarkyta, jam bus pareikštas ieškinys dėl NKV priverstinio išpirkimo valstybės nuosavybėn. Visgi, jei pakartotinės

⁴⁹ Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybių turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo įstatymo (Žin., 1998, Nr. 54-1492) 5 str. 1 d. 9 p.

⁵⁰ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (Žin., 2000, Nr. 74-2262) 4.66 str. 1 d., 2 d.

⁵¹ žr. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. rugpjūčio 12 d. nutarimas Nr. 1023 „Dėl priverstinai valstybės išperkamų nekilnojamųjų kultūros vertybių ar atlygintinai savivaldybės nuosavybėn paimamų statinių nustatymo tvarkos patvirtinimo“ (Žin., 1998, Nr. 73-2117; 1999, Nr. 106-3081).

⁵² Lietuvos Respublikos Kultūros ministerijos Kultūros vertybių apsaugos departamento direktorės 1999 m. lapkričio 30 d. įsakymo Nr. 338 „Dėl Priverstinai valstybės išperkamų nekilnojamųjų kultūros vertybių komisijos darbo reglamento patvirtinimo“ (Žin., 1999, Nr. 104-3015) 5 p.

⁵³ Priverstinai valstybės išperkamų nekilnojamųjų kultūros vertybių ar atlygintinai savivaldybės nuosavybėn paimamų statinių nustatymo tvarkos 11 p.

apžiūros metu tokie požymiai nustatomi, KVAD (KPD) pateikia minėtą ieškinį teismui. Esant neatidėliotinam reikalui (NKV gali negrįžtamai sunykti ar jos techninė būklė gali padaryti žalą fiziniams ar juridiniams asmenims), į pastarąjį galima kreiptis net iš anksto neįspėjus savininko⁵⁴. Teismo sprendimu priverstinai išpirkta NKV pereina valstybės nuosavybėn. Be to, svarbu paminėti tai, kad valstybės nuosavybėn išpirktos NKV vertė nustatoma buvusio savininko ir KVAD (KPD) susitarimu, sudarant sutartį, o esant ginčui, ją nustato teismas. Tokia vertė atlyginama pinigais iš Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto ar savivaldybių biudžetų⁵⁵. Taigi, tokie nuosavybės pokyčiai gali būti itin svarbūs NKV. Vyrauja įprasta nuostata, kad tik priklausydamos valstybei jos būtų išsaugotos, o to garantas – didesnė šios atsakomybė.

Kiek anksčiau už minimus teisės aktus, tokios „priverstinio NKV išpirkimo“ nuostatos buvo įtvirtintos NKVAĮ 34 straipsnyje. NKPAĮ šiam aspektui skirtas 30 straipsnis, kurio 1 dalyje numatyta, kad „Netinkamai laikomas kultūros paveldo objektas gali būti paimamas valstybės nuosavybėn Civilinio kodekso nustatyta tvarka“. Kitu atveju, šio straipsnio 2 dalyje numatoma, kad „<...> Išimtiniais atvejais šis objektas gali būti valstybės paimamas visuomenės poreikiams, <...> jei: <...> kultūros paveldo objektas yra įsteigtime arba steigiamame valstybiniame kultūriniame rezervate (rezervate – muziejuje); <...> kultūros paveldo objekto vertingosioms savybėms eksponuoti steigiamas valstybinis muziejus ar valstybinio muziejaus filialas; <...> kultūros paminklas įrašomas į valstybinės reikšmės istorijos, archeologijos ir kultūros objektų sąrašą, kad būtų užtikrintas prieinamumas, lankymas ar pažinimas“⁵⁶. Pastaruoju atveju, teisę paimti kultūros paminklus visuomenės poreikiams turi tik Vyriausybė⁵⁷.

Konstitucijos 23 straipsnio 3 dalyje teigiama, kad visuomenės poreikiams nuosavybė gali būti paimama tik įstatymo nustatyta tvarka ir teisingai atlyginama. Tokia tvarka yra nustatyta Lietuvos Respublikos žemės įstatyme (*sutr.* ŽĮ)⁵⁸, reglamentuojančiame žemės nuosavybės, valdymo ir naudojimo santykius bei žemės tvarkymą ir administravimą. Žemės paėmimas visuomenės poreikiams, kaip apibrėžta, tai „įstatymų nustatyta tvarka ir atvejais žemės išpirkimas (teisingai atlyginant) iš žemės savininkų, apskrities viršininkui priėmus sprendimą, kad ši žemė yra būtina visuomenės poreikiams“⁵⁹. Taip paėmus žemę, ši nuosavybės teisė ima priklausyti valstybei⁶⁰. Tokiu būdu, žemė paimama iš privačios žemės savininkų arba išimties atvejais prieš

---

⁵⁴ ten pat. 13 p.

⁵⁵ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. rugpjūčio 12 d. nutarimo Nr. 1023 <...> 2 p.

⁵⁶ NKPAĮ 30 str. 2 d. 1, 2, 3 p.

⁵⁷ NKPAĮ 25 str. 2 d.

⁵⁸ žr. Lietuvos Respublikos žemės įstatymas (Žin., 1994, Nr. 34-620; 2004, Nr. 28-868, 117-4368, 167-6098).

⁵⁹ ŽĮ 2 str. 12 d.

⁶⁰ ŽĮ 5 str. 1 d. 5 p.

terminą nutraukiant valstybinės žemės nuomos ir panaudos sutartis, kai ši žemė pagal teritorijų planavimo dokumentus (specialiuosius ar detaliuosius planus) yra reikalinga „gamtos ir kultūros paveldo teritorinių kompleksų ir objektų (vertybių) apsaugos reikalams <...>“⁶¹. Be to, kaip apibrėžta STĮ, žemė reikalinga specialioms jų apsaugos programoms įgyvendinti bei visuomenės poreikiams tenkinti (poilsivietėms, specialiems poilsio parkams, pažintiniams takams, rekreacinei infrastruktūrai ir kt. įrengti)⁶². Šiuo atžvilgiu, tokios pat priemonės taikomos ir steigiant (kultūrinius) rezervatus, kurių žemė, kaip nustatyta STĮ, yra išimtinė valstybės nuosavybė. Reikėtų pridurti, kad tokia pat teise, pagal ŽĮ, valstybei priklauso žemė, kuri įstatymų ir Vyriausybės nustatyta tvarka yra priskirta valstybinės reikšmės istorijos, archeologijos ir kultūros objektams⁶³.

Paėmus privačios žemės sklypą, jo savininkui atlyginama pinigais rinkos kaina arba šalių susitarimu suteikiamas lygiavertis žemės sklypas tos pačios apskrities teritorijoje. Taip pat gali būti atlyginta paimamoje žemėje esančių sodinių, miško medynų tūrio, negauto derliaus bei įdėtų lėšų žemės ūkio produkcijos ir miško auginimui vertė. Jeigu paimamas žemės sklypas yra užstatytas statiniais (tai aktualu, jei jie yra architektūros vertybės), kurie yra žemės sklypo savininko ar kitų asmenų nuosavybė, tai už juos taip pat turi būti atlyginta pinigais rinkos kaina. Kilę ginčai dėl žemės paėmimo yra nagrinėjami teisme⁶⁴.

Galima pagrįstai teigti, kad sukurta pakankama teisinė bazė, leidžianti valstybei nuosavybės instituto pagrindu užtikrinti NKV apsaugą ir tinkamą jų priežiūrą. Pirmuoju atveju, daugiau akcentuojama procedūrinė nuosavybės keitimo būtinybė, atsižvelgiant į NKV keliamą žalą, antruoju – kryptingai priimamas sprendimas, kuomet teritorijų planavimo dokumentų sprendiniais užtikrinama jų apsauga. Be abejo, tai itin efektyvios priemonės, tačiau visumoje reikalaujančios iš valstybės didelių lėšų. Pavyzdžiui, kad ir pirmuoju atveju: neprižiūrėtų ir apleistų NKV šalyje yra tikrai nemažai, tad bendrą sumą sudarytų ne vien tik pastarųjų išpirkimas, bet ir paskesnės tvarkybos ir priežiūros darbų išlaidos. Todėl valstybės prerogatyva šiuo klausimu yra vienareikšmiškai susijusi su jos finansinėmis galimybėmis. Atsižvelgiant į tai, svarstytinas tuomet lieka ir NKV valdytojo, šiuo atveju – privatininko, tariamo „neūkiškumo“ aspektas. Pavyzdžiui, vertingam pastatui nustatyti paveldosaugos reikalavimai ar sugriežtinti veiklos apribojimai, už kuriuos numatyta kompensacija vargiai ar išmokama, gali stipriai varžyti valdytojo poreikius, todėl tai gali sumažinti pastarojo iniciatyvas skirti nemažas lėšas, tiesa, nors

---

⁶¹ ŽĮ 45 str. 1 d. 9 p.

⁶² STĮ 31 str. 3 d.

⁶³ ŽĮ 6 str. 1 d. 5 p.

⁶⁴ ŽĮ 46 str. 10 d.

ir numatomas iš dalies kompensuoti, tvarkybos darbams. Kitiems tai išvis „ne pagal kišenę“ ar atrodo nebūtina; o kur dar projektinės dokumentacijos rengimo, derinimo ir tvirtinimo procedūrų kaštai. Karti patirtis liudija, kad sprendimui dažnai pasirenkamas lengviausias ir paprasčiausias būdas – suplanuoti pakeitimai neretai įgyvendinami savavališkais statybomis. Todėl, esant tokiai situacijai, negalime atmesti galimai egzistuojančios trinties, kurios padariniai pirmiausiai turi įtakos avarinėje būklėje „išalusioms“ ar neatsakingai imamoms žaloti NKV.

Kalbant apie finansinius įsipareigojimus, NKPAĮ numatyta, kad „<...> Saugomo objekto priežiūros darbai atliekami valdytojų lėšomis <...>“⁶⁵. Tuo tarpu tvarkybos darbų finansavimo diapazonas žymiai platesnis: naudojamos valdytojų ir jei yra galimybių – iš dalies paveldotvarkai skirtos valstybės ar savivaldybių biudžetų, taip pat tarptautinių fondų ir programų ar kitų finansavimo šaltinių lėšos. Iš tų pačių paveldotvarkai skirtų biudžetinių lėšų KPD ir savivaldybių paveldosaugos padaliniai „apmoka tyrimus, kuriuos reikia atlikti prieš projektavimą“⁶⁶. Šią nuostatą galima papildyti 18 straipsnio 4 dalimi, kurioje teigiama, kad KPD arba savivaldybės paveldosaugos padalinys organizuoja (atitinkamai) saugomų valstybės ar savivaldybės NKV taikomuosius mokslinius tyrimus, kurie privalomi atlikti prieš tvarkybos projektavimą ar tvarkybos metu. Saugomų valstybės NKV taikomųjų mokslinių tyrimų išlaidos pagal nustatytą tvarką yra visiškai kompensuojamos. Įdomu pažymėti tai, kad viena iš sprendimo priežasčių inicijuoti Kultūros vertybių registre registruotos ir tik apskaitoje esančios NKV skelbimą saugoma, yra jos valdytojo ketinimas pradėti tvarkybos darbus, kurie gali pažeisti vertingąsias jos savybes. Jei tai nustatoma, toks skelbimas turi būti inicijuojamas per 15 dienų⁶⁷. Numatyta, kad už valdytojui ar kitam tvarkybos organizatoriui išduodamas tyrimų išvadas imamas nustatyto dydžio mokestis (valstybės rinkliava). Jeigu atliekant tvarkybos darbus išaiškėja naujos vertingosios savybės, atskleidimui reikalingus papildomus tyrimus organizuoja už NKV apsaugą atsakinga institucija, be to, juos finansuoti gali ir valdytojas ar kitas tvarkybos organizatorius, „norintis paspartinti tyrimus“⁶⁸. Tai yra, pastariesiems sudaromos sąlygos imtis šių tyrimų finansavimo iniciatyvos, jei jų trukmė ir mastas sąlygotų vienokius ar kitokius nuostolius (tvarkybos darbų sustabdymas, prastova ir kt.).

Iš minėtų paveldotvarkai skirtų biudžetinių lėšų taip pat gali būti finansuojami NKV, dėl kurios yra priimtas sprendimas inicijuoti jos skelbimą saugoma, avarijos grėsmės pašalinimo, apsaugos techninių priemonių įrengimo ir kiti neatidėliotini saugojimo darbai, kurių sąrašą

---

⁶⁵ NKPAĮ 27 str. 3 d.

⁶⁶ NKPAĮ 27 str. 5 d.

⁶⁷ NKPAĮ 9 str. 2 d.

⁶⁸ NKPAĮ 18 str. 4 d.

tvirtina kultūros ministras⁶⁹. KPD direktorius savo įsakymu yra patvirtinęs valdytojų paraiškas finansuoti šiuos darbus padavimo, priėmimo ir nagrinėjimo tvarka⁷⁰.

Ardomieji tyrimai⁷¹, negrįžtamai paveikiantys NKV, atliekami paveldo tvarkybos reglamentų (PTR) nustatyta tvarka⁷². Atlikti juos gali tik nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos specialistas (KPD, savivaldybės paveldosaugos padalinio ar Valstybinės kultūros paveldo komisijos narys ar pareigūnas), pateikęs ir NKV valdytojui pasirašius KPD patvirtintos formos besąlygišką sutikimą bei KPD ar savivaldybės administracijos direktoriui teisės aktų nustatyta tvarka patvirtinus, o valdytojui pasirašius susitarimą dėl tokių tyrimų atlikimo trukmės, darbo dienos ir valandos, tyrimų apimties, jais padarytų fizinių pažeidimų likvidavimo būdo ar patirtų nepatogumų kompensavimo ir kitų sąlygų⁷³. Šių tyrimų finansavimo tvarka NKPAĮ, kaip kituose juos liečiančiuose teisės aktuose, nėra aiškiai nustatyta, tačiau iš minėtų požymių aišku, kad jiems vykdyti yra vienu atveju naudojamos biudžetinės, kitu - valdytojų, kitaip tariant, „užsakovų“ lėšos. Pavyzdžiui, jos naudojamos tuomet, kai NKV apsaugos reglamente kaip vienas iš paveldosaugos reikalavimų, nustatoma būtinybė atlikti archeologinius tyrimus prieš pradedant bet kokius žemės judinimo darbus privačios nuosavybės teise valdomame sklype, ar kai reikalinga atlikti architektūrinius tyrimus, valdytojui ketinant pradėti vertingame statinyje su statyba susijusius darbus. Kaip pastebėta, archeologiniai tyrimai „užsakinėjami“ veikiau tradiciškai, o jei kas nors šios tradicijos nežino, dažnai ir lieka nenubaustas⁷⁴.

NKPAĮ 17 straipsnyje numatyta, kad moksliniam pažinimui saugomos NKV, kurioje veikla yra stipriai ribojama, valdytojas, įvertinęs, jog prižiūrėti ir naudoti pastarąją yra nuostolinga, gali organizuoti (tai yra kartu ir apmokėti) mokslinį jos ištyrimą. Tokią NKV ištyrus ir išbraukus mokslinį pažinimą iš apsaugos tikslų, gali būti keičiami jos apsaugos reikalavimai⁷⁵. Panašios nuostatos įtvirtinamos ir 19 straipsnyje, reglamentuojančiame viešajam pažinimui ir naudojimui saugomo nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugą: „<...> jeigu valdytojas įrodo, kad

---

⁶⁹ NKPAĮ 27 str. 5 d.

⁷⁰ Žr. Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos direktoriaus 2005 m. liepos 1 d. įsakymas Nr. Į-303 „Dėl paraiškų finansuoti kultūros paveldo objektų tvarkybos ir neatidėliotinus saugojimo darbus iš nekilnojamojo kultūros paveldo paveldotvarkos programai skirtų valstybės biudžeto lėšų padavimo, priėmimo ir nagrinėjimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ (Žin., 2005, Nr. 90-3402).

⁷¹ paaišk. Ardomieji tyrimai – inžineriniai – techniniai tyrimai, kurių metu šurfais, perkasomis, gręžiniais, zondažais, atidengimais, mėginiais ir kitokiais būdais ardoma fizinė medžiaga.

⁷² NKPAĮ 18 str. 6 d.

⁷³ Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2005 m. birželio 9 d. įsakymu Nr. ĮV-240 „Dėl kultūros paveldo objektų ar vietovių apžiūros, būklės fiksavimo ir tyrimo atlikimo užtikrinimo taisyklių patvirtinimo“ (Žin., 2005, Nr. 76-2766) patvirtintų Kultūros paveldo objektų ar vietovių apžiūros, būklės fiksavimo ir tyrimo atlikimo užtikrinimo taisyklių 10.1. p., 10.2. p.

⁷⁴ Stankevičienė Aistė. Z. Baubonis apie archeologijos romantiką ir realybę // Laikas, 2005 m. spalio 12 d., p. 5.

⁷⁵ NKPAĮ 17 str. 4 d.

saugomo objekto naudojimas tokios vertybės pase nustatytais naudojimo būdais ir apimtimi yra nuostolingas, nepateisina jo išlaikymo išlaidų ir kad nėra norinčiųjų perimti kultūros paveldo objektą naudoti nepažeidžiant vertingųjų savybių, už šio objekto apsaugą atsakinga institucija pasiūlo valdytojo lėšomis atlikti visus būtinus mokslinio ištyrimo ir dokumentų tvarkymo darbus, kad būtų galima nustatyti galimus pakeitimus, mažiausiai kenksiančius vertingosioms savybėms <...>⁷⁶. Tokios kompromisinės išlygos suteikia valdytojui galimybę sušvelninti jo valdomam turtui taikomus paveldosaugos reikalavimus ir kartu už jo lėšas atlikti būtiną NKV ištyrimą. Savaimė suprantama, paveldosaugos reikalavimai gali tapti savotiška „našta“ bei mažinti NKV patrauklumą rinkoje, riboti jos pritaikymo galimybes. Net ir sudaromų sandorių atveju, vienai iš suinteresuotų pusių bet kokie apribojimai gali būti itin neparankūs. Iš kitos pusės, nors paskesnioji nuostata ir įteisina vieną iš galimybių, savo turiniu visgi yra pakankamai slidi. Juk nesuklysimė teigdami, kad tyrimus galima atlikti greitai ir paviršutiniškai, „galimi pakeitimai“ gali būti dideli, galų gale, neaiškus liks ir „mažiausio“ pakenkimo vertingosioms savybėms mastas.

NKPAĮ numatyti trys kompensavimo NKV valdytojams būdai: kaip jau minėta, už tvarkybos (tvarkomųjų paveldosaugos) darbų išlaidas, užkonservavimo išlaidas ir už veikos apribojimus.

Pirmuoju atveju, kompensuojamos privačios nuosavybės – prieinamų visuomenei lankyti valstybės saugomų NKV taikomųjų tyrimų ir avarijos grėsmės pašalinimo, konservavimo, restauravimo darbų bei jų projektavimo išlaidos⁷⁷. Kompensavimui reikalingos išlaidos skiriamos iš valstybės biudžeto lėšų finansuojamos nekilnojamojo kultūros paveldo paveldotvarkos programos, kurią rengia, jos vykdymą organizuoja ir jai skirtas lėšas naudoja KPD. Šią programą savo įsakymu tvirtina kultūros ministras.

Kompensacijos išmokamos prašymus pateikusiems valdytojams, kuriems yra įteikti jų valdomų NKV apsaugos reglamentai ir kurie yra sudarę su KPD apsaugos sutartis, nustatančias NKV lankymo ir paveldosaugos sąlygas⁷⁸. Jų dydis nustatomas atsižvelgiant į NKV reikšmingumą, autentiškumą, išsaugojimo tikimybę, panaudojimo, eksponavimo ir lankymo galimybių, asmeninės valdytojų iniciatyvos ir būklės kriterijus, apibrėžtus Nekilnojamųjų

---

⁷⁶ NKPAĮ 19 str. 5 d.

⁷⁷ Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2005 m. balandžio 20 d. įsakymu Nr. IV-157 „Dėl privačios nuosavybės – prieinamų visuomenei lankyti valstybės saugomų nekilnojamojo kultūros paveldo objektų tvarkomųjų paveldosaugos darbų išlaidų kompensavimo taisyklių patvirtinimo“ (Žin., 2005, Nr. 53-1815, 2006, Nr. 101-3920) patvirtintų Privačios nuosavybės – prieinamų visuomenei lankyti valstybės saugomų nekilnojamojo kultūros paveldo objektų tvarkomųjų paveldosaugos darbų išlaidų kompensavimo taisyklių 3 p.

⁷⁸ ten pat. 4 p.

kultūros vertybių vertinimo ir atrankos kriterijų apraše⁷⁹, taip pat darbų atlikimo NKV išsaugoti svarbą, kompensavimui skirtas lėšas, atliktų tvarkomųjų paveldosaugos darbų bei jų projektinės dokumentacijos apimtį ir kokybę. Kaip nustatyta, kompensacijų dydis negali būti didesnis nei 50 procentų nuo valdytojo atliktų tvarkomųjų paveldosaugos ir projektavimo darbų, kurių kompensavimui teikiamas prašymas, išlaidų⁸⁰. Be to, NKPAĮ 28 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad išlaidas, jei NKV yra jos teritorijoje, nors ir nebūtinai jos saugoma, savivaldybės tarybos sprendimu gali kompensuoti savivaldybė, naudodama savo biudžeto lėšas⁸¹. Pavyzdžiui, Vilniaus miesto savivaldybės taryba 2007 m. sausio 24 d. patvirtino Privačios nuosavybės – kultūros paveldo statinių išorės ir jų aplinkos tvarkybos išlaidų kompensavimo taisyklės⁸². Šiomis taisyklėmis nustatyta tokių kompensacijų išmokėjimo tvarka ir dydis. Jos išmokamos už šiuos pastatų išorės ir aplinkos tvarkybos darbus: pastato stogo konstrukcijų ir dangos, pastato kiemo ir gatvės fasadų, pastato aplinkos ir kiemo restauravimo, remonto ar atkūrimo darbus⁸³. Kompensavimui reikalingos lėšos skiriamos iš Vilniaus miesto savivaldybės lėšų finansuojamos Vilniaus senamiesčio atgaivinimo programos, kurią rengia, vykdo ir jai skirtas lėšas administruoja VšĮ „Vilniaus senamiesčio atnaujinimo agentūra“. Taisyklėse numatyta, kad kompensacijos bus išmokamos tiems privačios nuosavybės valdytojams, kurie, prieš pradėdami tvarkybos darbus, sudarys sutartis su minėta agentūra dėl dalyvavimo programoje. Be to, pabrėžiama, jog norint, kad aplinkos tvarkymo darbai būtų įtraukti į programą, turi būti tenkinama šių sutarčių būtina sąlyga – kiemo atvirumas viešam lankymui. Vėlgi, kompensacijos dydis negali būti didesnis nei 50 procentų nuo atliktų tvarkybos darbų, kurių kompensavimui teikiamas prašymas⁸⁴.

---

⁷⁹ žr. Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2005 m. balandžio 15 d. įsakymas Nr. ĮV-150 „Dėl nekilnojamųjų kultūros vertybių vertinimo ir atrankos kriterijų aprašo patvirtinimo“ (Žin., 2005, Nr. 52-1756). Šis aprašas reglamentuoja NKV vertinimą, atranką, jų kriterijus bei šių kriterijų taikymą nustatant kultūros paveldo objektų ar vietovių vertingąsias savybes ir jų reikšmingumą, atrenkant NKV, kurioms reikalinga teisinė apsauga, apibrėžiant kultūros paveldo objektų ar vietovių teritorijų ribas ir teikiant juos įregistruoti į Kultūros vertybių registrą. „Asmeninės valdytojų iniciatyvos“ (t.y. valstybei nepriklausančių objektų ir vietovių valdytojų asmeninė iniciatyva ir konkretūs pasiūlymai bei įsipareigojimai objektą ar vietovę išsaugoti; 24.4. p.) ir „būklės“ (t.y. esamos situacijos apibūdinimas bei būtinų atlikti tvarkybos darbų kaštų dydžio pagrindimas, atsižvelgiant į objekto ir vietovės reikšmingumą; 24.5. p.) yra vieni iš kriterijų, kuriais remiantis vykdoma tokia atranka, pagal reikšmingumo vertingųjų savybių gausą, kompleksiskai lyginant panašius to paties reikšmingumo lygmens (nacionalinio, regioninio ar vietinio) objektus ar vietoves.

⁸⁰ Privačios nuosavybės – prieinamų visuomenei lankyti valstybės saugomų nekilnojamojo kultūros paveldo objektų tvarkomųjų paveldosaugos darbų išlaidų kompensavimo taisyklių 12 p.

⁸¹ NKPAĮ 28 str. 2 d.

⁸² žr. Vilniaus miesto savivaldybės tarybos 2007 m. sausio 24 d. sprendimas Nr. 1-1490 „Dėl privačios nuosavybės – kultūros paveldo statinių išorės ir jų aplinkos tvarkybos išlaidų kompensavimo taisyklių patvirtinimo“ (<http://www.vilnius.lt/vaktai/Default.aspx>).

⁸³ Privačios nuosavybės – kultūros paveldo statinių išorės ir jų aplinkos tvarkybos išlaidų kompensavimo taisyklių 4 p.

⁸⁴ ten pat. 13 p.

Užkonservavimo išlaidos kompensuojamos tų NKV valdytojams, kurias saugo valstybė ar savivaldybė arba dėl kurių yra priimtas sprendimas tokį paskelbimą inicijuoti. Kompensavimui naudojamos iš valstybės ir savivaldybių biudžetų finansuojamose paveldosaugos programose numatytos tikslinės lėšos⁸⁵. Tokių programų projektus, nurodant reikalingų lėšų poreikį šio pobūdžio kompensacijoms išmokėti, rengia KPD bei savivaldybių paveldosaugos padaliniai, o jas tvirtina kultūros ministras arba savivaldybių tarybos. Kad valdytojui būtų kompensuotos NKV užkonservavimo išlaidos, turi būti pagrįstas vienas iš šių požymių: buvo laikinai sustabdyti NKV tvarkybos darbai, NKV nebuvo naudojamosi, valdytojas neturi lėšų atlikti visus būtinus mokslinio ištyrimo ir dokumentų tvarkymo darbus, kad „būtų galima nustatyti galimus pakeitimus, mažiausiai kenksiančius saugomo objekto vertingosioms savybėms“, NKV užkonservuota KPD ar savivaldybės paveldosaugos padalinio reikalavimu. Išlaidų kompensavimo priešastimi, ją įrodžius, gali būti ir jau minėta aplinkybė, kuomet valdytojui NKV naudojimas nustatytais naudojimo būdais ir apimtimi yra nuostolingas ir nėra norinčiųjų pastarąją perimti naudoti taip, kad nebūtų pažeistos jos vertingosios savybės⁸⁶. NKPAĮ 19 straipsnio 5 dalyje numatyta, kad esant šioms požymiams už NKV apsaugą atsakinga institucija turi teisę pareikalauti tokią NKV užkonservuoti.

Kaip ir tvarkybos darbų kompensavimo tvarkoje, kompensacijų už NKV užkonservavimo darbus dydis negali būti didesnis negu 50 procentų nuo valdytojo atliktų darbų išlaidų. Išimtis taikoma tik valstybei nuosavybės teise priklausančių NKV atžvilgiu. Kompensuojamos visos užkonservavimo išlaidos. Reikėtų pabrėžti, kad šio pobūdžio kompensacijos proporcingai priklauso nuo atitinkamų metų paveldosaugos programose numatytų lėšų dydžio.

Pagaliau, kompensacija išmokama valstybės ar savivaldybės skelbiamų saugomomis NKV valdytojams, kai nustatyti ar sugriežtinti veiklos apribojimai, draudžiantys anksčiau vykdytą veiklą, realiai sumažina valdytojų gaunamą naudą⁸⁷. Vyriausybės įgaliojimu tokios kompensacijos apskaičiavimo ir išmokėjimo tvarką yra nustačiusi Kultūros ministerija⁸⁸. Joje numatyta, kad kompensacija šių NKV valdytojams išmokama iš valstybės biudžete KPD

---

⁸⁵ Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2005 m. birželio 9 d. įsakymu Nr. ĮV-239 „Dėl saugomų kultūros paveldo objektų užkonservavimo išlaidų kompensavimo jų valdytojams taisyklių patvirtinimo“ (Žin., 2005, Nr. 76-2765) patvirtintų Saugomų kultūros paveldo objektų užkonservavimo išlaidų kompensavimo jų valdytojams taisyklių 2 p.

⁸⁶ ten pat. 10.3. p.

⁸⁷ NKPAĮ 28 str. 4 d.

⁸⁸ žr. Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2005 m. birželio 9 d. įsakymas Nr. ĮV-238 „Dėl kompensacijos apskaičiavimo ir išmokėjimo už veiklos apribojimus skelbiamų saugomais nekilnojamojo kultūros paveldo objektų valdytojams taisyklių patvirtinimo“ (Žin., 2005, Nr. 76-2764).

numatytų lėšų, kitu atveju – iš savivaldybių biudžetuose numatomų tikslinių lėšų⁸⁹. Kad pagrįstų kompensacijos poreikį, kartu su prašymu ir kitais dokumentais valdytojas turi pateikti KPD turto vertintojų parengtą turto vertinimo ataskaitą, įrodančią, kad nustatyti ar sugriežtinti veiklos apribojimai realiai sumažina jo gaunamą naudą, bei dokumentą, patvirtinantį gautą naudą iš NKV naudojimo per paskutiniuosius du metus⁹⁰. Pagrįstiems ir teisėtiems prašymams reikalingų lėšų poreikį KPD įtraukia į rengiamos programos projektą ir teikia ją tvirtinti kultūros ministrui. Pastrajam ją įsakymu patvirtinus, KPD direktorius per 20 darbo dienų nuo šio įsakymo įsigaliojimo dienos priima sprendimą išmokėti valdytojui kompensaciją⁹¹. Savivaldybės skelbiamų saugomomis NKV valdytojų prašymų priėmimo, nagrinėjimo ir kompensacijų išmokėjimo tvarka nustatoma atskirais savivaldybių institucijų sprendimais.

Nesuklysimė teigdami, kad išsamiai reglamentuota ir efektyviai veikianti kompensavimo sistema turėtų tik paskatinti NKV valdytojų iniciatyvą imtis reikalingų tvarkybos ar kitų jų būkle stabilizuoti būtinų darbų. Tuo tarpu valdytojas dėl pernelyg didelių išlaidų išvengtų galimų nuostolių, susigrąžindamas reikiamą lėšų balansą. Pagaliau, netrukdomai teikiama valstybės finansinė „pagalba“ tik padėtų „gražinti į gyvenimą“ jai pačiai svarbias NKV. Juo labiau, juk net teisiniu pagrindu kalbama apie nekilnojamojo kultūros paveldo atgaivinimo (reabilitacijos) svarbą, už kurio įgyvendinimą yra atsakingi valdytojai, už apsaugą ir teritorinį planavimą atsakingos bei kitos valstybės socialinę ekonominę raidą formuojančios institucijos. Kaip pastebėta, net ir „gyvus miesto plėtros procesus galima suvaldyti tikrai ne draudimais, o skatinimo ir kompensavimo mechanizmais“⁹².

Deja, pastarasis ne taip sklandžiai veikia kaip kad turėtų. Visų pirma, veiksmingas ir efektyvus jis gali būti tik tuomet, kai šalis turi jau veikiančią ekonominių santykių sistemą, o ji Lietuvoje dar tik kuriasi⁹³. Tad esama abejonų, ar bandomas įtvirtinti kompensavimo mechanizmas iš tikrųjų yra laiku pateiktas ir pamatuotas sprendimas, o gal tai tik ideologinė priemonė, kuria gali mojuoti ore⁹⁴. Teigiama, kad daug racionaliau būtų iš pradžių sukurti ne kompensavimo, o skatinimo arba lengvatų mechanizmą. Tai būtų žymiai efektyvesnė priemonė nei kad žadamos piniginės išmokos po to, kai tvarkybos darbai jau atlikti. „Įsigilinęs į privačių paveldo savininkų situaciją pamatai, kad jie neturi garantijų, jog kompensaciją gaus. Ko gero,

---

⁸⁹ Kompensacijos apskaičiavimo ir išmokėjimo už veiklos apribojimus skelbiamų saugomais nekilnojamojo kultūros paveldo objektų valdytojams taisyklių 3 p.

⁹⁰ ten pat. 7.4. p., 7.5. p.

⁹¹ ten pat. 12 p.

⁹² Paveldosaugininkai ir visuomenė – priešingos barikadų pusės?

⁹³ ten pat.

⁹⁴ ten pat.

savininkui siekti valstybės kompensacijos dažniau bus nuostolinga nei jos nesiekti. Kur garantijos, kad net ir padoriausiai viską padaręs gausi paramą? <...> visas jėgas turi išseikvoti ne kūrybiniam darbui, o kompensacijos gavimui...“⁹⁵. Be to, gan dažnai valdytojai reikalingus statybos darbus NKV atlieka ūkio būdu⁹⁶, naudodami savo lėšas, o teise į kompensaciją taip ir lieka nepasinaudoję. Vyrauja požiūris, kad „prasidejęs su valstybe, užsikrauni didžiulį vargą, mat kliūčių prigalvota kiek tik įmanoma“⁹⁷. NKV valdytojai šiuo atžvilgiu – privatininkai, dažnai jaučiasi negalį įveikti biurokratizmo barjerų, atsirandančių dėl administracinių trukdžių ar neparengtų papildomų reglamentų. Nustatytam tvarkybos darbų kompensavimo būdui siūloma ir kita alternatyva – tarp valdytojo ir už NKV apsaugą atsakingos institucijos sudaryti sutartis, abiem pusėms įsipareigojant padengti 50 procentų tvarkybos darbų išlaidų. Pasirašius tokią sutartį, valdytojas būtų garantuotas, kad bent dalis reikalingų lėšų tikrai bus gauta. Tokiu būdu ir pats galėtų drąsiau kreiptis į kreditorius dėl investicijoms reikalingų paskolų suteikimo. Ši siūlymą galima pagrįsti ir esama teisine prielaida: minėto Paraiškų finansuoti kultūros paveldo objektų tvarkybos ir neatidėliotinus saugojimo darbus iš nekilnojamojo kultūros paveldo paveldotvarkos programai skirtų valstybės biudžeto lėšų padavimo, priėmimo ir nagrinėjimo tvarkos aprašo 12 punkte numatyta, kad „<...> vykdant nekilnojamojo kultūros paveldo paveldotvarkos programą, Departamentas su kultūros paveldo objekto valdytoju ir tvarkybos darbų valdytoju sudaro sutartį dėl nekilnojamojo kultūros paveldo paveldotvarkos programoje numatytų kultūros paveldo objektų tvarkybos ir neatidėliotinus saugojimo darbų finansavimo ir organizavimo“⁹⁸. Kaip bebūtų, nors įstatymo nuostatos ir svarstytinios, visgi yra įsiteisėjusios ir tiesiogiai taikytinos. Belieka viltis, jog metai iš metų kompensuojamos sumos vis didės ir tai tik dar labiau sumažins esamą trintį tarp NKV valdytojų ir paveldosaugininkų.

Baigiant NKPAĮ apžvalgą, reikėtų paminėti dar kelias svarbesnes nuostatas, susijusias su NKV valdytojais. Jo 8 straipsnio, reglamentuojančio nekilnojamojo kultūros paveldo apskaitą, 4 dalyje teigiama, kad „Tradicinės religinės bendruomenės, bendrijos ir centrai, mokslo ir studijų bei kitos valstybinės tyrimų institucijos gali organizuoti jų veiklos sritį atitinkančio ar nuosavybės teise turimo nekilnojamojo kultūros paveldo inventorizavimą ir atskleidimą, savo

---

⁹⁵ ten pat. Vilniaus senamiesčio atnaujinimo agentūros direktorius Gediminas Rutkauskas.

⁹⁶ paaišk. Statyba ūkio būdu – statybos organizavimo būdas, kai statybos darbai atliekami ir tinkamas naudoti statinys sukuriamas statytojo rizika, nesudarius rangos sutarties, naudojant statytojo darbo jėgą, jam priklausančius statybos produktus, įrenginius.

⁹⁷ Pociūtė Audronė. Įstatymų įkaitas – kultūros paveldas // Kontrastai, 2006 m. kovo 10 – 16 d., Nr. 15, p. 3.

⁹⁸ Paraiškų finansuoti kultūros paveldo objektų tvarkybos ir neatidėliotinus saugojimo darbus iš nekilnojamojo kultūros paveldo paveldotvarkos programai skirtų valstybės biudžeto lėšų padavimo, priėmimo ir nagrinėjimo tvarkos aprašo 12 p.

veiksmus derindamos su Departamentu⁹⁹. Jų sudarytos nekilnojamojo kultūros paveldo vertinimo tarybos turinčios teisę nustatyti NKV reikšmingumą, vertingąsias savybes bei apibrėžti jų teritorijų ribas¹⁰⁰. Tokios NKV atskleidimas yra atliekamas savomis lėšomis¹⁰¹. Beje, įdomu pastebėti tai, kad tyrimais pagrįstos NKV teritorijos ribos nustatomos taip, kad sutaptų su sklypų ar jų dalių, kurie yra daiktinės teisės objektai, ribomis, mat tada nereikia žymėti teritorijų ir apsaugos zonų ribų atskiruose planuose. Tačiau jei jos nesutampa, už NKV apsaugą atsakinga institucija „organizuoja ir finansuoja sklypo dalies ar sklypų dalių, kaip naujų daiktinės teisės objektų, įteisinimą“¹⁰². Pirminė šios nuostatos formuluotė buvo pateikta 2003 m. sausio 29 d. Kultūros ministerijos parengto Lietuvos Respublikos nekilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatymo pakeitimo įstatymo projekto 9 straipsnio 2 dalyje: „Tais atvejais, kai tyrimais nustatytos kultūros paveldo objekto teritorijos ribos neatitinka daiktinės teisės objektų ribų, už šio objekto apsaugą atsakinga ar skelbimą saugomu inicijavusi institucija organizuoja ir finansuoja sklypo dalies ar sklypų dalių formavimą naujais daiktinės teisės objektais“. Galutinį pavidalą ji įgavo atlikus konkretizuojančius žodžių tvarkos pakeitimus 2003 m. lapkričio 10 d. ir 2004 m. birželio 22 d. įstatymo projektuose, tačiau esmė liko ta pati. Svarstant pirmąjį įstatymo projektą, jau minėtas architektas R. Stulpinas tuomet pastebėjo, kad šia nuostata sudaroma „galimybė kėsintis į privačią žmogaus nuosavybę“, kas iš esmės prieštarauja konstitucinei „nuosavybės neliečiamumo“ nuostatai¹⁰³. Argumentuodamas savo teiginį, jis pateikė atitinkamą pavyzdį: „Jeigu buvusio dvaro sodyboje žmogus turi jam priklausantį sklypą ir nustatoma, kad dvaro sodybos riba eina per pusę to sklypo, gali būti inicijuotas privataus sklypo ribų pakeitimas“¹⁰⁴. Todėl ir dabartinę NKPAĮ 11 straipsnio 2 dalyje įtvirtintą nuostatą pabandžius „išversti“, darytina prielaida, kad jei nustatoma, jog NKV teritorijoje esančio privataus žemės sklypo ribos nesutampa su vertybės teritorijos riba, galima organizuoti privataus žemės sklypo ribų pakeitimą, išimant iš jo „vertigąją“ dalį. Kaip tai galima atlikti, minimame straipsnyje ir pačiame įstatyme nedetalizuojama.

Kiti teisės aktai. Be jau minėtų pagrindinių nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugą reglamentuojančių teisės aktų, reikėtų paminėti Lietuvos Respublikos religinių bendrijų teisės į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo tvarkos įstatymą (*sutr.* – RBJ), Seimo priimtą 1995 m. kovo

---

⁹⁹ NKPAĮ 8 str. 4 d.

¹⁰⁰ NKPAĮ 8 str. 5 d.

¹⁰¹ NKPAĮ 27 str. 2 d.

¹⁰² NKPAĮ 11 str. 2 d.

¹⁰³ Kultūros paveldas gelbėjamas įstatymo perrašinėjimu, p. 6.

¹⁰⁴ ten pat.

21 d.¹⁰⁵. Šis įstatymas reglamentuoja religinių bendrijų teisės į išlikusį nekilnojamąjį turtą (išskyrus žemę, vidaus vandenį, miškus ir parkus bei tą turtą, kuris pagal Konstitucijos 47 straipsnį yra išimtinė valstybės nuosavybė), kuris pagal buvusios LTSR (TSRS) įstatymus buvo nacionalizuotas ar kitaip be jų valios valstybės nusavintas, atkūrimo tvarką ir sąlygas. Teisę susigrąžinti tokį nekilnojamąjį turtą, kurį sudaro nemaža dalis sakralinio kultūros paveldo objektų, turi tos religinės bendruomenės, kurios veikė Lietuvos Respublikoje iki 1940 m. liepos 21 d. (iki Liaudies seimui paskelbus Lietuvą Sovietų Socialistine Respublika) ir tos, kurios yra pripažintos atkuriamų religinių bendrijų teisių perėmėjomis¹⁰⁶. Svarbiausia yra tai, kad valstybinės reikšmės istorijos, archeologijos ir kultūros objektai, pagal Konstitucijos 47 straipsnį priskiriami išimtinėi valstybės nuosavybei, „gali būti perduoti neterminuotai naudotis nustačius šio objekto paminklosaugos sąlygas ir religinei bendrijai pasirašius saugojimo įsipareigojimą“¹⁰⁷. Išlikęs nekilnojamasis turtas religinei bendrijai jos pageidavimu grąžinamas natūra, išskyrus šį turtą: gyvenamuosius namus ir butus, jei juose gyvena nuomininkai; pastatus ir kitus statinius, pertvarkytus ar perstatytus taip, kad jų bendrasis plotas padidėjo daugiau kaip trečdaliu ir naujai sukurto ploto negalima atskirti nuo buvusiojo, arba jeigu jų pagrindinės konstrukcijos pakeistos daugiau kaip 50 procentų; pastatus ir statinius, perduotus mokslo, sveikatos priežiūros, kultūros, švietimo ir ryšių įstaigoms; pastatus ar jų dalis, kurie perduoti į privačią nuosavybę pagal perleidimo momentu galiojusius įstatymus¹⁰⁸. Tokį natūra negražintiną nekilnojamąjį turtą valstybė išperka šiais būdais: neatlygintinai perduoda religinės bendrijos nuosavybėn tokios pat rūšies ar vertės turtą; išmoka kompensacijas pinigais; teikia paramą remontuojant (restauruojant) paminklinius ansamblius, kulto pastatus; išnuomoja ne aukciono tvarka žemės sklypą¹⁰⁹. Įšpirkimo būdą turi teisę pasirinkti pati religinė bendrija. Įstatymo 5 straipsnyje numatyta, kad prašymus dėl teisės į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo ir turto grąžinimo religinės bendrijos turėjusios pateikti to turto valdytojui pagal turto buvimo vietą per vienerius metus nuo šio įstatymo įsigaliojimo dienos – tai yra iki 1996 m. kovo 30 d., o nuosavybės teisę patvirtinančius dokumentus (turto nacionalizacijos aktus, išrašus iš hipotekos ir notarų aktų knygų, turto perleidimo sutartis, teismų sprendimus, valstybinių archyvų išduotus pažymėjimus) – per vienerius metus nuo prašymo pateikimo dienos¹¹⁰.

¹⁰⁵ žr. Lietuvos Respublikos religinių bendrijų teisės į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo tvarkos įstatymas (Žin., 1995, Nr. 27-600; 2002, Nr. 74-3138).

¹⁰⁶ RBĮ 2 str. 1 d., 2 d.

¹⁰⁷ RBĮ 1 str. 2 d.

¹⁰⁸ RBĮ 4 str. 1 d. 1 p., 2 p., 3 p., 4 p.

¹⁰⁹ RBĮ 12 str. 1 d. 1 p., 2 p., 3 p., 4 p.

¹¹⁰ RBĮ 5 str. 1 d., 2 d.

Savaime suprantama, su turto grąžinimu auga sunkiai įvykdomų finansinių įsipareigojimų našta. Vadinamosios „dalinės restitucijos“ - nuosavybės klausimų sprendimo kelias kuriant specialius įstatymus – įgyvendinimas yra labai sudėtingas procesas. Nepaisant to, kad jau nebeleidžiama terminą praleidusioms religinėms bendrijoms padavinėti naujus pareiškimus dėl nuosavybės teisių atkūrimo, ši dalinė restitucija Lietuvoje nėra užbaigta¹¹¹. Nors Katalikų Bažnyčia ir susigražino nemažai turto, problema, visų pirma, kilo dėl nacionalizuoto ar nusavinto Lietuvos žydų bendruomenės turto grąžinimo. Pagal RBĮ, atstatant teises į išlikusį žydų bendruomeninį nekilnojamąjį turtą, žydų bendruomenei buvo grąžinti tik maldos namai – sinagogos – tačiau tik tie, kurie turėjo teisių perėmėją. Išsiskirdama savo specifika, žydų bendruomenė neskirstė savo pastatų į religinius ir visuomeninius¹¹². RBĮ įpareigoja sugrąžinti tik religinių bendrijų turtą, tačiau neva „neatspindi žydų religijos, tradicijų, papročių ir religinių bendruomenių bei kitų žydų bendruomenių ir žydų organizacijų iki nacionalizacijos valdyto nekilnojamojo turto naudojimo ypatumų, kas kelia pasaulio žydų bendruomenės nepasitenkinimą <...>“¹¹³. Tai yra, RBĮ nenumato šios bendrijos teisių atgauti iki nacionalizacijos žydų visuomeninėms organizacijoms priklausiusį nekilnojamąjį turtą. Sprendžiant šį klausimą, imta kalbėti apie būtinas RBĮ pataisas, tačiau teisininkai iškart pastebėjo, kad daroma išimtis vienos religinės bendrijos atžvilgiu diskriminuotų kitas. Todėl, jei ir bus priimtas toks politinis sprendimas, jis turi būti taikomas visoms vienodai¹¹⁴.

Taigi, dalinės restitucijos būdu tikrajam šeiminiškai sugrąžinamas turtas, kuris jam teisėtai priklausė. Katalikų Bažnyčios vadovybė, atsižvelgdama į tai, kad Lietuva įstojo į Europos Sąjungą, o tai turėtų sąlygoti valstybės politinės aplinkos pokyčius, išskėlė ir bažnytinių žemių susigražinimo klausimą, nutarusi ieškoti galimybių siekti viso Bažnyčios nekilnojamojo turto restitucijos ar bent turinčios priklausyti kompensacijos už jį išmokėjimo¹¹⁵. Tuo tarpu vienuolijos atgavo tik dalį nuosavybės, mat vienuolynų pastatuose sovietmečiu įsikūrė muziejai, mokyklos, internatai ar buvo įrengti butai. Dabartinius jų naudotojus iškeldinti dėl RBĮ apribojimų yra labai sudėtinga, o kur dar ir finansinė šio reikalo pusė. Žinoma, teisėtai priklausiusio nekilnojamojo

---

¹¹¹ Dėl žydų bendruomenei priklausiusio turto grąžinimo. Tyrimas Nr. 57T. Teisės projektų ir tyrimų centras, 2004. (http://www.exjure.com/lt/index.php?option=com_content&task=view&id=54&Itemid=30).

¹¹² ten pat.

¹¹³ Lietuvos Respublikos religinių bendrijų teisės į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo tvarkos įstatymo 2, 5, 7, 8, 9, 12 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto poveikio bazinio vertinimo pažyma. Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija. (www.tm.lt/getfile.aspx?taktdokid=d182526f-70ea-48cb-a163-f5215b937549).

¹¹⁴ Turtas turi būti grąžinamas ne tik žydams, primena teisininkai. 2004 m. spalio 18 d. (<http://www.bernardinai.lt/index.php?url=articles/25871>).

¹¹⁵ Lietuvos Vyskupų Konferencijos 2004 m. gegužės 18 - 20 d. plenarinis posėdis. 2004 m. gegužės 21 d. informacinis pranešimas Nr. 1-160/04. (<http://lvk.lcn.lt/naujienos/46>).

turto (šia prasme – NKV) gražinimas tikrajam šeiminiui vienareikšmiškai siejasi su tinkamu jos naudojimu pagal paskirtį ir apsaugos garantijomis. Tačiau ir tai neretai „išvirsta į kitą pusę“ – atgautų pastatų, ypač bažnyčių, vienuolynų ansamblių, koplyčių tvarkybai, pritaikant juos bendruomenės gyvenimui, reikalingos itin didelės lėšos, kurių, deja, nepakanka. Todėl, kai kurių jų liūdna būtis ar amžinas pastolių rūbas tik dar labiau suglumina galvojant apie stipresnius postūmius į priekį.

Panašus likimas ištikęs ir Lietuvos dvarų kultūros objektus. Teigiama, esą dvarų apsaugos krizės šaknys glūdi dar tarpukario Lietuvoje, kuomet buvo pažeistas pagarbos šiai kultūrai jausmas¹¹⁶. Vėliau ėjo didžiausias ir skausmingiausias išbandymas – po 1940 m. dvarai buvo nacionalizuoti, o jų turtas (bibliotekos, buties bei prabangos daiktai) imtas grobstyti ir naikinti. Kaip bebūtų, sovietmečio oficialiosios kultūros diskriminacinę liniją – „griauti praeities buržuazinės kultūros liekanas vardan šviesios ateities“ - peržengti pavyko, nors ir su dideliais nuostoliais.

Prasidėjus nekilnojamojo turto privatizacijai, žvilgsniai nukrypo ir į išlikusias dvarų sodybas. Tačiau tuometiniai kultūros paveldo apsaugos specialistai ir valstybės atstovai laikėsi principinės pozicijos, jog vertingiausi objektai turi likti atviri visuomenei ir būti saugomi valstybės iniciatyva ir lėšomis. Atsižvelgdama į tai, 1992 m. balandžio 7 d. Vyriausybė priėmė nutarimą Nr. 256 „Dėl buvusių dvarų sodybų – istorijos ir kultūros paminklų išsaugojimo principų atstatant nuosavybės teises, vykdant privatizavimą ir žemės reformą“¹¹⁷. Jame numatyta, kad „<...> visuose nuosavybės teisių atstatymo, privatizavimo ir žemės reformos etapuose buvusių dvarų sodybos traktuojamos kaip istoriškai susiformavę kompleksai, kurių vientisumas sudaro kultūrinę jų vertę“¹¹⁸, o taip pat patvirtinti Neprivatizuotinių buvusių dvarų sodybų – istorijos ir kultūros paminklų bei jų teritorijų sąrašai. Į pirmąjį sąrašą įtrauktos 22 buvusių dvarų sodybos (žinomesnės: Biržų, Panemunės, Raudonės pilys, Burbiškio, Užtrakio, Siesikų (Daugalių), Palangos, Verkių dvaro sodybos), į antrąjį – 52 buvusių dvarų sodybų teritorijos (žinomesnės: Astravo, Trakų Vokės, Leipalingio, Rietavo, Raudondvario). Kitu, 1993 m. gegužės 27 d. nutarimu Nr. 369 „Dėl buvusių dvarų ir palivarkų paminklinių sodybų apsaugos“¹¹⁹

¹¹⁶ Tolvaišienė – Lukšionytė Nijolė. Lietuvos dvarų savitumai: kaip juos išsaugoti? 2006 m. gegužės 5 - 6 d. (http://www.dvarai.lt/index.php?option=com_content&task=view&id=14&Itemid=32).

¹¹⁷ žr. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1992 m. balandžio 7 d. nutarimas Nr. 256 „Dėl buvusių dvarų sodybų – istorijos ir kultūros paminklų išsaugojimo principų atstatant nuosavybės teises, vykdant privatizavimą ir žemės reformą“ (Žin., 1992, Nr. 17-491; 1993, Nr. 18-460; 1994, Nr. 46-861, 76-1430; 1996, Nr. 64-1522; 1998, Nr. 57-1599; 2002, Nr. 44-1662).

¹¹⁸ ten pat. 1.2. p.

¹¹⁹ žr. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1993 m. gegužės 27 d. nutarimas Nr. 369 „Dėl buvusių dvarų ir palivarkų paminklinių sodybų apsaugos“ (Žin., 1993, Nr. 18-460).

patvirtinti Buvusių dvarų ir palivarkų paminklinių sodybų apsaugos bendrieji nuostatai, reglamentuojantys šių objektų apsaugą. Juose nustatyta, kad „Bendrą buvusių dvarų ir palivarkų paminklinių sodybų bei jų sudėtinių dalių ir saugomų elementų priežiūrą, naudojimą ir tvarkymą pagal šių nuostatų reikalavimus privalo užtikrinti jų savininkai (valdytojai)“¹²⁰. Be to, kai kurioms buvusių dvarų ir palivarkų paminklinėms sodyboms, atsižvelgiant į etaloninę jų vertę, išlikimo laipsnį ir reikšmę Lietuvos istorijai ir kultūrai, nustatomas individualus apsaugos ir naudojimo reglamentas¹²¹. Jei buvusių dvarų ir palivarkų paminklinės sodybos priklauso valstybei, tokio reglamento rengimas finansuojamas iš valstybės biudžeto lėšų, kitu atveju – iš vietos savivaldybių biudžetų ar savininko (naudotojo) lėšų. Nutarimu kartu patvirtintas buvusių dvarų ir palivarkų paminklinių sodybų, kurioms nustatomas minėtasis reglamentas, sąrašas, objektus skirstant pagal rajonus; jame per 290 buvusių dvarų ar palivarkų sodybų.

Nors ir sukurta pakankama teisinė bazė dvarų sodybų apsaugai užtikrinti, konstatuojama, kad per paskutinius 10 metų Lietuvos dvarų paveldą ištiko giliausia krizė, o šie, tiesiogine ta žodžio prasme, merdėja¹²². Tuometinė Valstybinė paminklosaugos komisija savo sprendimuose pabrėžė, kad esą „nepakankamai vykdomi dvarų apsaugą reglamentuojantys teisės aktai“¹²³ bei: „Empiriškai nustatyta, kad bendra viso Lietuvos dvarų kultūros paveldo būklė yra bloga. Didžiosios daugumos apskaitoje esančių esminių dvarų paveldo dėmenų, fragmentų ir elementų būklė taip pat bloga. Pati blogiausia būklė yra tų kultūros paveldo objektų, kuriuose nėra šeimininko. Tokiu paveldu pagal galiojančius teisės aktų reikalavimus privalo rūpintis savivaldybės, tačiau jie nevykdomi. Kita dalis blogos būklės dvaro sodybų (jų fragmentų) yra privačios, tačiau šeimininkai nepajėgūs jų prižiūrėti ir/ar tvarkyti. Yra priimti teisės aktai dėl blogai prižiūrimo nekilnojamojo kultūros paveldo turto priverstinio išpirkimo, tačiau jie nevykdomi. Nesuformuoti šio turto išpirkimo finansavimo šaltiniai. Dėl minėtų priežasčių, tokie dvarų paveldo objektai, pirmiausia dvarų sodybos ir jų fragmentai, sparčiai nyksta“¹²⁴. Atsižvelgdama į tai, Vyriausybė 2003 m. balandžio 18 d. nutarimu Nr. 481 „Dėl dvarų paveldo išsaugojimo programos ir dvarų paveldo išsaugojimo programos įgyvendinimo priemonių

---

¹²⁰ ten pat. Buvusių dvarų ir palivarkų paminklinių sodybų apsaugos bendrųjų nuostatų 8 p.

¹²¹ ten pat. 6 p.

¹²² Nevyriausybines organizacijos tvirtina, jog paveldosaugos srityje sugrižo sovietmečio destrukcija. 2007 m. balandžio 12 d. (<http://www.bernardinai.lt/index.php?url=articles/61037>).

¹²³ Lietuvos Respublikos Valstybinės paminklosaugos komisijos 2001 m. liepos 20 d. sprendimas Nr. 83 „Dėl dvarų paveldo išsaugojimo politikos“ (Žin., 2001, Nr. 64-2382).

¹²⁴ Lietuvos Respublikos Valstybinės paminklosaugos komisijos 2002 m. rugsėjo 13 d. sprendimas Nr. 87 „Dėl Lietuvos Respublikos dvarų paveldo išsaugojimo ir jo integravimo į visuomenės gyvenimą koncepcijos“ (Žin., 2002, Nr. 96-4240).

patvirtinimo“ patvirtino Dvarų paveldo išsaugojimo programą ir jos įgyvendinimo priemones¹²⁵. Šioje programoje dvarų paveldo išsaugojimo tikslai, prioritetai ir šios programos įgyvendinimo priemonės numatytos iki 2007 m., o jos koordinavimas perduotas Kultūros ministerijai. Be kitų joje numatytų tikslų, deklaruojamas siekis įtvirtintomis teisinėmis priemonėmis reglamentuoti dvarų paveldo išsaugojimą ir skatinti jo subjektų – dvarų savininkų, valdytojų, naudotojų - suinteresuotumą¹²⁶. Analizuojant dvarų paveldo išsaugojimo situaciją, konstatuojama daug problemų: „Reikšmingiausių dvarų sodybų apskaitos dokumentų rengimą ir skelbimą kultūros paminklais stabdo Lietuvos Respublikos nekilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatyme numatytas reikalavimas gauti savininkų sutikimus. Nemažai labai vertingų dvarų sodybų pastatų privatizuoti, ir tarp kelių ar keliolikos savininkų ar valdytojų dažnai atsiranda tokių, kurie šiam pasiūlymui nepritaria. Kadangi nėra galimybių suinteresuoti savininkus mokesčių ar kitokiomis lengvatomis, dvarų sodybų kompleksai neturi kultūros paminklo statuso“¹²⁷; „Iš 588 dvarų sodybų, esančių valstybės saugomų kultūros paveldo objektų sąrašuose, apsaugos reglamentai surašyti beveik 40 sodybų. <...> Apsaugos reglamento parengimo kaina priklausomai nuo dvaro sodybos dydžio (kompleksinių dalių gausos) – nuo kelių iki keliolikos tūkstančių litų“¹²⁸; „Istoriškai ir kompoziciškai vientisos dvarų sodybos skaidomos – privatizuojami pavieniai pastatai, apie juos formuojamos žemės valdos, sprendžiami infrastruktūros klausimai. Taip naikinamas jų kompleksiskumas, urbanistinė, neretai ir kraštovaizdžio vertė <...>“¹²⁹; „Kultūros vertybių apsaugos departamentas Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto lėšas dažniausiai skiria dvarų sodybų pastatų avarijos grėsmei pašalinti (stogams uždengti ir pamatams stiprinti). Prie šių darbų lėšomis prisideda ir naudotojai, tačiau šių lėšų pakanka tik menkai daliai gautų paraiškų atlikti vertybių tvarkymo darbus patenkinti. Likvidavus dvaro pastato avarinę būklę, nepritaikomas ir nenaudojamas dvaro pastatas nyksta“¹³⁰. Todėl įgyvendinus programą viltasi, esą plėtojama fiskalinė politika turėtų tik paskatinti dvarų sodybų savininkus ir naudotojus investuoti į kultūros paveldo išsaugojimą ir puoselėjimą, o nekilnojamojo turto apmokestinimo politika privalanti būti susieta su paveldo apsaugos politika. Parengus Seimo nutarimo projektą dėl valstybinės reikšmės istorijos, archeologijos ir kultūros objektų sąrašo patvirtinimo, į jį turėtų būti įrašyti itin svarbūs dvarų paveldo objektai, galintys būti apsaugoti tik priklausydami valstybei.

---

¹²⁵ žr. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. balandžio 18 d. nutarimas Nr. 481 „Dėl dvarų paveldo išsaugojimo programos ir dvarų paveldo išsaugojimo programos įgyvendinimo priemonių patvirtinimo“ (Žin., 2003, Nr. 38-1740).

¹²⁶ Dvarų paveldo išsaugojimo programos 13.2. p.

¹²⁷ ten pat. 17 p.

¹²⁸ ten pat. 20 p.

¹²⁹ ten pat. 22 p.

¹³⁰ ten pat. 24 p.

Siekiant išvengti dvarų sodybų skaidymo, akcentuota ir būtinybė teisiškai įtvirtinti vieno asmens pirmenybę valdyti dvaro sodybą. Be to, reikia tinkamai organizuoti dvarų paveldo objektų tvarkybos ir išsaugojimo darbus, racionaliai šiuos darbus finansuoti ir užtikrinti jų kokybę, laikytis kompensavimo įsipareigojimų, skatinti privatinius investuoti į šių objektų tvarkybą ir kt. Deja, nors išsikelti uždaviniai yra itin svarbūs, 2007 m. nepastebimai atėjo, o su susikaupusių problemų sprendimais taip ryškiau ir nepasistūmėta. Todėl dvejonės tik dar labiau pakursto leitmotyvas, kad valstybė neva „kol kas tebesivadovauja vienu vieninteliu principu: vertingi tik valstybiniai dvarai, o privačiose rankose atsidūrę dvarai – žlugę“¹³¹.

Baigiant galiojančių su NKV valdytojais ar teise į tokių vertybių valdymą susijusių pagrindinių teisės aktų apžvalgą, reikėtų prisiminti jau minėtą STĮ. Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugą reglamentuojančių teisės aktų tarpe jis užima labai svarbią vietą, nustatydamas papildomus reikalavimus saugomose teritorijose esančioms NKV. Atskiru 10 straipsniu jame yra įvardyti paveldo objektai, skirstomi į gamtos ir kultūros paveldo objektus (nekilnojamas kultūros vertybes). Pastariesiems priskiriami archeologiniai, mitologiniai (sakraliniai) / istoriniai / memorialiniai objektai ir vietos, reikšmingais pripažinti architektūriniai / inžineriniai pastatai bei statiniai ir dailės kūriniai. Paveldo objektai, kaip vienas iš saugomų teritorijų tipų, priskiriami konservacinės apsaugos prioriteto teritorijoms¹³². O bendrai kultūros paveldo vietovių apsaugai STĮ nustatyta tvarka steigiami istoriniai nacionaliniai ar regioniniai parkai, kultūriniai rezervatai ir kultūriniai draustiniai. Už šiose saugomose teritorijose esančių kultūros paveldo teritorinių kompleksų ir objektų išsaugojimą yra atsakingi jų savininkai, valdytojai ir naudotojai¹³³. Žemės savininkai, valdytojai bei naudotojai turi teisę gauti informaciją apie jų žemės valdose numatomą steigti saugomą teritoriją ar keisti jau esamos statusą, jo turtui nustatomus arba keičiamus veiklos apribojimus, pareikšti pretenzijas dėl šių ketinimų, o jei į jas nebuvo atsižvelgta atliekant minėtus veiksmus – kreiptis į teismą. Žemės savininkai ir valdytojai už tai turi teisę gauti kompensacijas¹³⁴, be to, jiems gali būti teikiamos žemės mokesčio bei kitos lengvatos. Be kitų nustatytų pareigų, jie turi leisti lankyti bei tvarkyti saugomus kompleksus ar objektus teisės aktuose numatytais tikslais. Veikla saugomose teritorijose vykdoma atsižvelgiant ne tik į STĮ, bet ir į NKPAĮ, Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos, Lietuvos Respublikos miškų, Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo, Lietuvos Respublikos statybos ir kitų įstatymų reikalavimus.

---

¹³¹ Visockas Gintaras. Privačiose rankose atsidūręs dvaras – irgi dvaras. 2006 m. rugsejo 29 d. (http://www.dvarai.lt/index.php?option=com_content&task=view&id=48&Itemid=42).

¹³² STĮ 4 str. 1 d. 1 p.

¹³³ STĮ 32 str. 11 d.

¹³⁴ STĮ 32 str. 4 d.

1.2. Galiojusių nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugai skirtų įstatymų apžvalga

Lietuvos Respublikos istorijos ir kultūros paminklų apsaugos ir naudojimo įstatymas.

1976 m. TSRS Aukščiausiajai Tarybai priėmus Kultūros paminklų apsaugos įstatymą (*rus.* - Закон СССР «Об охране и использовании памятников истории и культуры»), analogišką įstatymą privalėjo priimti ir Lietuva. Šį įstatymą (*sutr.* IKPANĮ)¹³⁵ LTSR Aukščiausioji Taryba patvirtino 1977 m. gruodžio 22 d. ir jis galiojo iki 1995 m. vasario 1 d.¹³⁶. Beje, 1990 m. liepos 30 d. Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba – Atkuriamasis Seimas priėmė Lietuvos Respublikos įstatymą „Dėl Lietuvos Respublikos istorijos ir kultūros paminklų apsaugos ir naudojimo įstatymo kai kurių straipsnių pakeitimo ir papildymo“, kuriuo pakeitė ir papildė atskirus straipsnius, tačiau atlikti pakeitimai nebuvo tokie žymūs. Svarbesnis tik 1 straipsnio papildymas 3 dalimi, kurioje numatoma, kad „Visos neveikiančios kapinės ir laidojimo vietos, taip pat visų karių, partizaninio ir rezistencinio judėjimo dalyvių kapai ir laidojimo vietos yra istorijos ir kultūros paminklai“¹³⁷.

IKPANĮ 4 straipsnis reglamentavo istorijos ir kultūros paminklų nuosavybę: „Istorijos ir kultūros paminklai yra valstybės, taip pat (kolūkių), kitų kooperatinių organizacijų, jų susivienijimų, visuomeninių organizacijų nuosavybė ir asmeninė piliečių nuosavybė“¹³⁸. Sudaryti sandorius dėl vertybių leista tik būtinai iš anksto pranešus tuometiniams „valstybiniams paminklų apsaugos organams“ ir kas svarbiausia – parduodant paminklus, valstybė turėjusi „pirmenybinę“ pirkimo teisę. Nustatyta, kad valstybinės įmonės, organizacijos, įstaigos, visuomeninės organizacijos ir piliečiai padeda valstybiniams paminklų apsaugos organams vykdyti istorijos ir kultūros paminklų apsaugos, naudojimo, išaiškinimo, apskaitos, restauravimo, taip pat jų propagavimo priemones¹³⁹. Siekdamos užtikrinti šių paminklų apsaugos priežiūrą, jų teritorijos tvarkymą ir tiesioginį gyventojų dalyvavimą šiame darbe, valstybinės įmonės, organizacijos ir įstaigos galinčios juos „šefuoti“, tai yra teikti materialinę ar kitokią pagalbą¹⁴⁰. Turėdamos juos kaip nuosavybę ar juos naudodamos, pastarosios yra atsakingos už jų išsaugojimą ir „privalo

¹³⁵ žr. Lietuvos Respublikos istorijos ir kultūros paminklų apsaugos ir naudojimo įstatymas (Žin., 1977, Nr. 36-470; 1984, Nr. 24-275; 1990, Nr. 23-563).

¹³⁶ Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos nekilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatymo įgyvendinimo“ (Žin., 1995, Nr. 9-184) 10 str. 1 p.

¹³⁷ Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos istorijos ir kultūros paminklų apsaugos ir naudojimo įstatymo kai kurių straipsnių pakeitimo ir papildymo“ (Žin., 1990, Nr. 23-563) 2 d.

¹³⁸ IKPANĮ 4 str. 1 d.

¹³⁹ IKPANĮ 11 str. 1 d., 12 str. 1 d.

¹⁴⁰ IKPANĮ 11 str. 3 d.

laikytis paminklų apsaugos, naudojimo, apskaitos ir restauravimo taisyklių¹⁴¹. Tokia pat pareiga nustatyta ir „asmeninės“ nuosavybės subjektams – piliečiams. Jei valstybės įmonės, organizacijos ir įstaigos naudoja istorijos ir kultūros paminklus „ne pagal jų pobūdį ir paskirtį“, taip keldamos jų sunaikinimo ar „sugadinimo“ grėsmę, jie gali būti iš jų paimti¹⁴². Lygiai taip pat, įstatymo 26 straipsnyje numatyta paminklų paėmimo iš piliečių procedūra: „Jeigu pilietis neužtikrina jam priklausančio istorijos ir kultūros paminklo išsaugojimo, valstybinis paminklų apsaugos organas raštu įspėja savininką, kad jis nustotų neūkiškai laikyti šį paminklą, ir nurodo terminą trūkumams pašalinti. Jeigu savininkas per nustatytą terminą neįvykdo šio reikalavimo, tai pagal valstybinio paminklų apsaugos organo ieškinį teismas gali šį paminklą iš savininko paimti ir perduoti jį valstybės nuosavybėn. Piliečiui išmokama paimto paminklo vertė, kurios dydis nustatomas buvusio savininko susitarimu su suinteresuotais organais, o esant ginčui, - jį nustato teismas <...> ieškinys dėl istorijos ir kultūros paminklo paėmimo gali būti pareiškiamas be išankstinio įspėjimo“¹⁴³. Kaip matome, galiojo ta pati priverstinai valstybės išperkamų NKV nustatymo tvarka, kuri, atsižvelgiant į dabartinius papildymus, yra aktuali ir šiomis dienomis.

Valstybės įmonės, organizacijos ir įstaigos, kaip, beje, ir piliečiai, privalo užtikrinti paminklų, „esančių jiems suteiktoje naudoties žemėje“, išsaugojimą. Jų restauravimas, konservavimas ir remontavimas, pagal paminklų apsaugos valstybinių organų patvirtintus projektus, atliekamas naudotojų arba savininkų, o taip pat tų pačių paminklų apsaugos valstybinių organų lėšomis¹⁴⁴. Jeigu atliekant statybos ir kitus darbus aptinkami archeologiniai ar kiti vertingi objektai, apie tai privalu pranešti valstybiniam paminklų apsaugos organui ir sustabdyti tolesnius darbus. Tik ėmusis paminklų išsaugojimui užtikrinti būtinų priemonių, kurios finansuojamos darbų vykdytojo sąskaita, ir tik tai „atitinkamam“ paminklų apsaugos organui leidus, leidžiama darbus tęsti toliau. Paminklų išsaugojimą privalo užtikrinti ir „archeologinius darbus“ (tai yra žemės judinimo darbus) vykdančios organizacijoms ar piliečiai (tai yra archeologinius tyrimus (kasinėjimus, žvalgymus) užsakantys asmenys). Šie tyrimai atliekami tik gavus leidimus – vadinamuosius „atvirus lapus“, kurie išduoti ir registruoti pagal tuomet galiojusią tvarką. Juos baigus, organizacijos ir piliečiai „privalo nustatyta tvarka pranešti leidimą (atvirą lapą) išdavusiam organui kasinėjimo ir žvalgymo rezultatus ir perduoti atitinkamiems valstybiniam organams surastus istorinę, mokslinę, meninę ar kitokią kultūrinę vertę turinčius daiktus“¹⁴⁵.

---

¹⁴¹ IKPANĮ 23 str. 1 d.

¹⁴² IKPANĮ 25 str. 1 d.

¹⁴³ IKPANĮ 26 str. 1 d., 2 d.

¹⁴⁴ IKPANĮ 28 str. 2 d.

¹⁴⁵ IKPANĮ 40 str. 4 d.

Surašyti administracinio teisės pažeidimo protokolą už IKPAIĮ pažeidimus bei skirti pažeidėjams už tai administracines nuobaudas, sustabdyti darbus, jei šie neatitinka šio įstatymo reikalavimų, buvusi prie Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo veikusios Lietuvos Respublikos kultūros paveldo inspekcijos kompetencija¹⁴⁶. Tarp daugybės suteiktų teisių, ši galėjusi reikalauti, kad „istorijos ir kultūros paminklų savininkai ir naudotojai atliktų istorijos ir kultūros paminklų inventorizaciją ir pasirašytų istorijos ir kultūros paminklų apsaugos ir naudojimo įsipareigojimus, apsaugos ir nuomos sutartis <...>“¹⁴⁷. Pastarųjų turinys nėra detalizuotas; aišku tik tai, kad jos turėjo būti sudaromos 3 metų laikotarpiui¹⁴⁸.

NKVAĮ. Šis įstatymas reglamentavo NKV, esančių Lietuvos Respublikos teritorijoje bei teritoriniuose vandenyse ir „nuosavybės teise priklausančių valstybei, savivaldybėms, religinėms organizacijoms bei kitiems juridiniams ir fiziniams asmenims, apsaugą ir apsaugos valstybinį valdymą“¹⁴⁹. Įstatymo 13 straipsnio, nustatančio NKV išsaugojimo subjektus, 1 dalyje numatyta, kad „Už nekilnojamųjų kultūros vertybių išsaugojimą atsako jų savininkai ir valdytojai“¹⁵⁰. Labai svarbu, kad savivaldybės atsakiusios ne tik už jų valdomų, *bet ir už jų teritorijose esančių, tačiau konkrečių savininkų ar valdytojų neturinčių NKV išsaugojimą*. Deja, tokia nuostata NKPAI liko neįtvirtinta. Juk „beglobių“ NKV atvejais neretai sukelia prieštaringas „kas už ką atsakingas“ reakcijas ar „kompetencijos“ paieškas teisės aktuose, abiem atvejais vengiant priimti konkrečią atsakomybę.

Rengiant ir priimant NKPAI, atsisakyta NKVAI įtvirtintos, tačiau labai „nepatogia“ tapusios nuostatos, esą norint NKV paskelbti kultūros paminklu, buvęs reikalingas jos savininko sutikimas¹⁵¹. Be savininko sutikimo skelbta, jei vertybės savininkas yra valstybė arba savivaldybės, yra pakankamas pagrindas manyti, kad vertybei gresia sunykimas arba sunaikinimas ar vertybė turi neginčytiną kultūrinę vertę bei visuomeninę reikšmę ir dėl šių požymių kartu įregistruota Lietuvos Respublikos nekilnojamųjų kultūros vertybių registre. „Nepatogi“ ši nuostata tapo dėl to, kad NKV valdytojui nesutikus su jo valdomam turtui ketinamu taikyti statusu (taigi, ir su papildomais ar sugriežtėjusiais paveldosaugos reikalavimais, papildant vertybės apsaugos reglamentą, kurio reikalavimų valdytojai privalo laikytis), buvo iš karto užkirstas kelias vienas ar kitas NKV paskelbti kultūros paminklais. Jei pagal NKVAI dėl NKV paskelbimo kultūros paminklais sprendimo panaikinimo valdytojai galėjo kreiptis į teismą, tai

¹⁴⁶ Lietuvos Respublikos kultūros paveldo inspekcijos laikinojo įstatymo (Žin., 1990, Nr. 24-598) 8 str. 4 pstr., 6 pstr.

¹⁴⁷ ten pat. 7 str. 3 pstr.

¹⁴⁸ ten pat. 8 str. 2 pstr.

¹⁴⁹ NKVAI 2 str. 2 d.

¹⁵⁰ NKVAI 13 str. 1 d.

¹⁵¹ NKVAI 10 str. 3 d.

pagal NKPAĮ, bent skaitant paraidžiu, toks sprendimas nėra skundžiamas. Dėl jo galima pareikšti nebent pastabas ar pretenzijas sprendimo priėmimo eigoje. Pagaliau, NKV skelbiant kultūros paminklų nėra reikalingas ir paties valdytojo sutikimas.

NKVAĮ 27 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad NKV „saugojimo darbai paprastai atliekami savininkų ar valdytojų lėšomis“¹⁵². Priešingai negu NKPAĮ, valstybės biudžeto lėšos naudojamos tik kultūros paminklais paskelbtų NKV priežiūros, priešavariniams, remonto, tyrimo, konservavimo, restauravimo ir kitiems darbams finansuoti. Pilnas finansavimas užtikrinamas tik tuo atveju, jei kultūros paminklai priklauso valstybei ar yra „ūkiškai nenaudojami“¹⁵³. Tuo tarpu jei kultūros paminklas nepriklauso valstybei, tačiau yra „atviras visuomenės lankymui“, iš biudžetinių lėšų apmokama 50 procentų (atskiru Vyriausybės nutarimu ir didesnė išlaidų dalis) būtinų tyrimo ir konservavimo darbų išlaidų. Taigi, apsiribojus vien „kultūros paminklų“ statuso pirmenybe ir tai, tik daliniu nurodytų darbų lėšų padengimu (neįskaitant remonto, ypač restauracijos ir kitų darbų kaštų), privačioje nuosavybėje esančios, tačiau kultūros paminklų neskelbtos NKV valdytojas galėjo tikėtis nebent to, kad KVAD iš biudžetinių lėšų apmokės avarinės būklės likvidavimo, apsaugos techninių priemonių įrengimo ar kitus neatidėliotinus saugojimo darbus. Savivaldybės irgi realiai kažkuo pagelbėti negalėjo; naudodamos savo biudžetų lėšas, jos rūpinosi tik tomis NKV, kurios buvo jų nuosavybė ar „ūkiškai nenaudojamos“ (t.y. neturėjo savininko ar valdytojo). Šiuo atžvilgiu, NKPAĮ įtvirtintas tvarkybos darbų kompensavimo NKV valdytojams mechanizmas yra tinkamai pasirinktas sprendimas savo „kiekybės“ ir „kokybės“ prasmėmis, aišku, nepaisant jo įgyvendinimo trukdžių. Kažin, ar buvo galima tenkintis NKV tvarkyboje vien iš dalies apmokamais konservavimo darbais, kai vien vertybės restauracija pareikalauja iš valdytojų milžiniškų lėšų.

Reglamentuojant sandorius dėl NKV, nustatyta, kad „<...> savininkai, norėdami parduoti ar kitaip perleisti <...> vertybes, privalo išpėti būsimus savininkus apie šių vertybių statusą ir apsaugos reglamento reikalavimus“¹⁵⁴. Jeigu NKV būklė sandorio metu neatitinka užfiksuotosios apsaugos reglamente, „turi būti patikslintas apsaugos reglamentas“¹⁵⁵. Tačiau, šiuo atveju, nieko neužsiminta apie perdavėjo atsakomybę už esamus NKV būklės pakitimus (pavyzdžiui, pertvarkymų ar kitaip padarytos žalos atveju). Įstatymo 35 straipsnyje nustatyta, kad ginčai, kilę

---

¹⁵² NKVAĮ 27 str. 1 d.

¹⁵³ NKVAĮ 27 str. 2 d. 1 p., 2 p.

¹⁵⁴ NKVAĮ 29 str. 1 d.

¹⁵⁵ NKVAĮ 29 str. 3 d.

dėl NKV apsaugos tarp KVAD ir šių vertybių savininkų ar valdytojų, sprendžiami teismine tvarka¹⁵⁶.

II. NKV VALDYTOJŲ DALYVAVIMAS PRAKTIKIAME PAVELDOSAUGOS LYGMENYJE

Nuosavybės santykių pokyčiai ir jų įtaka NKV. Per visą sovietmečio laikotarpį privatus nekilnojamasis turtas buvo minimalus, mat daug kas priklausė valstybei. Miestuose tai tebuvo gyvenamasis plotas - butas ar mažas namas vienai šeimai. Tačiau stipriai ribota ir šios nuosavybės valdymo teisė: pavyzdžiui, ten, kur miesto generaliniame plane buvo numatyti griovimai ar perdirbimai, pastatų išorės kapitalinis remontas ir net vidaus renovacija galėjo būti draudžiami išstisus dešimtmečius¹⁵⁷. Kaip pažymima, tai buvusi viena pagrindinių priežasčių, dėl kurių, atkūrus nepriklausomybę, įsigalėjo nuomonė, jog privačios nuosavybės teisė yra absoliuti¹⁵⁸. Teigta, jog kitų subjektų - individų, bendruomenės, valstybės - poreikiai negali būti įteisinti, jei jie bent kiek suvaržo savininko teisę laisvai naudotis savo nuosavybe. Toks požiūris gana populiarus buvo tarp stambiųjų verslininkų bei nekilnojamojo turto savininkų, tuometinėje aplinkoje neretai pasireiškiant lobizmo sąveikoms. Aktualizuojant privačios nuosavybės atkūrimą ir teisių į ją įtvirtinimą, buvo priimti pagrindiniai privatizaciją reglamentuojantys teisės aktai: 1991 m. vasario 28 d. priimtas Lietuvos Respublikos valstybinio turto pirminio privatizavimo įstatymas, tu pačių metų gegužės 28 d. Lietuvos Respublikos butų privatizavimo įstatymas, dar 1990 m. birželio 12 d. priimtas Katalikų Bažnyčios padėties Lietuvoje Restitucijos aktas. Pirmojo privatizavimo etapo Lietuvoje metu (1991–1995 m.) buvo privatizuotas net 81 procentas numatyto privatizuoti valstybės turto¹⁵⁹.

Nuosavybės santykių pokyčiai smarkiai paveikė ir kultūros paveldo apsaugos sritį¹⁶⁰. Buvo labai populiaru, iškeliant ankstesnės valstybinės „administracinės- komandinės paminklosaugos“ ydas, propaguoti NKV privatizaciją, kuri, kaip tuo metu tikėtasi, turėjo užtikrinti kur kas efektyvesnę jų apsaugą¹⁶¹. Laikytasi nuomonės, kad reikėtų privatizuoti nemažą dalį paminklinių pastatų ir kitų vertybių. Būtina nuspręsti, kurios NKV yra ir ateityje bus valstybės, ir kurias valstybė išlaiko bei numato išlaikyti. Savo valdomas ir išlaikomas vertybes

¹⁵⁶ NKVAĮ 35 str. 1 d.

¹⁵⁷ Teorija, praktika ir Vilniaus senamiestis // Literatūra ir menas, 1995 m. rugpjūčio 12 d., p. 13.

¹⁵⁸ ten pat.

¹⁵⁹ Privatizavimo istorija. 1991 – 2002 metų privatizavimo proceso apžvalga. VI „Valstybės turto fondas“, 2004 m. (http://www.vtf.lt/lt.php?show_content_id=27).

¹⁶⁰ Čepaitienė Rasa. Požiūriai į kultūros paveldą dabarties Lietuvoje // Kultūros paminklai, Nr. 9, 2002 m., p. 12.

¹⁶¹ Laikas ir akmenys. Kultūros paveldo sampratos moderniojoje Lietuvoje, p. 314.

taip pat turėtų nusistatyti miestų ir rajonų savivaldybės. Kitos gi turėtų būti nedelsiant įtrauktos į privatizuotinų objektų sąrašą ir parduotos¹⁶². Esą valstybė ar savivaldybės iš biudžeto jų neišlaikytų, bet galėtų remti jų vykdomas programas ar konkrečius darbus. Privatizuoti daugelį NKV reikia ir todėl, „kad valstybė ir savivaldybės, išlaikydamos iš biudžeto kuo daugiau kultūros paveldo objektų, stokoja lėšų; taip jie apleidžiami ir sunyksta. Nėra jokio pamato tikėti pažadais, kad dabar reikia pakentėti, o ateityje padėtis pagerės. Kai valstybė prasigyvens, daugiau lėšų ji turės skirti svarbiausioms kultūros ir meno įstaigoms, tad neturintys šeiminkų paminklai nebus restauruojami“¹⁶³. Nustačius specialias privatizavimo sąlygas, naujieji NKV šeiminkai tinkamai jas sutvarkytų ir pasirūpintų, kad greičiau atsiskleistų šių kultūrinė vertė. Vykdamas privatizaciją, buvusiems savininkams parduota ar sugrąžinta daugelis paminklinių rūmų, „Vilniaus ir kitų didžiųjų miestų senamiesčio pastatų, tiesiog ištisi kvartalai, dvarų pastatai, parkai ir kt.“¹⁶⁴.

Deja, kultūros paveldas, kaip teisės objektas, minėtuose įstatymuose nebuvo įtvirtintas ir jo apsaugos negarantavo (pagrindiniai nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugą reglamentuojantys įstatymai (NKVAĮ, STĮ) priimti tik tada, kai privatizavimo vėjus buvo jau įsibėgėjęs). Pradėjus juos paskubomis vykdyti, šiam darbui nebuvo pasirengus nei inventorizacijos sistema, nei notarinės kontoros, nei paveldosaugos darbuotojai. Kultūros valdymo institucijos ir savivaldybės praktiškai ignoravo privatizavimo procesus, dažnai tik formaliai reikalaujamos, kad naujieji vertybių savininkai pasižadėtų laikytis galiojančių kultūros paveldo apsaugos įstatymų. Nors reikėjo nedelsiant nustatyti specialias ir net individualias NKV privatizavimo sąlygas, kad ir ateityje būtų išlaikyta jų kultūrinė paskirtis, garantuota apsauga ir tinkamas panaudojimas, ir tik tada leisti šiuos objektus privatizuoti, tai nebuvo padaryta. Daugelis vertingų pastatų naujųjų savininkų įsigijo šį turtą be nustatytų paveldosaugos reikalavimų, tad tuometinei Kultūros paveldo inspekcijai (*sutr.* KPI) iškilo daug sunkumų kontroliuojant jų veiklą. Pastaroji buvo parengusi tipines sutartis, tačiau jos buvo sudaromos tik su namų – istorijos ir architektūros paminklų butų – pirkėjais, tuo tarpu visi kiti vertinguose pastatuose esantys butai parduoti be jokių sutarčių ir įsipareigojimų¹⁶⁵. Įgyvendinant Butų privatizavimo įstatymą, neatsižvelgta į senamiesčių paminklinę vertę, pirmenybę teikiant rinkos dėsniams ir ekonomikos poreikiams.

Pagal nustatytą tvarką, prieš privatizuojant NKV, ją pirmiausia reikėjo įvertinti, atlikti jos paminklosauginę ekspertizę ir tuomet nuspręsti, ar ją galima privatizuoti. Jeigu galima,

¹⁶² Kultūra ir turto dalybų karštligė // Kultūros barai, 1993 m., Nr. 8 - 9, p. 6.

¹⁶³ ten pat.

¹⁶⁴ ten pat.

¹⁶⁵ Vilniaus senamiestis rinkos sąlygomis // Kultūros barai, 1993 m., Nr. 4, p. 43.

atsižvelgiant į paminklosauginės ekspertizės metu surinktas žinias, turėjo būti parengtos paminklosauginės privatizavimo sąlygos, kurias gavęs, būsimasis vertybės savininkas būtų žinojęs, kokia veikla joje bus galima ir ką daryti jam kategoriškai draudžiama. Tik parengus šias sąlygas, NKV buvo galima įtraukti į privatizavimo programą. Deja, didesnė dalis vertinguose pastatuose esančių butų privatizuoti be jokių ekspertizių, o jei tokios ir atliktos, tai labai paviršutiniškai, nepaisant įstatymų reikalavimų, NKV įtrauktos į privatizavimo programą nederinant jų sąrašų su KPI. Daugelis savininkų negavo būtinos informacijos apie įsigytą vertybę, taip nepareikalaujant iš jų atkurti, kiek įmanoma, jos autentišką būklę. Pažeidžiant IKPANĮ, privatizavimo įstatymus ir Restitucijos aktą, privatizuoti svarbūs architektūros paminklai: buvęs Benediktinų vienuolynas (Šv. Ignoto g. 3/5) atiteko technologinio profilio institutui, skaidant ansamblio vientisumą, privatizuota Verkių rūmų oranžerijos pastato dalis¹⁶⁶.

Minimi skaidymai ypač neigiamai atsiliepė toms vertybėms, kurios pagal savo kilmę buvo vientisos (pavyzdžiui, rūmai ir vienuolynai). Šios nedidelės patalpų grupelės, į kurias sovietiniu laikotarpiu buvo padalyti minėti pastatai, buvo privatizuoti kaip atskiri nekilnojamojo turto vienetai. Todėl didžiumą stambių objektų ėmė valdyti keli ar net keliolika savininkų, bet niekas nevaldė viso pastato, tad nebeliko kam jais rūpintis. 1996 m. prasidėjus antrajam privatizacijos etapui, jau imti supirkti ir stambinti smulkūs nuosavybės vienetai, bet naujosios jungtys dažniausia taip pat atsitiktinės. Naujieji interjerai dar menčiau ėmė tepiminti autentiškus, kartais net įgydami visai „fantastinę konfigūraciją“¹⁶⁷. Vilniaus senamiestyje, privatizavus apie 5000 butų, 1000 iš jų buvo vertinguose pastatuose. Šiuo atveju, buvo sudarytos savotiškos sąlygos įteisinti pokario metais sužalotą pastatų planinę struktūrą. Norint išsaugoti senamiestį kaip visumą, esą nereikėtų pastatų parceliuoti dalimis ar butais, o atstatyti *posesijų* ir jų savininkų statusą bei teises. Vienam savininkui turėtų priklausyti viena visa posesija su pastatais¹⁶⁸. Pagaliau, posesiją galėtų valdyti kelių savininkų bendrija, kuri rūpintųsi iškart viso namo remontu, rekonstrukcija, sklypo tvarkymu. Valstybinę nuosavybę senamiestyje taip pat reikėtų įteisinti posesijomis. Tačiau, atsižvelgus į dabarties diktuojamas sąlygas ir nematant jo praktinio realizavimo gairių, tokiu pasiūlymu suabejota.

Kaip kad buvo numatyta, butai sostinės centre, reprezentacinėse jos vietose ar paminkliniuose pastatuose turėjo būti privatizuojami už labai didelę kainą, tad daugelis senamiesčio gyventojų nebūtų galėję jų išpirkti. Tačiau neesant jokio senamiesčio privatizavimo

---

¹⁶⁶ ten pat. p. 45.

¹⁶⁷ Teorija, praktika ir Vilniaus senamiestis, p. 13.

¹⁶⁸ Levandauskas Vytautas. Senamiesčiai laukia savininkų // Literatūra ir menas, 1990 m. kovo 17 d., p. 6.

plano, nežinota ką atkelti į išskeldintųjų vietą, tad buvo surastas lengviausias būdas parduoti butus jų gyventojams už nedidelę ir jiems prieinamą kainą. Tokias privatizavimo tarnybų „klaidas“ tuoj pat ėmė „taisyti“ įvairūs nekilnojamojo turto perpardavėjai. Daugumai senamiėsčio gyventojų jie pasiūlė išsikelti į kitus miesto rajonus, kur butai „didesni ir erdvesni“, tada senamiestyje esančius, tarp jų ir vertingiausiuose pastatuose, palyginti pigiai supirko ir perpardavė įvairioms firmoms¹⁶⁹. Vilniuje tokia prekyba nekilnojamoju turtu tapusi bene pelningiausiu verslu, mat už menką sumą nusipirkto buto kaina išaugdavusi iki pasakiškos sumos. Būta atvejo, kad privatizuotas butas tą pačią dieną buvo parduotas net kelis kartus vis turtingesniai šeiminkai. Vykstant šiems procesams, jų savininkai suskubo patalpas remontuoti, stengdamiesi suvienodinti vidaus erdvių formas, jas perdirbti, kartu sunaikindami autentiškas pertvaras, senąsias dekoru bei įrangos detales, medžiagas. Be to, imtos kirsti naujos durų ir langų angos, gausiai įrengiamos didelės vitrinos bei įėjimai, taip išardant ir sužalojant vertingųjų pastatų sienų mūrą¹⁷⁰. Šiuos perdirbimus dažniausiai sąlygojo objekto paskirties pakeitimas, pritaikant juos netinkamai, vertes naikinančiai funkcijai: gyvenamieji pastatai su nedidelėmis krautuvėlėmis ar dirbtuvėmis pirmajame aukšte paversti įstaigomis, bankais, stambiomis parduotuvėmis. Visa tai neišvengiamai ėmė keisti istorinio miesto charakterį. Dažnai net nekreipta dėmesio į pastato eksterjero architektūros ypatumus, tad seni pastatai ėmė atrodyti kaip abstrakti mozaika, o ne architektūros kūrinys¹⁷¹.

Skubiai keičiant nupirkto objekto paskirtį, ignoruoti tai draudžiantys privatizavimo įstatymų reikalavimai. Naujieji savininkai iš karto uždarydavo nupirktus kino teatrus, dirbtuves, kirpyklas, vaistines ir kitus visuomeninės paskirties objektus. Tokių pažeidėjų būta daug, tačiau niekas jų sutramdyti taip ir negalėjo. Paprasčiausiai naudotasi įstatymų netobulumu, tuometinių paveldosaugos ir miesto tarnybų nesusigaudymu ar neveiklumu, privatizacijos darbo broku. Pusvelčiui parduotas „nekilnojamas turtas“ tuometiniams „biznieriams“ buvo tikra „aukso gysla“, tad nenuostabu, kad merkantilinis diktatas užgožė ir taip skurdžios NKV apsaugos būtinybę. Privataus kapitalo savininkų tikslas dažniausia yra vienas - panaudoti šį turtą kaip pelno šaltinį. Pagaliau, jei jis ir buvo parduotas be nustatytų paminklosauginių privatizavimo sąlygų, be sutarčių su KPI, naujasis savininkas juridškai nieko neįsipareigojo jo apsaugos atžvilgiu. Rodos, niekas nevaržė disponuoti savo turtu kaip tik nori: įsigytas patalpas nuomoti, pernuomoti, jas išplėsti ar pritaikyti saviems poreikiams.

¹⁶⁹ Čilinskas Andrius. Prestižinių butų rinką blaško baimė ir greito uždarbio kvapas // Statyba ir architektūra, 2006 m., Nr. 1, p. 19.

¹⁷⁰ Gražulis Algimantas. Varpų skambesio preliudija Vilniaus senamiėsčiui // Kultūros barai, 2002 m., Nr. 2, p. 21.

¹⁷¹ Teorija, praktika ir Vilniaus senamiestis, p. 13.

NKV perdirbimo procesas vyko gana greitai ir intensyviai. Pabandyta paieškoti ir šio reiškinio teorinio „suvokimo“ priežasčių, išskiriant tai, kad kultūros paveldas tuo metu sietas tik su negausiais „elitiniais“ architektūros bei archeologijos objektais, likusiems vertingiems kompleksams priskiriant tik neišsiskiriantį „fono“ vaidmenį; privačios nuosavybės feniksas buvo neliestinas, tad bet kokie suvaržymai galėtų reikšti komunizmo recidyvą; pagaliau, giliai sąmonėje buvo išsaknijęs įprotis gyventi ir vadovautis ne teisės normomis, bet „komandiniais“ įsakymais ar nurodymais¹⁷². Kaip bebūtų, nors „laukinio kapitalizmo“ sąlygos kultūros prasmėms buvo itin neparankios, ir čia galiojo taisyklė „lazda turi du galus“. Tuo metu buvo gan įprasta galvoti, kad nacionalinis turtas turi priklausyti valstybei, mat tai esąs jo apsaugos garantas. Tačiau valstybinės institucijos, nors ir siektų išlaikyti monopolinę teisę valdyti daugumą NKV, nebūtų buvusios materialiai pajėgios garantuoti, kad tos vertybės bus išsaugotos ir tinkamai pritaikytos. Juk „jeigu visą laiką sakysime, kad negalime privatizuoti to ar ano kultūros objekto, ir negalvosime, kiek valstybė gali skirti lėšų kultūrai, tai ir gražiausieji žodžiai apie tautos istorinės atminties ir tapatumo išsaugojimą tebus tik kilnių siekimų deklaracija“¹⁷³. Esą būtina realiai įvertinti, kiek valstybė išgali skirti lėšų NKV priežiūrai ir apsaugai ir tada daryti konkrečias išvadas. Pagaliau, reikia griauti nusistovėjusius mąstymo stereotipus, kliudančius stiprinti materialųjį kultūros pamatą ne tik valstybės, bet ir privačiomis lėšomis. Kultūros paveldas nuosavybės prasme yra ekvivalentus, tiek priklausydamas valstybei, tiek ir privatiems asmenims. Žinoma, galima būtų priekaištauti pastariesiems dėl padarytos žalos ir netinkamo pritaikymo, tačiau pasireiškus reikiamoms iniciatyvoms, būta ir itin gerų pavyzdžių. Tai net verčia kiek sudvejoti: valstybinė institucija ar privatus asmuo geriau išsaugos ir prižiūrės NKV, o kad ir privatizavus dalį jų, juk didesnė biudžeto lėšų dalis liktų kitoms ir labiau svarbesnėms. Būta net nuomonės, kad privatizacija senamiestyje „ne tik kad padėtų greičiau išspręsti skaudžią butų problemą, bet ir teigiamai veiktų jo kaip paminklo likimą“¹⁷⁴.

Tuo tarpu 1991 m. pabaigoje konstatuota, kad susidariusi archeologinė paminklų apsaugos padėtis yra tragiška ir dabar, „atkūrę Lietuvos valstybę, iš inercijos savomis rankomis toliau juos naikiname“¹⁷⁵. Aišku, jų žalojimo mastas, palyginti su sovietiniais laikais, kuomet neretai nukasdavo visą paminklą, buvo gerokai sumažėjęs. Tą kažkiek sąlygojo ir prasidėjusi ūkio stagnacija, kai sustojo daugelis žemės judinimo darbų. Tačiau to meto paveldosaugininkai, net ir

---

¹⁷² ten pat.

¹⁷³ Kultūra ir turto dalybų karštligė, p. 7.

¹⁷⁴ Bogušis Vytautas. Esu už privatizaciją // Dienovidis, 1991 m. lapkričio 15 – 22 d., Nr. 45, p. 2.

¹⁷⁵ Girininkas Algirdas, Puodžiūnas Giedrius. Archeologinė komisija arba kas ir kaip saugos, tirs Lietuvos archeologijos paminklus // Dienovidis, 1991 m. gruodžio 6 – 13 d., Nr. 48, p. 3.

aiškiai nusikaltus sunaikinant vieną ar kitą archeologijos objektą, teigė nieko negalintys padaryti, nes šie objektai neturintys „tiesiogiai už juos atsakančio juridinio asmens“¹⁷⁶. Tai yra, nebuvo tiesiogiai atsakingo už archeologijos objekto apsaugą juridinio asmens, iš kurio būtų galima pareikalauti atsakomybės, mat buvusių kolūkių ir tarybinių ūkių žemė, valstybinis miškas dar nebuvo grąžintas teisėtiems savininkams. Tad artėjanti privatizacija turėjo lemti ne tik pokyčius, bet ir tapti rimtu išbandymu objektams.

1991 m. liepos 25 d. priimtame Lietuvos Respublikos žemės reformos įstatyme buvo nustatyta, kad „Lietuvos Respublikoje žemė yra privatinė ir valstybinė nuosavybė“¹⁷⁷. Būta abejonių ar nuosavybe tapę archeologijos paminklai bus tinkamai apsaugoti, jei jų šeimininkas „bus toli ir nepasiekiamas, o šalia gyvenantys ūkininkai niekieno žemėje darys niekam nežinomus darbelius“¹⁷⁸. Be to, esą labai abejotina, kad valstybė per artimiausius 5 - 10 metų turės lėšų tokiems paminklams išlaikyti ir išsaugoti. Kita vertus, jau 1994 m. konstatuota, kad kiekvienais metais šalyje yra pažeidžiamas labai didelis kiekis - apie 10 procentų - visų archeologijos paminklų, nepriklausomai kurioje nuosavybėje - valstybinėje ar privačioje - jie yra¹⁷⁹. Dažniausiai žalojama ariant laukus ar sodybinius sklypus, taip pat tiesiant bei suariant geležinkelio priešgaisrines, kvartalines, elektros linijas, plečiant karjerus ir savavališkai kasant gruntą ar mineralines statybines medžiagas. Tam tikrais atvejais problematiškas yra ir archeologinių objektų, atsidūrusių privačiuose žemės sklypuose, tyrimų finansavimo klausimas, ypač kai privatizacija prieš atlikdamas darbus apie vertybės buvimą faktą nieko nežinojo, o ir sklypai iki tol nebuvo nustatyti papildomi specialieji reikalavimai, taikomi konkrečiais apsaugos tikslais. Neesant aiškiai nustatytos tvarkos, jis arba pats turi sumokėti tyrimų išlaidas, kas neretai sukelia gan prieštaringas reakcijas, arba laukti, kol tokiems tyrimams pinigų suras valstybė, nors tai užtrunka pakankamai ilgai¹⁸⁰.

Vykstantys kardinalūs visuomeninių santykių pokyčiai, privatizacijos procesai, nuosavybės teisės į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymas, žemės reforma ir rinkos ekonomikos kūrimas tiesiogiai palietė buvusių dvarų ir palivarkų sodybas, jų fragmentus ir vietas. Teigta, kad šie objektai yra privatizuotini, tačiau esančių „Lietuvos Respublikos istorijos ir kultūros paminklų

---

¹⁷⁶ ten pat.

¹⁷⁷ Lietuvos Respublikos žemės reformos įstatymo (Žin., 1991, Nr. 24-635; 1997, Nr. 69-1735) 5 str. 1 d.

¹⁷⁸ Archeologinė komisija arba kas ir kaip saugos, tirs Lietuvos archeologijos paminklus, p. 3.

¹⁷⁹ Štavičius Egidijus. Žalojami archeologijos paminklai // Baltų archeologija, 1994 m. gegužė, Nr. 1, p. 14.

¹⁸⁰ Drungilienė Genė. Savininkai verčiami mokėti už tyrinėjimus // Pajūrio naujienos, 2004 m. lapkričio 16 d., Nr. 90, p. 1, 2.

ir naujai išaiškinamų paminklų sąrašuose“ privatizavimo tvarka turinti būti skirtinga¹⁸¹. Pastaruosius reikėtų privatizuoti palaipsniui, etapiškumą derinant prie nuosavybės subjekto kitimo (nuo naudotojo iki savininko), tuo pačiu atliekant atitinkamus paveldosauginius veiksmus.

Grėsmės, simbiozės ir perspektyvos. Teigiama, kad iki šiol Lietuvoje beveik nėra buvę atvejų, kad privatizuotų NKV valdytojai „būtų iš tiesų laikęsi savo pačių noriai pasirašomų paminklosauginių sąlygų ir iš tiesų paisę numatytų vertybės naudojimo apribojimų“¹⁸². Kaip kad rodo daugybė liūdnų precedentų, šios vertybės visiškai priklauso nuo savo naujųjų šeiminių malonės ir pradedamos „tvarkyti“ pagal pastarųjų įgeidžius. Taip jos netenka daugumos savo autentiškumo ir integralumo požymių. Tenka tik apgailestauti, kad valdytojai ne visada suvokia savo nuosavybės kaip kultūros paveldo vertę, o ir šią dažniausiai linkę sieti tik su realia ar potencialia komercine nauda, net nesuvokdami, kad taip perdirbta ir modernizuota vertybė netenka esminių savo savybių. Vytauto Didžiojo universiteto profesorius, architektūros istorikas Vytautas Levandauskas pastebėjęs, kad „mūsų visuomenė ir projektuotojai dar nesugeba deramai įvertinti praeities paveldo, todėl pinigai ir užsakovų kaprizai neišvengiamai jį keis“¹⁸³. „Dabar pritrūksta supratimo, kad praeities paveldas vertybė. Skubama modernizuoti, keisti, išmesti, draskyti senus interjerus. Tą daro ir naujieji pastatų savininkai, ir architektai, neretai be jokių skrupulų ant negailestingai sunaikintų vertingų pastatų griuvėsių statydami sau „asmeninius paminklus“¹⁸⁴. Esant tokiems reiškiniams, kyla savotiškos abejonės kas iš tikrųjų yra naudingiau ar žalojamas vertybes fiksuoti apskaitos dokumentuose, kad ateityje bent žinotume ką turėjome, ar dėti visokeriopas pastangas siekiant jas apsaugoti fizine prasme, kas yra itin problematiška ir dabarties sąlygomis primena grumtynes. Pagaliau, apie kokią „atsakomybę“ galima kalbėti, jei net valstybiniu administraciniu lygmeniu vengiama ją prisiimti. Pavyzdžiui, iškėlus archeologijos objektų savininkų (valdytojų) vengimo vykdyti savo pareigas problemą, pabrėžta, kad apskričių viršininkai „atsisako prisiimti savininkui ar valdytojui nustatytą atsakomybę“ ir nenori pasirašyti piliakalnių, esančių valstybinėje žemėje, individualių pirminių apsaugos reglamentų, kuriuose būtų įrašyti teisinę galią turintys paveldosaugos reikalavimai¹⁸⁵. Būdami valstybinės žemės

¹⁸¹ Deveika Steponas, Karčiauskas Vitas, Stulpinas Ričardas. Kaip privatizuosime dvarus? // Naujasis dienovidis, 1992 m. kovo 27 – balandžio 3 d., Nr. 13, p. 6.

¹⁸² Čepaitienė Rasa. Nūdienė Lietuvos paveldosauga: keletas mąstymo klišių. 2006 m. gegužės 2 d. (<http://www.bernardinai.lt/index.php?url=articles/47181>).

¹⁸³ Kanopkaitė Rūta. Senieji mūrai turi gyvasties aurą // Kauno diena, 2003 m. balandžio 10 d., p. 5.

¹⁸⁴ ten pat.

¹⁸⁵ Pažyma Valstybinės paminklosaugos komisijos posėdžiui „Lietuvos piliakalniai: tvarkymas, priežiūra, naudojimas“, 2001 m.

(http://www3.lrs.lt/docs3/kad4/W3_VIEWER.ViewDoc-p_int_tekst_id=17001&p_int_tv_id=2705&p_org=0.htm).

patikėjimo teisės subjektais (patikėtiniais), pastarieji ignoravo NKVAĮ, kuris nustatė vienodą visų savininkų (valdytojų) atsakomybę už NKV išsaugojimą.

Bene opiausia šiandienos „žaisla“ yra nelegalios statybos, sąlygojančios vizualinę (kultūrinių) kraštovaizdžių taršą. Pavyzdžiui, šalyje 2006 m. išaiškinti 98 savavališkai pradėti statyti statiniai, iš jų 42 – saugomose teritorijose¹⁸⁶. Kaip kad pastebėta, „sutramdyti statybinį chuliganizmą tampa bene vienu svarbiausiu šių dienų iššūkiu Lietuvos demokratijai, teisės ir politikos pagrindams“¹⁸⁷. Nebaudžiamas jis taip įsisiautėjęs, kad net ir sulaukęs menkiausio viešo pasipriešinimo tampa dar agresyvesnis, ypač ten, kur nekilnojamojo turto vertė didžiausia – sostinėje ir pajūryje.

Skiriamos trys charakteringos tokių savavaliautojų grupės. Į pirmąją patenka dažniausiai turtingi asmenys, vadinamieji „nuvorišai“, statantys kapitalinius statinius neleistinose vietose (įprastai saugomose teritorijose), kuriose statyti statybos leidimai neišduodami ar griežtai ribojami. Tarp jų – plačiai nuskambėjusi kotedžų statyba Turniškėse (Vilniaus miestas), jachtklubo viešbučių statyba Juodkrantėje (Neringos miestas) ir kitos. Kitą grupę sudaro asmenys, kurie turi visas galimybes gauti statybos leidimus statyti jų pageidaujamus statinius, tačiau yra įsitikinę, kad sumokėję administracinę baudą, greičiau ir pigiau įsiteisins statybą, negu kad atlikdami teisės aktais nustatytas statinio projektavimo sąlygų gavimo, projektų parengimo bei statybos leidimų gavimo procedūras. Gausiausią paskutinę grupę sudaro nesudėtingų statinių (pavėsinių, lieptų, lauko virtuvių, įvairių aikštelių, vagonėlių, priestatų, remontuojamų statinių) statytojai, kurie jų daromus teisės aktų pažeidimus laiko nesunkiais ir nesivargina gauti statybos leidimą.

Deja, su nelegalia statyba susijusių bylų nagrinėjimas teismuose užtrunka ilgai, o tai labai sumenkina jos padarinių šalinimo efektyvumą. Vilniaus apskrities viršininko administracijos Teritorijų planavimo ir statybos valstybinės priežiūros departamento direktorius Aurelijus Kuisys įsitikinęs, jog „maža vilties, kad teismas priims sprendimą nugriauti pastatus, nes vadovausis ir nuostata, kad galima įteisinti nelegalią statybą“¹⁸⁸. Kita pusė teigia, kad „žmogus turi teisę gyventi ten, kur gražiausia aplinka“ ir stebisi šalies vadovo pasisakymu, jog šiose statybvietėse „reikėtų pervaziuoti buldozeriu“¹⁸⁹. Vienas iš Trakų istorinio nacionalinio parko (*sutr.* TINP)

¹⁸⁶ Atkirtis savavaliautojams stiprėja. Valstybinė teritorijų planavimo ir statybos inspekcija prie Aplinkos ministerijos, 2006 m. rugpjūčio 8 d.

(<http://www.vtpsi.lt/cgi-bin/index.cgi?id=atkirtis>).

¹⁸⁷ Stancikienė Aurelija. Ar išdrįsim susiremti su statybų chuliganizmu?, 2005 m. rugsėjo 23 d.

(<http://www.bernardinai.lt/index.php?url=articles/34540>).

¹⁸⁸ Ar reikia nugriauti nelegalius pastatus?TAIP, NE // Statyba ir architektūra, 2006 m., Nr. 1, p. 14.

¹⁸⁹ ten pat. p. 15.

direkcijos ir Trakų rajono savivaldybės konflikto dalyvių meras Vytautas Petkevičius yra pastebėjęs: „Verslininkai kreipiasi į mūsų savivaldybę, o pasiūlyti, kur būtų galima investuoti, bemaž nieko negalime. Žinoma, Trakų rajone yra zonų, kur statybos neribojamos, bet ten arti nėra ežerų, ir žmonėms gyventi tokiose vietovėse nėra patrauklu“¹⁹⁰. „Iš žmonių neįmanoma atimti troškimo gyventi gražioje vietovėje, arti vandens“¹⁹¹. Pastarasis įsitikinęs, kad visiškai bet kokių statybų draudimas TINP teritorijoje užkerta kelią investicijoms. Tačiau apie kokias statybas galima kalbėti, jei joms vykdyti sudaromi detalieji planai neretai prieštarauja saugomos teritorijos planavimo schemos (tvarkymo plano) - specialiojo planavimo dokumento sprendiniams ir net pačiam STĮ. Juk Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymo 16 straipsnio 2 dalyje aiškiai nustatyta, kad „<...> Patvirtinto specialiojo plano sprendiniai yra privalomi planuojamai veiklai, taip pat jie nustato privalomus reikalavimus kitiems to paties ar žemesnio lygmens teritorijų planavimo dokumentams rengti“¹⁹². Visgi, nepaisant teisės aktuose nustatytų reikalavimų, „kietastogės palapinės“ ar „viešieji tualetai“ išdygsta kaip grybai po lietaus. Veiksmingiausia nelegalių statybų prevencijos priemonė yra ryžtingas savavališkų statinių nugriovimas, tačiau atsakingos institucijos kol kas vengia imtis drastiškų priemonių ir tikisi, kad jos bus užgniaužtos civilizuotais teisiniais būdais. Vis aktyvesne tampa vietinių gyventojų kova, tačiau „kai sprendimai priimami už saugomose teritorijose gyvenančių žmonių nugaros ar šie yra prastai informuojami apie priimamus sprendimus bei siekiamus tikslus, kyla pavojus prarasti net pačius geriausius kraštovaizdžio paveldo saugotojus“¹⁹³.

Kaip nelegalių statybų svetimkūniai skurdina vertingus kraštovaizdžius, taip apleisti ir neprižiūrėti pastatai dako ne vieno senamiesčio vaizdą. Nuo pat privatizacijos pradžios tai tapo itin aktualia problema saugant miestų architektūros paveldą. Dauguma naujųjų savininkų neskubėjo remontuoti pigiai įsigytų vertingų pastatų, nes tikėjosi juos perparduoti ir gauti nemažą pelną. Tačiau nuolat keičiantis savininkams ir pastatams keliaujant „iš rankų į rankas“, daugelis jų taip ir liko nesutvarkyti, šeiminkams neretai ignoruojant pareigą rūpintis savo turtu. Vadinamieji „pastatai vaiduokliai“ tapo masalu benamiams, narkomanams ir asocialiems asmenims, savo reikalais užklydusiems į senamiestį. Nesaugu ne tik aplinkiniams gyventojams, bet ir patiems pastatams: jie kartais nuo karto padegami ar imami ardyti. Net juokauta, esą „mūsiškiams ekskursijų vadovams, kurie veda užsieniečius pro belangius namus, reikėtų mokėti

¹⁹⁰ Trakai stato barikadas investuotojams // *Statyba ir architektūra*, 2006 m., Nr. 4, p. 9.

¹⁹¹ ten pat. p. 7.

¹⁹² Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymo (Žin., 1995, Nr. 107-2391; 2004, Nr. 21-617) 16 str. 2 d.

¹⁹³ Grigienė – Pluharova Eva. XXI amžiaus kultūriniai kraštovaizdžiai: pasaulinis paveldas ir vietos žmonių atsakomybė // *Kultūros barai*, 2005 m., Nr. 6, p. 18 – 19.

didelį atlyginimą, nes jiems reikia iškęsti didžiulę gėdą ir sugebėti paaiškinti, kad tie namai nėra karo palikimas“¹⁹⁴. Valdininkai linkę manyti, kad be priežiūros palikti pastatai yra savininkų veiklos rezultatas, nes šie vienareikšmiškai mąstantys apie jų perpardavimą. Žymiai naudingiau pastatą „užmarinuoti“ ir laukti kol kaina pakils kaip ant mielių. Pastarieji neoficialiai tvirtina, kad negali pastatų savininkų priversti rūpintis savo turtu: „Galime paveikti tik morališkai, pagrasinti, kad jeigu reikės turėti reikalų su savivaldybe, mes jiems nepadėsime – ko nors nepadarysime. Dar galima namo vaiduoklio savininkui skirti baudą už netvarką, šiukšles. Bet jeigu pastato langai tvirtai užkalti ir benamiai į jį nepatenka, tai negalime skirti net tokios“¹⁹⁵. Savo ruožtu pastatų savininkai valdininkus kaltina kuriant daugybę reikalavimų ir taisyklių, kurios trukdo pastatus tvarkyti ir pritaikyti prie naujų sąlygų. Šiuo atžvilgiu neva neparankūs gali būti ne tik tokiam pastatui nustatyti paveldosaugos reikalavimai, bet ir išduotos statinio projektavimo sąlygos (laikinieji apsaugos reglamentai). Savo neveiklumą savininkai neretai motyvuoja tuo, kad trūksta lėšų jų priežiūrai, kai kurie piktnaudžiauja, laukdami kol pastatai stipriai apirs, o tada jau bus galima įrodyti, kad jų būklė nebepataisoma ir juos nugriauti. Vėliau jų vietoje bus suprojektuota kažkas naujo, kas tikrai nebus tokia „kliūtimi“ ir pateisins verslo ar investicijų lūkesčius.

Pavyzdžiui, uostamiestyje yra nemažai pastatų, laikomų pramoninio kultūros paveldo dalimi. Daugelis jų yra įrašyti į Kultūros vertybių registrą, tačiau dalis taip ir stūkso niekieno neprižiūrimi ir netvarkomi, pamažu virsdami praeities griuvėsiais. Bėda ta, kad vieni iš jų yra nenaudojami, kiti jei ir naudojami, tai dažniausiai netinkamai, nesuvokiant jų kultūrinės vertės¹⁹⁶. Dažnas iš jų nukenčia ir nuo nemokšiška atliekamų rekonstrukcijų. Piktinantis už šių vertybių saugojimą atsakingų savininkų nepareigingumu, teigta, kad „reikėtų griežtesnių priemonių savo pareigų nevykdantiems pastatų, turinčių paminklinės vertės, savininkams sudrausminti, pavyzdžiui, didelių baudų. Mes apeliuojame į žmonių sąžiningumą ir sąmoningumą, mėginame sudominti savininką, siūlome galimus pastato panaudojimo būdus, bet to nepakanka“¹⁹⁷. Ilgą laiką mėginta susitarti su XIX a. II pus. pastato, esančio Klaipėdos senamiestyje Turgaus g. 33¹⁹⁸, savininku dėl jo tvarkymo, tačiau derybos buvusios bergždžios. Tuomet Klaipėdos miesto

¹⁹⁴ Laimienė Romualda. Senamiestis šturpina turistus „vaiduokliais“ ir valkatomis // Vakarų ekspresas, 2003 m. liepos 3 d., Nr. 153, p. 3.

¹⁹⁵ Rajeuskis Valerijus. Apleisti namai doko miesto veidą. Biurokratinė mašina nepajėgia paveikti pastatų savininkų sąžinės // Klaipėda, 2005 m. sausio 26 d., p. 5.

¹⁹⁶ Gražulis Algimantas. Pavojaus varpai Klaipėdos krašto kultūros paveldui // Kultūros barai, 2006 m., Nr. 4, p. 19.

¹⁹⁷ Lebedeva Valerija. Senaisiais pramoniniais statiniais turėtų rūpintis jų savininkai // Vakarų ekspresas, 2003 m. liepos 16 d., Nr. 161, p. 4.

¹⁹⁸ Klaipėdos miesto nekilnojamosios kultūros vertybės. Pastatas S379, senamiestis, Turgaus g. 33. Klaipėdos miesto savivaldybės viešoji biblioteka, 2002 m.

(<http://www.biblioteka.lt/paveldas/statiniai/S379.htm>).

savivaldybės Paminklotvarkos skyrius, bene pirmasis Lietuvoje, inicijavo NKV priverstinio išpirkimo procesą¹⁹⁹. Tačiau vos tik jam buvo pasirengta, pastato savininkas suskubo ir pastatą pardavė kitiems asmenims, sumokėjusiems didesnę sumą nei kad būtų nustatęs teismas. Tuo tarpu 2006 m. pagal išduotą statybos leidimą nugriovus daugiau nei pusę dar 1910 m. statyto malūno (Tilžės g. 4) sovietmečio priklausinių, kilo nemažas triukšmas, tad investuotojai, ketinę ten statyti gyvenamuosius namus, darbus laikinai sustabdė. Malūnas nebuvo pripažintas vertybe, visa formali darbų dokumentacija parengta ir patvirtinta, tad KPD neturėjo argumentų griovimą sustabdyti. Pasikalbėjus su jo savininkais, departamento pareigūnai teigė, kad „viskas priklausys nuo geros jų valios. Savininkai pažadėjo, kad to, kas liko – dviejų – trijų aukštų autentiškos sienos – negriaus, o integruos į žadamą statyti kvartalą“²⁰⁰. Pastaroji turėtų išlikti kaip „istorinis naujo gyvenamojo kvartalo akcentas“. Saugant pramoninį kultūros paveldą, itin daug lemia pinigai bei žmonių pozicija. Belieka tik priminti neginčytiną šiandienos sąlygą: „kiek mieste yra turtingų ir protingų žmonių, tiek tas miestas ir gražus“²⁰¹.

Panašus griuvėsių likimas ištikęs ir XIX a. pab. Panemunės kareivinių pastatus - Kauno tvirtovės gynybinio komplekso elementus. Kaip pasakoja vietos gyventojai, „labiausiai juos domina dar cariniais laikais degtos raudonos plytos“, todėl apleistų pastatų sienos masiškai ardomos ir senos plytos karučiais bei priekabomis gabenamos parduoti²⁰². Po kelių metų pastatų iš viso gali nelikti. Kareivinių teritorijai, kurios plotas 23 ha, yra nustatyti paveldosaugos reikalavimai. Apleisti pastatai priklauso Kauno miesto savivaldybei, dar kiti valstybei. Apgyvendinti čia tik du namai, ir tie yra suremontuoti privačių savininkų iniciatyva. Susirūpinę pastatams daroma žala, pavieniai asmenys apie tai ne kartą informavo Kauno miesto savivaldybę (vieną iš savininkų), tačiau jokios reakcijos nesulaukta²⁰³. Niekuo negalėjęs padėti ir KPD Kauno teritorinis padalinys²⁰⁴. Būta nuomonės, kad miesto bendruomenė per valdžios atstovus turi teisinių svertų daryti įtaką pastatų naudotojams²⁰⁵. Tačiau kyla rimtų abejonių ar jomis bent kartą pasinaudota, ypač prisiminus Kaune nuskambėjusį „Konrado“ - „Tulpės“ kavinės Laisvės alėjoje

---

¹⁹⁹ past. Daugiau tokių atvejų nėra pasitaikę. Priešingai, kai vienas savininkas Jurbarko rajone, nepajėgdamas išlaikyti, restauruoti paminklo statusą turinčio objekto, kreipėsi į KVAD, prašydamas išpirkti jo nuosavybę, ir kai KVAD kreipėsi į Finansų ministeriją, ši tokį prašymą kategoriškai atmetė.

²⁰⁰ Norvilaitė Giedrė. Apgriautas malūnas klaipädiečiams kelia sentimentų // Vakarų ekspresas, 2006 m. balandžio 29 d., p. 2.

²⁰¹ Senaisiais pramoniniais statiniais turėtų rūpintis jų savininkai.

²⁰² Kareivinių griuvėsiuose – užsieniečių desantas. 2006 m. balandžio 14 d.

(http://www.info.lt/index.php?page=naujienos&view=naujiena_arch&id=70447).

²⁰³ Jarusevičius Tomas. Savivaldybei nerūpi kultūros paveldas. Senųjų Panemunės kareivinių nesaugo jų šeimininkas, todėl jas niokoja įžūlūs vagiškiai // Kauno diena, 2006 m. balandžio 8 d., p. 6.

²⁰⁴ ten pat.

²⁰⁵ Petrauskaitė Žilvinė. Paveldosauga pagal kaunietišką receptą // Kauno diena, 2006 m. spalio 9 d., Nr. 231, p. 4.

atvejį. Garsią tarpukario intelektualų susibūrimo vietą, savo specifiką išlaikiusią ir sovietmečiu dabar težymi šaligatvio plytelė, o pačiame pastate veikia drabužių parduotuvė. Istorinė pastato paskirtis, įaugusi į miesto aplinką ir pačių miestiečių sąmonę, buvo pakeista. Labai tiksliai pastebėta, kad „šis ir daugelis kitų objektų rodo paveldo kaip kultūrinės praktikos tęstinumo nesuvokimą“²⁰⁶. Į vienumą susiplaka sarkazmas ir atsargus bandymas eiti įtemptu lynu, bandant įtikinti ir įsitikinti, kad „paveldosaugininkai neteisingai vadinami miesto plėtros stabdžiais“²⁰⁷.

Restauratorė Gražina Drėmaitė yra pastebėjusi, kad „į pasaulinio kultūros paveldo sąrašus Vilniaus senamiestis įrašytas ne už griuvėsius, o už mūsų architektūros žavesį“²⁰⁸. Lygiai prieš dešimtį metų ji atkreipusi dėmesį į varganą kai kurių Vilniaus bažnyčių būklę. Viena tokių - Pranciškonų (Trakų g. 9/1): „bažnyčia gaubiantys pastoliai sutrešę, apačioje nesiekia žemės ir kelia didelį pavojų; aplink šiukšlės, duženos, smarvė“²⁰⁹. Be to, „dėl nekokybiškai įvykdytų stogo remonto darbų, į pastatą pateko ir tebepatenka drėgmė, todėl genda freskos ir stiukas“²¹⁰. Šalia esantis vienuolynas yra privatizuotas. Dabar juo naudojasi UAB „Lietuvos mokslo ir technikos rūmai“, patalpose įsikūrę svečių namai „Šauni vietelė“ ir kitos įstaigos. Kitaip nei bažnyčia, vienuolyno pastatai pamažu tvarkomi, suremontuotas šiaurinis ir dalis vakarinio korpuso, atsižvelgiant į vienuolyno vidaus išplanavimą, įrengti kambariai bei sutvarkytas interjeras²¹¹.

Lygiai taip pat akis bado ir neprižiūrėta Augustinų bažnyčia (Savičiaus g. 13/2). Vilniaus arkivyskupijos kurijai gražinus dalį Bernardinų vienuolyno šalia šv. Mykolo bažnyčios, pastarasis ilgą laiką stovėjęs apleistas, kartą net degė, tačiau tvarkymo darbai pajudėjo, neseniai buvo uždengtas naujas stogas.

Negalima nesutikti su kiek „eretišku“, tačiau realybę nusakančiu teiginiu, kad „Bažnyčia neaprėpia turto, kurį atsiėmė“²¹². Visuomenė dar neišsivadavusi iš euforijos ir nedrįsta jos veiklos vertinti objektyviai. Deja, ir čia esama politikavimo bei konjunktūros, gožiančios esminius dalykus. Jeigu Bažnyčia nesugeba pasirūpinti visuotinai pripažintomis vertybėmis, būtina ieškoti išeičių; galbūt jas atiduoti valstybei, miestui ar išnuomoti kultūros reikmėms²¹³.

---

²⁰⁶ Laikas ir akmenys. Kultūros paveldo sampratos moderniojoje Lietuvoje, p. 316.

²⁰⁷ Petrauskaitė Žilvinė. Paveldas, kvepiantis investicijomis // Kauno diena, 2004 m. kovo 23 d., p. 4.

²⁰⁸ Vilnius, kurį prarandame. Sostinė ir jos senamiestis paminklosaugininkės Gražinos Drėmaitės gyvenime // Literatūra ir menas, 1997 m. liepos 26 d., p. 3.

²⁰⁹ ten pat.

²¹⁰ Vilniaus pranciškonų (mažesniųjų brolių konventualų) vienuolynas ir Švč. Mergelės Marijos Dievo Motinos Ėmimo į dangų bažnyčia. Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2001 m.

(<http://vienuolynai.mch.mii.lt/V8-46/Vilnprancisk.htm>).

²¹¹ žr. Mokslo ir technikos rūmai. Paslaugos. UAB „Mokslo ir technikos rūmai“, 2002 m.

(<http://www.mtr.lt/paslaugos.html>).

²¹² Vilnius, kurį prarandame, p. 14.

²¹³ ten pat.

Pabrėžiant įstatymų nesilaikymo faktus, prieš penketą metų konstatuota, kad „išivyrėja principas naują statybą Vilniaus senamiestyje laikyti prioritetu“²¹⁴. Žalojimo mastai vis didėja: naikinami istorijos pėdsakai, praeities ženklai ir autentiška medžiaga. Neigiamus padarinius sukelia senųjų pastatų pertvarkymai ir netinkamas jų pritaikymas. Didelių tūrių pastatai yra statomi ne tik neužstatytose senamiesčio teritorijose, bet, kaip rodo skaudi patirtis, ir nugriautų vertingų pastatų vietose. Materialinės naudos troškulys lemia, kad daugiausia statoma naujų viešbučių, komercinių biurų, parduotuvių, gyvenamųjų namų bei jų kompleksų, kurių žemutiniuose aukštuose, sulyginus natūralų vietos reljefą, dažniausiai įrengiami požeminiai garažai. Dauguma gerų architektų Vilniuje jau nebeprojektuoja, tad įsigali tie, kurie garantuoja, kad projektą „prastums“²¹⁵. Todėl ir atsiranda tokie visiškai vienodi, „nevilnietiški“ pastatai. Tenka pritarti nuomonei, kad visi reikalingi įstatymai, galintys nutraukti šias statybas, yra priimti, trūksta tik gerų norų ir aktyvumo.

Kritikuojantys senamiesčio apsauga susirūpinusius teigia, kad kiek perdėtai saugant, bus prarastos reikalingos investicijos ir senamiesčio pastatai ims savaime griūti. Tame slypi nemažai tiesos, tačiau ne paslaptis, kad investicijų objektu gan dažnai būna ne griūvantis pastatas, o itin patrauklus jo užimamas plotas²¹⁶. O ir atkurti ankstesnius užstatymus skatina ne istorinės tiesos paieškos, bet „plikas“ komercinis interesas. Ryškus tokio „atkūrimo“ pavyzdys yra „City Park“ viešbučio pastatas (L. Stuokos - Gucevičiaus g. 3). Įsirežė į „UIP“ aplinką ir garsiausias jų - viešbutis „Novotel“ (Gedimino pr. 16), pastatytas vietoje buvusio „Palangos“ restorano. Konstatavus, kad „XIX a. pastatų likučiai, rasti šalia Vaikų pasaulio, nėra archeologijos paveldo objektai, didesnės kultūrinės vertės neturi...“²¹⁷, ekskavatoriumi buvo sunaikintos visos archeologinės vertybės, o iškastoje duobėje pastatyta dviejų aukštų požeminė automobilių stovėjimo aikštelė. Ką padarysi, juk investicijos į viešbučio statybą siekusios net apie 100 mln. litų. Stichiškai vykstant miesto plėtrai, „senamiestyje jau pristatyta tiek, kad nebeliko erdvių, kur dar galima įlįst“²¹⁸. Sunerimta ir tuomet, kai 2005 m. Subačiaus g. 11 imti kasti pamatai „Svečių namams - piligrimų viešbučiui“, kurio savininkė būsianti Vilniaus stačiatikių šv. Dvasios cerkvė. Tvirtinta, kad viešbučio prestižinėje vietoje statybos pažeidžia svarbius paveldosaugos

²¹⁴ Varpų skambesio preliudija Vilniaus senamiestiui, p. 19.

²¹⁵ Paveldosauga ir sujaukto proto architektūrinė išraiška. Ar išsaugosime Vilniaus senamiesčio darną su aplinkos kraštovaizdžiu? // Kultūros barai, 2006 m., Nr. 7, p. 25.

²¹⁶ Ar išsaugosime senamiesčio dvasią? // Literatūra ir menas, 2000 m. rugpjūčio 18 d., Nr. 32 - 33, p. 3.

²¹⁷ Drėmaitė Gražina. Pažyma - „Novotel“ viešbutis. 2006 m. sausio 3 d.

(www2.lrs.lt/kt_inst/pamink/dokumentai/06_01_12/3kl.NOVOTEL%20pazyma.doc).

²¹⁸ Paveldosauga ir sujaukto proto architektūrinė išraiška, p. 23.

principus²¹⁹. Nerimauta, kad naujas pastatas užgoš gynybinės miesto sienos, valstybės saugomos NKV, likučius. Statybos metu ekskavatoriui rausiantis po sienos pamatais, iš jų byrėjo akmenys, be to, masyvus pastatas statomas istorinės gatvės vietoje. Kaip bebūtų, statybos vykdomos gavus būtinus leidimus ir jei būtų sustabdytos, „už investuotojų patirtus nuostolius tektų atsakyti valdininkams“²²⁰.

Kitus senamiesčius Vilnius pralenkęs ir savo stoglangių bei vitrinų gausa. Tebespartėjantis pastogių įrengimo procesas vis dažniau pažeidžia susiformavusį savitą pastatų, gatvių išsklotinių, ištisu kvartalų ir bendrų senamiesčio siluetų charakterį. Daugeliu atvejų tai nutinka dėl darbus organizuojančių pastatų ar jų dalių savininkų žinių stokos, ribotos ar primityvios nuovokos apie specialius istorinių pastatų tvarkymui keliamus reikalavimus arba, išskirtiniais atvejais, piktavališku, neteisėtu šių reikalavimų ignoravimu²²¹.

Dažnai „žmonės mato, bet nežino, kodėl gražu, todėl nesuvokia, ką turėtų saugoti“²²². Iš tikrųjų, viskas priklauso nuo „užsakovo“, nuo architektūrinio sprendimo ir nuo dokumentų, kurie leistų apriboti pernelyg agresyvią veiklą. Atitinkamai buvo pasiūlyti du šios stichijos suvaldymo būdai: pirmasis - įstatymais turi būti griežtai apibrėžta, kur kas galima, kur ko negalima, o kitas - ugdyti užsakovų ir architektų skonį bei supratimą²²³. Labai vaizdžiai ir kartu išsamiai susidariusią situaciją nupasakojo buvusi Vilniaus miesto savivaldybės administracijos Miesto plėtros departamento Kultūros paveldo skyriaus vedėja architektė Giedrė Filipavičienė: „Žemės, pastatų savininkai ateina į Kultūros paveldo skyrių tvirtai teisiškai pasikausę, o mes neturime teisinės bazės atremti jų argumentams. Jie ateina su konkrečiais prašymais, ir kai mes sakome, kad toje vietoje tokio pastato statyti negalima, jie iškart klausia: o kodėl? koku pagrindu? Prašom teisme įrodyti, kad aš negaliu čia pastatyti 9 ar 10, arba 30 aukštų namo. Dokumento, kuriuo galėtume teisme apginti savo draudimą tokį namą toje vietoje statyti, nėra“²²⁴. Todėl būtina sutelkti visas jėgas į jų rengimą, nors tai sunkus ir ilgai trunkantis darbas. Susidūrus skirtingiems interesams, derinimo procedūras vilkins lobizmas, taip ne vieną teisės akto projektą pasiuntęs „į stalčių“. Pagaliau, jei jau įstatymai nepadeda, kur tada dėti Vilniaus senamiesčio apsaugos reglamentą, kuris, rodos, yra virtęs ne itin reikšmingu „popieriuku“.

²¹⁹ Vitkauskaitė Viktorija. Piligrimų viešbutis kliūva paveldo sergėtojams // Lietuvos rytas (priedas „Sostinė“), 2006 m. birželio 8 d., Nr. 129, p. 5.

²²⁰ ten pat.

²²¹ Rutkauskas Gediminas, Masaitis Kęstutis. Palėpių ir stoglangių įrengimas Vilniaus senamiestyje. VšĮ „Vilniaus senamiesčio atnaujinimo agentūra“.

(<http://www.vsaa.lt/stoglangiai.doc>).

²²² Paveldosauga ir sujaukto proto architektūrinė išraiška, p. 22.

²²³ ten pat. p. 23 - 24.

²²⁴ ten pat. p. 24.

Paveldosaugoje taikomi du pagrindiniai NKV tvarkybos organizavimo modeliai, paremti angliška ir skandinaviška praktikomis. Pirmojo veikimo mechanizmas yra labai paprastas: valstybė išperka NKV, ją sutvarko ir vėl parduoda. Lietuvoje pritaikytas antrasis: privatus savininkas sutvarko NKV, o po to valstybė kompensuoja jam dalį visų darbų išlaidų. Bėda ta, kad pastaroji šiam reikalui skirianti labai mažai lėšų. Pavyzdžiui, KPD 2006 m. programų projekte kompensavimui valdytojams bendrai numatyta skirti tik 600.000 litų²²⁵.

Jei sovietmečiu senamiestyje vienintelis užsakovas buvo valstybė ir restauracija vykdyta kvartalais, dabar, kai pastatai privatūs, vienas savininkas restauruoja, kitas pinigų neturi, o trečiam apskritai visa tai nerūpi. Neretai iškyla sunkumų su pastaraisiais bandant susitarti koks turi būti fasadų atspalvis, langų forma ar stogo danga. Paprastai tariant, „jei valstybė duos pinigų, tą stogą savininkas tuojau pat su džiaugsmu uždengs čerpėmis, bet jei neduos, tai ir čerpių nebus“²²⁶. Ką jau bekalbėti apie vertingus interjerų elementus. Jei koks nedidelis architektūros fragmento atidengimas (vadinamasis „zondažas“) yra prieinamas, su medžio konstrukcijų konservavimu ar polichromija būtų žymiai sudėtingiau. Pagaliau, jei savininkas nenori tokių, sakykime, savotiškų „prabangos atributų“, jo ir nepriversi jų atlikti.

Po šešiolikos metų nepriklausomybės išgyvename dar tokio neseno sovietinio laikotarpio perkainojimo metą²²⁷. Ant istorijos svarstyklių atsiduria ir šio laikotarpio architektūra, tad vis dažniau prabylama, kad atėjo laikas išsaugoti jo palikimą. Pavyzdžiui, kilęs triukšmas dėl „Lietuvos“ kino teatro (Pylimo g. 17). Čia neieškoma, o gal greičiau ir nerandama architektūros „vertingųjų savybių“, pasikliaujant tik pastato visuomenine kultūrine reikšme ar verčiant jį kultūros „įkaito“ simboliu prieš „didžiojo kapitalo“ kėslus.

2006 m. vasarą Vilniaus miesto savivaldybė priėmusi sprendimą iš privačių struktūrų išpirkti Koncertų ir sporto rūmus (Rinktinės g. 1). Jau tada paveldosaugininkai svarstė: „ji arba saugos tuos rūmus, arba (greičiausiai) nugriaus, toje vietoje pastatydama kokį kitą pastatą“²²⁸. Tačiau norint toje vietoje išplėtoti didesnes statybas, reikėtų atsiminti, kad pastatas ir jo teritorija ribojasi su senosiomis žydų kapinėmis, o jų iškėlimas, pagal žydų tradiciją, išvis nėra priimtinas, nes miręs žmogus iš savo palaidojimo vietos neturi būti judinamas. Todėl beliktų veikti Antano Sniečkaus metodu - statyti „ant kaulų“, kas sukeltų didžiulį konfliktą.

²²⁵ „Dėl Kultūros paveldo departamento 2006 metų programų projekto“. 2006 m. sausio 3 d. (http://www2.lrs.lt/kt_inst/pamink/dokumentai/06_01_12/1klKVAD_prg_2006.doc).

²²⁶ Paveldosauga ir sujaukto proto architektūrinė išraiška, p. 24.

²²⁷ Sovietinė architektūra - akistatoje su istorijos ženklais // Statyba ir architektūra, 2006 m., Nr. 10, p. 5.

²²⁸ Paveldosauga ir sujaukto proto architektūrinė išraiška, p. 26.

Tačiau tų pačių metų liepos 4 d. KPD Nekilnojamojo kultūros paveldo vertinimo taryba įtraukė Koncertų ir sporto rūmus į Kultūros vertybių registrą ir pasiūlė juos paskelbti regioninės reikšmės paminklu. Paveldosaugininkai pabrėžė, kad rūmų konstrukcijos yra unikalios, pripažintos išradimu, jų architektūra priskiriama vadinamajam brutalizmo stiliui. Be to, istorinės reikšmės jiems suteikia keletas visai šaliai reikšmingų įvykių: 1988 m. spalio 22 - 23 d. čia įvyko Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio steigiamasis suvažiavimas, o 1991 m. sausio 14 - 16 d. Lietuvos visuomenė atsisveikino su žuvusiais per Sausio 13 - osios įvykius. Dėl to pastato savininkė UAB „Ūkio banko investicinė grupė“ (*sutr.* ŪBIG) kreipėsi į teismą, prašydama panaikinti šį sprendimą. Argumentuota tuo, kad „jis yra nepagrįstas, savo turiniu prieštaraujantis aukštesnės galios teisės aktams, priimtas pažeidžiant teisės aktų nustatytas procedūras, pastato savininko, kitų subjektų teises ir teisėtus interesus. Priimant sprendimą nebuvo atlikti visi reikalingi rūmų istoriniai ir archeologiniai tyrimai, Vilniaus koncertų ir sporto rūmai kultūros vertybe pripažinti ne dėl jų architektūrinių bei istorinių savybių reikšmingumo, o vadovaujantis konjunktyrine inercija, įvardijant vertingu bet kokį gremėzdišką, tačiau tariamai sovietmečio pasiekimų didybę liudijantį statinį“²²⁹. Pastato įtraukimas į Kultūros vertybių registrą sukliudė ŪBIG planams šioje teritorijoje statyti aukštuminius pastatus²³⁰, mat žemės kaina čia, tiesiogine ta žodžio prasme, yra auksinė, o ir rūmai išsaugoti nuo griūties.

Nors užsitęsę teisminiai procesai ir kišo koją Vilniaus miesto savivaldybės ir ŪBIG deryboms, jos įvyko. 2007 m. kovo 29 d. abi pusės pasirašė Koncertų ir sporto rūmų pirkimo - pardavimo sutartį. Kaip skelbiama, „tai pirmas atvejis, kai tokios apimties objektas yra išperkamas iš privataus savininko tam, kad būtų panaudotas kultūrinei – rekreacinei paskirčiai“²³¹. Pastato kaina buvusi nustatyta derybų būdu ir siekusi 25.000.000 litų. Numatoma, kad jis bus panaudotas kuriant daugiafunkcinį Gugenheimo - Ermitažo kultūros centrą. Belieka viltis, kad pirmasis teritorijos panaudos scenarijus „aname krante“ nepasikartos.

Nepasisekė Trakų senamiesčio (paminklas U18) teritorijoje netoli kenesos stovėjusiam pastatui Karaimų g. 28, statytam dar XVIII a. Pastarasis nors ir buvo įrašytas į Kultūros vertybių registrą, griūties neišvengė. Trakų rajono savivaldybės administracijos direktorius, negavęs visų reikiamų institucijų pritarimo, tarp jų ir KPD, išdavė statybos leidimą pastato kapitaliniam

---

²²⁹ Teismas nagrinėja ginčą dėl Vilniaus koncertų ir sporto rūmų likimo. 2007 m. kovo 5 d. Vilniaus apygardos administracinis teismas.

(<http://www.vaateismas.lt/index.php/lt/37233/>).

²³⁰ Vitkauskaitė Viktorija. Derybos dėl sovietmečio statinio artėja į pabaigą // Lietuvos rytas (priedas „Sostinė“), 2007 m. kovo 6 d., Nr. 44, p. 1.

²³¹ Vilniaus koncertų ir sporto rūmai vėl priklauso miestui. 2007 m. kovo 29 d. Vilniaus miesto savivaldybė. (<http://www.vilnius.lt/newvilniusweb/index.php/101/?itemID=84446>).

remontui. Tačiau šis išduotas pažeidžiant Statybos įstatymo nuostatas, mat Trakų rajono savivaldybės Nuolatinės statybos komisijos protokolas nebuvo pasirašytas KPD įgalioto atstovo²³². Be to, pastato tvarkomųjų statybos darbų projektas nebuvo pateiktas KPD peržiūrėti ir įvertinti. Nukrypdamas nuo projekto, dar didesnių neteisėtų veiksmų ėmėsi statybos rangovas, „kapitalinį remontą“ įvykdęs savitu būdu medinį pastatą nugriaudamas iki pamatų. KPD kreipėsi raštu į Trakų rajono savivaldybės administraciją reikalaujamas atšaukti išduotą statybos leidimą, o griovimo darbus sustabdė. Ką jau bekalbėti apie nuolatinės „kaltų paieškas“ ir atsakomybės „plovimus“, jei NKV imta griauti su jame dar gyvenančiu neįgaliu žmogumi²³³. Dėl žinybinių trukdžių ar elementaraus tarpusavio nesusikalbėjimo, vertybės labiausiai ir nukenčia. Pavyzdžiui, vienas verslininkas kaltintas tuo, kad nuniokojo senovės kuršių gyvenvietę Klaipėdos pakraštyje, skundėsi, kad „paminklosaugininkai per vėlai informavo įmonę apie išigygame žemės sklype slūgsančias vertybes“²³⁴.

Visuomenės ir paveldosaugininkų požiūris į kultūros paveldo vertinimą nuolat keičiasi ir yra priklausomas nuo bendro kultūrinio mentaliteto. Dar 1997 m. prognozuota, kad „paveldo apsauga kitame šimtmečiuje labai priklausys ir vakaruose, ir rytuose nuo gyventojų sąmoningumo, vertinimo ir išsipareigojimų išlaikyti šį paveldą“²³⁵.

Lietuvoje esama gerų pavyzdžių, kai privatūs asmenys stengiasi išsaugoti tiek dvarų sodybas, tiek kitus apnykusius vertingus pastatus. Štai 2005 m. rugsėjo mėn. įsikūrė Lietuvos pilių ir dvarų asociacija, jungianti Lietuvos pilių ir dvarų savininkus bei kitus asmenis, besirūpinančius šių objektų išsaugojimu ir puoselėjimu²³⁶. Nors kompensavimo mechanizmas ir užstrigęs, nestovima vietoje ir ieškoma išeičių. Taip, gavus Europos Sąjungos finansinę paramą, restauruota XVII a. Norviliškių pilis (Šalčininkų raj.), tapusi vienu iš sėkmingiausių 2006 m. turizmo projektų. Savininkų lėšomis suremontuotas ir prikeltas gyvenimui XVIII a. Bikuškio dvaras (Utenos raj.). Jau beveik dešimt metų jame vyksta tapytojų plenerai, profesionalaus teatro spektakliai ir simfoninės muzikos koncertai. Kituose dvaruose vykdomi avarijos grėsmės

---

²³² Be Kultūros paveldo departamento žinios Trakų senamiestyje nugriautas dviejų šimtų metų senumo kultūros paveldo objektas. 2006 m. rugpjūčio 3 d. KPD informacinis pranešimas žiniasklaidai. (<http://www.heritage.lt/ziniasklaida/ps06/ps011.htm>).

²³³ Čuta Robertas. Sugriautas pastatas - vis dar namai. Kol valdininkai aiškinasi kas kaltas, vienišas neįgalus traktietis gyvena griuvėsiuose // Galvė, 2006 m. rugpjūčio 8 d., p. 3.

²³⁴ Pilaitis Gediminas. Buldozeriai niokojo senovinę gyvenvietę // Lietuvos rytas, 2006 m. birželio 15 d., Nr. 135, p. 16.

²³⁵ Paveldo apsauga priklausys nuo žmonių // Literatūra ir menas, 1997 m. rugpjūčio 30 d., Nr. 35, p. 2.

²³⁶ Lietuvos pilių ir dvarų asociacija. 2007 m. gegužės 15 d.

(http://www.dvarai.lt/index.php?option=com_content&task=view&id=12&Itemid=26).

pašalinimo, remonto, restauracijos darbai, rengiami jų techniniai, pritaikymo turizmo poreikiams projektai ir galimybių studijos.

„Pastatas ar kita vertybė nyksta tik dėl to, kad neturi šeimininko“²³⁷. 1993 m. žymus paveldosaugos ekspertas Herb Stovel (Kanada) gan kritiškai pastebėjo, jog Vilniaus senamiesčio pastatai neturi tikrų šeimininkų, nėra ir gilesnių tokių objektų priežiūros tradicijų²³⁸ (?). Tačiau viena yra įsigyti tokį objektą, kas kita yra turėti pinigų jo tvarkybos koncepcijai parengti ir pradėti darbus. Jei savininkas neturi tam lėšų, reikia laukti kol jų suras KPD. Kadangi tai užtrunka ilgai, pastatas pradeda griūti. Nesinorėtų įtarimų sovietmečio nostalgija, tačiau tuomet valstybė bent garantuodavo šiam tikslui pakankamus darbo jėgos ir finansinius šaltinius.

Kaip pastebėta, dažniausiai paveldosauginių problemų kyla su didelėmis investicijomis susijusiuose objektuose²³⁹. Savaime suprantama, paveldosaugininkai negali prisitaikyti prie staigaus pinigų judėjimo ir greitų statybų. Investuotojai privalo derintis prie NKV apsaugos reikalavimų, tačiau ne visada laikomasi šio „žaidimo“ taisyklių. Tada prasideda piktnaudžiavimai tarnyba ar visokių „išimčių“ taikymai. Ironišką ir kartu karčią tiesą yra išsakiusi tarptautinė kultūros paveldo ekspertė Jūratė Markevičienė: „Nekilnojamojų kultūros vertybių pažeidimai savivališkai retai daromi - istoriniai pastatai dažniausiai žalojami remiantis projektais, suderintais su paminklosaugos institucijomis“²⁴⁰. Kita vertus, rimtas diskusijas sukeltų dar 1992 m. publikacijoje aptiktas teiginys: „jei išsaugosime per mažai vertybių, kaip tauta nuskursim dvasine prasme; jei per daug - naująją kūrybą išsprausim į pernelyg griežtus rėmus“²⁴¹. Ši dvejonė taip ir liks amžinu paveldosaugos sprendiniu.

Paveldosauga turinti užtikrinti, kad savininkui būtų pelninga „eksploduoti“ kultūros vertybę²⁴². Pastarasis negali būti prievarta verčiamas paklusti valstybei; abi pusės turi susitarti. Jei nebus atsižvelgta į savininko interesus, jis vertybę stengsis „marinti“, parduoti ar kitaip jos atsikratyti, o tai labai nenaudinga. Asmens apsisprendimą saugoti NKV nulemia jo, kaip kultūros subjekto, nuostata²⁴³. Priėmęs sprendimą, jis prieš visuomenę tampa morališkai atsakingas už jos išlikimą. Tik žmonių valia galima sunaikinti arba išsaugoti kultūros paveldo vertę ir sulėtinti arba sąlygiškai panaikinti savaiminį medžiagos nykimą. Prisiimdama „puoselėtojos“ vaidmenį, valstybė turi sudaryti palankiausias sąlygas kultūros paveldo egzistavimui ir priešintis jo

²³⁷ Grižibauskienė Eugenija. Kultūros paveldas šiandieninėje erdvėje // Vadovo pasaulis, 2004 m. kovas, Nr. 3, p. 29.

²³⁸ Glemža Jonas. Paveldosauga: dabartis, problemos, perspektyvos // Statyba ir architektūra, 2004 m., Nr. 6, p. 26.

²³⁹ Voverytė Justina. Kultūros paveldas: kompromisų badas // Statyba ir architektūra, 2006 m., Nr. 1, p. 36.

²⁴⁰ Kultūros vertybių apsauga, lobistai ir abejinga visuomenė // Kultūros barai, 1996 m., Nr. 3, p. 5.

²⁴¹ Zubovas Vytautas. Savininkas ir valstybė // Naujasis dienovidis, 1992 m. lapkričio 13 - 27 d., Nr. 46 - 47, p. 7.

²⁴² Stulpinas Ričardas. Keturi eskizai kultūros palikimo apsaugos tema // Kultūros barai, 1991 m., Nr. 4, p. 18.

²⁴³ ten pat. p. 20.

naikinimui, naudojant tam trukdančių veiksnių visumą. Tačiau šiuo atveju negalima pažeisti piliečių teisių. Kaip ir valstybė, pastarieji „turi dar daug kitų svarbių interesų, kurių tenkinimas gali trukdyti saugoti kultūros paveldo vertybes. Todėl interesų susikirtimo atvejais tiek valstybinė valdžia, tiek piliečiai be išankstinių suvaržymų turi galėti spręsti, kuriam iš susikertančių interesų konkrečiu atveju atiduoti pirmenybę“²⁴⁴. Piliečių negalėjimas išsaugoti jiems priklausančias NKV, kurių išlikimu yra suinteresuota visuomenė, negali būti tų vertybių sunykimo priežastimi. Tokiais atvejais valstybinės valdžios struktūros suteikia pastariesiems aktyvią finansinę paramą, o jei NKV neturi konkretaus savininko, jų išsaugojimu privalo pasirūpinti pati valstybė²⁴⁵.

---

²⁴⁴ Zubovas Vytautas, Karčiauskas Vitas, Juozėnas Dainius, Rutkauskas Gediminas. Kultūros paveldo vertybių apsaugos Memorandumas // Naujasis dienovidis, 1992 m. lapkričio 13 - 27 d., Nr. 46 - 47, p. 7.

²⁴⁵ ten pat.

Išvados

NKV valdytojas yra itin svarbus šiandieninės Lietuvos paveldosaugos sistemos dalyvis. Pagrindinė jo pareiga yra rūpintis NKV išsaugojimu ir būti atsakingu už jos išlikimą. Atgavus nepriklausomybę, radikaliai pasikeitė nuosavybės santykiai, tad daugelis NKV pateko į privačias rankas. Prasidėjus privatizacijos ir nekilnojamojo turto grąžinimo procesams, buvo apsidrausta, Konstitucijoje įtvirtinus nuostatą, kad valstybei išimtinė nuosavybės teise priklauso valstybinės reikšmės istorijos, archeologijos ir kultūros objektai. Tačiau tai ir liko deklaracija, nors nuo Konstitucijos priėmimo prabėgo 15 metų. Galbūt saviidentifikacinį entuziazmą nustelbė daugiau „žemiški“ ekonominiai veiksniai.

Pagrindiniuose su NKV apsauga ir valdymu susijusiuose teisės aktuose yra nustatytos aiškios valdytojo teisės ir pareigos, dėl galimų suvaržymų atsižvelgta į jo interesus. Kritiniu atveju valstybė galinti pasinaudoti vertybės priverstinio išpirkimo teise ar paimti ją visuomenės poreikiams. Valdytojams turi būti išmokamos trijų rūšių kompensacijos, su jais sudaromos apsaugos sutartys, nustatančios abipusius įsipareigojimus. Deja, praktiniame gyvenime ne viskas vyksta pagal įstatymų „scenarijų“. Iki šiol stringa kompensavimo mechanizmas, kas stipriai mažina valdytojų suinteresuotumą rūpintis jiems priklausančiomis NKV bei sukelia pastarųjų nenorą laikytis nustatytų paveldosaugos reikalavimų ar veiklos apribojimų. Lietuvoje paveldosaugai skirta mokesčio lengvata yra taikoma tik žemės mokesčio atveju, tačiau ir ta nėra realizuojama. Tokiu atveju, vieninteliu NKV išsaugojimo garantu tampa valdytojų mentalitetas ir kultūrinė branda. NKV priežiūrai reikalingos lėšos yra kita šio reikalo pusė, tačiau viena aišku - be jų ir geriausi norai nepadės. Belieka viltis, kad ateityje investavimas į „kultūros paveldą“ pranoks dabar klestintį investavimą į „nekilnojamąjį turtą“, dažnai darant neigiamą įtaką medžiaginiam vertybių autentiui.

Pavieniai privatūs asmenys yra labai dinamiški: negavę lėšų NKV tvarkybai iš valstybės, ieško kitų šaltinių. Taip, pavyzdžiui, dvarų savininkai vis dažniau teikia paraišką finansinei paramai gauti iš Europos Sąjungos struktūrinių fondų, pritaikydami pastaruosius turizmo infrastruktūros poreikiams. Tuo tarpu valstybės ar privačioje religinių bendrijų nuosavybėje esančių NKV būklė dažnai priklauso nuo valstybės biudžeto finansinių rodiklių ar, kitu atveju, šalpos dydžio. Tad kiek idealistinė nuomonė, kad vertybes geriausiai gali apsaugoti valstybė, yra diskutuotina. Kaip pavyzdį čia galima būtų paminėti Vilniuje esančius XVII a. pab. Sapiegų rūmus (L. Sapiegos g. 13). Kuomet 2004 m. Lietuvos nacionalinė M. Mažvydo biblioteka perdavė juos

Valstybės turto fondui, kilo nemažas triukšmas dėl ketinimo juos privatizuoti. Teigta, kad numatoma komercinė paskirtis rūmams visiškai netiksianti²⁴⁶. Dėl ryžtingų protestų jų privatizavimo buvo atsisakyta. Praėjus bemaž 3 metams, su vertybės tvarkyba rimčiau nepasistūmėta, nors investuotojai ją už savo lėšas turbūt būtų atlikę žymiai greičiau.

---

²⁴⁶ Purlys Evaldas. Kas darytina, kad neprarastume Sapiegų rūmų // Kultūros barai, 2006 m., Nr. 12, p. 14.

Šaltinių sąrašas

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija (Žin., 1992, Nr. 33-1014).
2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (Žin., 2000, Nr. 74-2262).
3. Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymas (Žin., 1995, Nr. 3-37; 2004, Nr. 153-5571).
4. Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymas (Žin., 1993, Nr. 63-1188; 2001, Nr. 108-3902).
5. Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymas (Žin., 1995, Nr. 107-2391; 2004, Nr. 21-617).
6. Lietuvos Respublikos žemės įstatymas (Žin., 1994, Nr. 34-620; 2004, Nr. 28-868, 117-4368, 167-6098).
7. Lietuvos Respublikos statybos įstatymas (Žin., 1996, Nr. 32 - 788; 2001, Nr. 101-3597).
8. Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybių turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo įstatymas (Žin., 1998, Nr. 54-1492).
9. Lietuvos Respublikos religinių bendrijų teisės į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo tvarkos įstatymas (Žin., 1995, Nr. 27-600; 2002, Nr. 74-3138).
10. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos nekilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatymo įgyvendinimo“ (Žin., 1995, Nr. 9-184).
11. Lietuvos Respublikos žemės reformos įstatymas (Žin., 1991, Nr. 24-635; 1997, Nr. 69-1735).
12. Lietuvos Respublikos nekilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatymas (Žin., 1995, Nr. 3-37).
13. Lietuvos Respublikos istorijos ir kultūros paminklų apsaugos ir naudojimo įstatymas (Žin., 1977, Nr. 36-470; 1984, Nr. 24-275; 1990, Nr. 23-563).
14. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos istorijos ir kultūros paminklų apsaugos ir naudojimo įstatymo kai kurių straipsnių pakeitimo ir papildymo“ (Žin., 1990, Nr. 23-563).
15. Lietuvos Respublikos kultūros paveldo inspekcijos laikinasis įstatymas (Žin., 1990, Nr. 24-598).

16. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1993 m. gruodžio 31 d. nutarimas Nr. 1014 „Dėl valstybinės reikšmės istorijos, archeologijos ir kultūros objektų sąrašo parengimo“ (Žin., 1994, Nr. 3-44).
17. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. kovo 13 d. nutarimas Nr. 288 „Dėl kultūros paveldosaugos sistemos pertvarkymo koncepcijos“ (Žin., 2001, Nr. 24-791).
18. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. balandžio 10 d. nutarimas Nr. 503 „Dėl įgaliojimų suteikimo įgyvendinant Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymą“ (Žin., 2002, Nr. 40-1484).
19. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. rugpjūčio 12 d. nutarimas Nr. 1023 „Dėl priverstinai valstybės išperkamų nekilnojamųjų kultūros vertybių ar atlygintinai savivaldybės nuosavybėn paimamų statinių nustatymo tvarkos patvirtinimo“ (Žin., 1998, Nr. 73-2117; 1999, Nr. 106-3081).
20. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1992 m. balandžio 7 d. nutarimas Nr. 256 „Dėl buvusių dvarų sodybų – istorijos ir kultūros paminklų išsaugojimo principų atstatant nuosavybės teises, vykdant privatizavimą ir žemės reformą“ (Žin., 1992, Nr. 17-491; 1993, Nr. 18-460; 1994, Nr. 46-861, 76-1430; 1996, Nr. 64-1522; 1998, Nr. 57-1599; 2002, Nr. 44-1662).
21. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1993 m. gegužės 27 d. nutarimas Nr. 369 „Dėl buvusių dvarų ir palivarkų paminklinių sodybų apsaugos“ (Žin., 1993, Nr. 18-460).
22. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. balandžio 18 d. nutarimas Nr. 481 „Dėl dvarų paveldo išsaugojimo programos ir dvarų paveldo išsaugojimo programos įgyvendinimo priemonių patvirtinimo“ (Žin., 2003, Nr. 38-1740).
23. Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2005 m. birželio 9 d. įsakymas Nr. ĮV-237 „Dėl valstybei ir savivaldybėms priklausančių kultūros paveldo objektų lankymo tipinių taisyklių patvirtinimo“ (Žin., 2005, Nr. 76-2763).
24. Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2005 m. balandžio 18 d. įsakymas Nr. ĮV-152 „Dėl saugomų nekilnojamojo kultūros paveldo objektų ženklinimo tipinėmis lentomis ir rodyklėmis taisyklių patvirtinimo“ (Žin., 2005, Nr. 52-1758; 2006, Nr. 137-5241).
25. Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2005 m. birželio 9 d. įsakymas Nr. ĮV-240 „Dėl kultūros paveldo objektų ar vietovių apžiūros, būklės fiksavimo ir tyrimo atlikimo užtikrinimo taisyklių patvirtinimo“ (Žin., 2005, Nr. 76-2766).
26. Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2005 m. balandžio 20 d. įsakymas Nr. ĮV-157 „Dėl privačios nuosavybės – prieinamų visuomenei lankyti valstybės saugomų nekilnojamojo

- kultūros paveldo objektų tvarkomųjų paveldosaugos darbų išlaidų kompensavimo taisyklių patvirtinimo“ (Žin., 2005, Nr. 53-1815, 2006, Nr. 101-3920).
27. Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2005 m. balandžio 15 d. įsakymas Nr. ĮV-150 „Dėl nekilnojamųjų kultūros vertybių vertinimo ir atrankos kriterijų aprašo patvirtinimo“ (Žin., 2005, Nr. 52-1756).
  28. Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2005 m. birželio 9 d. įsakymas Nr. ĮV-239 „Dėl saugomų kultūros paveldo objektų užkonservavimo išlaidų kompensavimo jų valdytojams taisyklių patvirtinimo“ (Žin., 2005, Nr. 76-2765).
  29. Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2005 m. birželio 9 d. įsakymas Nr. ĮV-238 „Dėl kompensacijos apskaičiavimo ir išmokėjimo už veiklos apribojimus skelbiamų saugomais nekilnojamojo kultūros paveldo objektų valdytojams taisyklių patvirtinimo“ (Žin., 2005, Nr. 76-2764).
  30. Lietuvos Respublikos Kultūros ministerijos Kultūros vertybių apsaugos departamento direktorės 1999 m. lapkričio 30 d. įsakymas Nr. 338 „Dėl Priverstinai valstybės išperkamu nekilnojamųjų kultūros vertybių komisijos darbo reglamento patvirtinimo“ (Žin., 1999, Nr. 104-3015).
  31. Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos direktoriaus 2005 m. liepos 1 d. įsakymas Nr. Į-303 „Dėl paraiškų finansuoti kultūros paveldo objektų tvarkybos ir neatidėliotinus saugojimo darbus iš nekilnojamojo kultūros paveldo paveldotvarkos programai skirtų valstybės biudžeto lėšų padavimo, priėmimo ir nagrinėjimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ (Žin., 2005, Nr. 90-3402).
  32. Vilniaus miesto savivaldybės tarybos 2007 m. sausio 24 d. sprendimas Nr. 1-1490 „Dėl privačios nuosavybės – kultūros paveldo statinių išorės ir jų aplinkos tvarkybos išlaidų kompensavimo taisyklių patvirtinimo“ (<http://www.vilnius.lt/vaktai/Default.aspx>).
  33. Lietuvos Respublikos Valstybinės paminklosaugos komisijos 2001 m. liepos 20 d. sprendimas Nr. 83 „Dėl dvarų paveldo išsaugojimo politikos“ (Žin., 2001, Nr. 64-2382).
  34. Lietuvos Respublikos Valstybinės paminklosaugos komisijos 2002 m. rugsėjo 13 d. sprendimas Nr. 87 „Dėl Lietuvos Respublikos dvarų paveldo išsaugojimo ir jo integravimo į visuomenės gyvenimą koncepcijos“ (Žin., 2002, Nr. 96-4240).
  35. Lietuvos Respublikos Valstybinės paminklosaugos komisijos 1995 m. spalio 27 d. sprendimas Nr. 12 „Dėl valstybinės reikšmės istorijos, archeologijos ir kultūros objektų“ (Žin., 1995, Nr. 90-2028).

36. „Dėl valstybinės reikšmės istorijos, archeologijos ir kultūros objektų sąrašo“. Aiškinamasis raštas Nr. 1088, 1994 m. liepos 19 d., pateikė – Lietuvos Respublikos Vyriausybė. (http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=10511&p_query=&p_tr2=).
37. Be Kultūros paveldo departamento žinios Trakų senamiestyje nugriautas dviejų šimtų metų senumo kultūros paveldo objektas. 2006 m. rugpjūčio 3 d. KPD informacinis pranešimas žiniasklaidai. (<http://www.heritage.lt/ziniasklaida/ps06/ps011.html>).
38. Lietuvos Respublikos religinių bendrijų teisės į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo tvarkos įstatymo 2, 5, 7, 8, 9, 12 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto poveikio bazinio vertinimo pažyma. Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija. (www.tm.lt/getfile.aspx?taktidokid=d182526f-70ea-48cb-a163-f5215b937549).
39. Lietuvos Vyskupų Konferencijos 2004 m. gegužės 18 - 20 d. plenarinis posėdis. 2004 m. gegužės 21 d. informacinis pranešimas Nr. 1-160/04. (<http://lvk.lcn.lt/naujienos/>,46).
40. Pažyma Valstybinės paminklosaugos komisijos posėdžiui „Lietuvos piliakalniai: tvarkymas, priežiūra, naudojimas“, 2001 m. (http://www3.lrs.lt/docs3/kad4/ViewDocp_int_tekst_id=17001&p_int_tv_id=2705&p_org=0.htm).
41. Atkirtis savavaliautojams stiprėja. Valstybinė teritorijų planavimo ir statybos inspekcija prie Aplinkos ministerijos, 2006 m. rugpjūčio 8 d. (<http://www.vtpsi.lt/cgi-bin/index.cgi?id=atkirtis>).

Literatūros sąrašas

1. Ar išsaugosime senamiesčio dvasią? // Literatūra ir menas, 2000 m. rugpjūčio 18 d., Nr. 32 – 33 (2808 - 2809), p. 1 - 3.
2. Ar reikia nugriauti nelegalius pastatus? TAIP, NE // Statyba ir architektūra, 2006 m., Nr. 1, p. 14.
3. Bėkšta Arūnas. Šis tas apie paveldo įstatymus // Literatūra ir menas, 1992 m. vasario 29 d., p. 2.
4. Bėkšta Arūnas. Įstatymas. Nuostatai. Politika // Literatūra ir menas, 1992 m. kovo 14 d., p. 4.
5. Bogušis Vytautas. Esu už privatizaciją // Dienovidis, 1991 m. lapkričio 15 – 22 d., Nr. 45, p. 2.

6. Čepaitienė Rasa. Požiūriai į kultūros paveldą dabarties Lietuvoje // Kultūros paminklai, Nr. 9, 2002, p. 12.
7. Čepaitienė Rasa. Laikas ir akmenys. Kultūros paveldo sampratos moderniojoje Lietuvoje. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2005, p. 317.
8. Čilinskas Andrius. Prestižinių butų rinką blaško baimė ir greito uždarbio kvapas // Statyba ir architektūra, 2006 m., Nr. 1, p. 16 – 19.
9. Čuta Robertas. Sugriautas pastatas – vis dar namai. Kol valdininkai aiškinasi, kas kaltas, vienišas neįgalus Trakietis gyvena griuvėsiuose // Galvė, 2006 m. rugpjūčio 8 d., p. 3.
10. Deveika Steponas, Karčiauskas Vitas, Stulpinas Ričardas. Kaip privatuosime dvarus? // Naujasis dienovidis, 1992 m. kovo 27 – balandžio 3 d., Nr. 13, p. 6.
11. Deveikis Stepas. Kaip saugosime žymių Lietuvos žmonių tėviškes? // Kultūros barai, 1990 m., Nr. 12 (312).
12. Drungilienė Genė. Savininkai verčiami mokėti už tyrinėjimus // Pajūrio naujienos, 2004 m. lapkričio 16 d., Nr. 90, p. 1, 2.
13. Girininkas Algirdas, Puodžiūnas Giedrius. Archeologinė komisija arba kas ir kaip saugos, tirs Lietuvos archeologijos paminklus // Dienovidis, 1991 m. gruodžio 6 – 13 d., Nr. 48, p. 3.
14. Glemža Jonas Rimantas. Nekilnojamojo kultūros paveldo apsauga ir tvarkymas. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2002.
15. Glemža Jonas. Paveldosauga: dabartis, problemos, perspektyvos // Statyba ir architektūra, 2004 m., Nr. 5, p. 24 – 26.
16. Gražulis Algimantas. Varpų skambesio preliudija Vilniaus senamiesčiui // Kultūros barai, 2002 m., Nr. 2, p. 21.
17. Gražulis Algimantas. Pavojaus varpai Klaipėdos krašto kultūros paveldui // Kultūros barai, 2006 m., Nr. 4, p. 19.
18. Grigienė – Pluharova Eva. XXI amžiaus kultūriniai kraštovaizdžiai: pasaulinis paveldas ir vietos žmonių atsakomybė // Kultūros barai, 2005 m., Nr. 6, p. 18 – 19.
19. Griovimo epochos pabaiga? // Kultūros barai, 1991 m., Nr. 3, p. 8 – 12.
20. Grižibauskienė Eugenija. Kultūros paveldas šiandieninėje erdvėje // Vadovo pasaulis, 2004 m. kovas, Nr. 3, p. 26 – 30.
21. Istoriniai miestai. Sena ir šiuolaikiška. Vilnius: Savastis, 2003.
22. Įsigaliojo Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymas // Voruta, Nr. 4 (622), 2005 m. balandžio 19 d., p. 1.

23. Jarusevičius Tomas. Savivaldybei nerūpi kultūros paveldas. Senujų Panemunės kareivinių nesaugo jų šeimininkas, todėl jas niokoja įžlūs vagiškai // Kauno diena, 2006 m. balandžio 8 d., p. 6.
24. Juozėnas Dainius. Stumtraukis // Naujasis dienovidis, 1992 m. balandžio 17 – 24 d., Nr. 16, p. 2, 3.
25. Juozėnas Dainius. Aklavietėje // Dienovidis, 1992 m. gegužės 29 – birželio 5 d., Nr. 22, p. 7.
26. Kanopkaitė Rūta. Senieji mūrai turi gyvasties aurą // Kauno diena, 2003 m. balandžio 10 d., p. 5.
27. Karčiauskas Vitas. Kam tai naudinga? // Dienovidis, 1992 m. vasario 7 d., Nr. 6, p. 6.
28. Kultūra ir turto dalybų karštligė // Kultūros barai, 1993 m., Nr. 8 – 9, p. 6.
29. Kultūros paminklų apsauga: tai visuomet grumtynės? // Literatūra ir menas, 1997 m. gegužės 17 d., p. 12 – 13.
30. Kultūros paveldas gelbėjamas įstatymo perrašinėjimu // Lietuvos rytas, 2003 m. vasario 10 d., Nr. 33, p. 6.
31. Kultūros paveldo apsauga (reglamentuojančių dokumentų rinkinys). Vilnius: Savastis, 1997.
32. Kultūros vertybių apsauga, lobistai ir abejinga visuomenė // Kultūros barai, 1996 m., Nr. 3, p. 2 – 8.
33. Laimienė Romualda. Senamiestis šiurpina turistus „vaiduokliais“ ir valkatomis // Vakarų ekspresas, 2003 m. liepos 3 d., Nr. 153, p. 3.
34. Lebedeva Valerija. Senaisiais pramoniniais statiniais turėtų rūpintis jų savininkai // Vakarų ekspresas, 2003 m. liepos 16 d., Nr. 161, p. 4.
35. Levandauskas Vytautas. Prie dvarų griuvėsių // Kultūros barai, 1989 m., Nr. 6, p. 42 – 45.
36. Levandauskas Vytautas. Senamiesčiai laukia savininkų // Literatūra ir menas, 1990 m. kovo 17 d., p. 6.
37. Lietuvos archeologijos bibliografija. Vilnius: Vilspa, 2000.
38. Lietuvos istorijos bibliografija 1996. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2000.
39. Lietuvos istorijos metraščio 1971 – 2000 metų bibliografija. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2004.
40. Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės norminių aktų rodyklė. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2005.

41. Lietuvos urbanistikos paveldas: vertybių įteisinimas, apsauga, tvarkymas (1967 – 1993): dokumentų rinkinys. Sud. Algimantas Miškinis. Vilnius: Savastis, 2005.
42. Markevičienė Jūratė. Atsikratyti ar išgelbėti? // Literatūra ir menas, 1990 m. lapkričio 17 d., Nr. 46 (2294), p. 1, 6.
43. Markevičienė Jūratė. Kultūros paveldas vabzdžio žvilgsniu // Literatūra ir menas, 1992 m. sausio 18 d., Nr. 3, p. 8, 12.
44. Markevičienė Jūratė. Istorinių miestų apsauga – tai homeopatija // Literatūra ir menas, 1995 m. rugpjūčio 26 d., Nr. 34.
45. Miškinis Algimantas. „Nesantaikos medis“ auga senamiestyje // Naujasis dienovidis, 1993 m. rugpjūčio 27 d., Nr. 32, p. 4.
46. Norvilaitė Giedrė. Apgriautas malūnas klaipėdiečiams kelia sentimentų // Vakarų ekspresas, 2006 m. balandžio 29 d., p. 2.
47. Paveldosauga ir sujaukto proto architektūrinė išraiška // Kultūros barai, 2006 m., Nr. 7, p. 22 – 28.
48. Paveldas priklausys nuo žmonių // Literatūra ir menas, 1997 m. rugpjūčio 30 d., Nr. 35 (2655), p. 1, 2.
49. Petrauskaitė Žilvinė. Paveldas, kvepiantis investicijomis // Kauno diena, 2004 m. kovo 23 d., p. 4.
50. Petrauskaitė Žilvinė. Paveldosauga pagal kaunietišką receptą // Kauno diena, 2006 m. spalio 9 d., Nr. 231, p. 4.
51. Pilaitis Gediminas. Buldozeriai niokojo senovinę gyvenvietę // Lietuvos rytas, 2006 m. birželio 15 d., Nr. 135, p.16.
52. Pocienė Aušra. Lietuviai pajuto kietą Latvijos paveldosaugininkų ranką // Lietuvos rytas, 2006 m. birželio 7 d., Nr. 128, p. 7, 8, 11.
53. Pociūtė Audronė. Kultūros paveldas ir regionų plėtra // Kultūros barai, 2005 m., Nr. 6, p. 22 – 24.
54. Pociūtė Audronė. Įstatymų įkaitas – kultūros paveldas // Kontrastai, 2006 m. kovo 10 – 16 d., Nr. 15, p. 3.
55. Purlys Evaldas. Kas darytina, kad neprarastume Sapiegų rūmų // Kultūros barai, 2006 m., Nr. 12, p. 8 – 15.
56. Rajeuskis Valerijus. Apleisti namai darko miesto veidą. Biurokratinė mašina nepajėgia paveikti pastatų savininkų sąžinės // Klaipėda, 2005 m. sausio 26 d., p. 5.

57. Ramanauskienė Ramunė. Buvusią pašto stotį įsigijo du savininkai // Tauragės kurjeris, 2002 m. lapkričio 25 d., Nr. 93, p.2.
58. Rubavičius Vytautas. Kraštovaizdžio svarba // literatūra ir menas, 1997 m., Nr. 12, p. 2.
59. Savarankiškumas – tai atsakomybė // Dienovidis, 1991 m. lapkričio 8 – 15 d, Nr. 44, p. 2.
60. Semaškaitė Ingrida. Lietuvos pilys ir dvarai // Turistiniai maršrutai krašto keliais (6). Vilnius: Algimantas, 2005.
61. Skomskis Juozas. Ieškojimų, abejonių ir vilčių penkmetis // Literatūra ir menas, 2000 m., vasario 4 d., Nr. 5, p. 2.
62. Skomskis Juozas. Liko tik plytų krūva, ir nėra ko saugoti... // Literatūra ir menas, 2000 m. kovo 10 d., Nr. 10, p. 2.
63. Skomskis Juozas. Ar kultūros paveldas niekam nerūpi? // Literatūra ir menas, 2000 m. liepos 28 d., Nr. 30 – 31, p. 2.
64. Skomskis Juozas. Nesiraukite po senamiesčio širdimi // Literatūra ir menas, 2000 m. lapkričio 17 d., Nr. 46, p. 12.
65. Skubotas Paveldo apsaugos įstatymas investuotojus varo iš Lietuvos // Verslo labirintas, Nr. 1, vasaris – kovas, p. 4.
66. Stankevičienė Aistė. Z. Baubonis apie archeologijos romantiką ir realybę // Laikas, 2005 m. spalio 12 d., p. 5.
67. Stulpinas Ričardas. Keturi eskizai kultūros palikimo apsaugos tema // Kultūros barai, 1991 m., Nr. 4 (316), p. 17 – 20.
68. Štavičius Egidijus. Žalojami archeologijos paminklai // Baltų archeologija, 1994 m. gegužė, Nr. 1, p. 14.
69. Tarp paveldo ir paveldėtų valdininkų // Literatūra ir menas, 1992 m., vasario 22 d., p. 9, 12.
70. Teorija, praktika ir Vilniaus senamiestis // Literatūra ir menas, 1995 m. rugpjūčio 12 d., p. 11, 13.
71. Trakai stato barikadas investuotojams // Statyba ir architektūra, 2006 m., Nr. 4, p. 9.
72. Valstybinių aplinkos apsaugos pareigūnų dokumentų rinkinys. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2004.
73. Vernickaitė Aurelija. Varganas Lietuvos dvarų gyvenimas // Veidas, 2005 m. rugsėjo 8 d., Nr. 36.
74. Vilnius, kurį prarandame. Sostinė ir jos senamiestis paminkloaugininkės Gražinos Drėmaitės gyvenime // Literatūra ir menas, 1997 m. liepos 26 d., p. 3.
75. Vilniaus senamiestis rinkos sąlygomis // Kultūros barai, 1993 m., Nr. 4, p. 43 – 50.

76. Vitkauskaitė Viktorija. Piligrimų viešbutis kliūva paveldo sergėtojams. Ekspertai nerimauja, kad naujas statinys užgoš gynybinės sienos fragmentą // Lietuvos rytas (priedas „Sostinė“), 2006 m. birželio 8 d., Nr. 129, p. 5, 6.
77. Voverytė Justina. Kultūros paveldas: kompromisų badas // Statyba ir architektūra, 2006 m., Nr. 1, p. 36 – 38.
78. Zubovas Vytautas. Savininkas ir valstybė // Naujasis dienovidis, 1992 m. lapkričio 13 – 27 d., Nr. 46 – 47, p. 7.
79. Žiūkas Mindaugas. Plėtrą stabdo painūs teisės aktai // Statyba ir architektūra, 2004 m., Nr. 1, p. 47.

•

1. Čepaitienė Rasa. Nūdienė Lietuvos paveldosauga: keletas mąstymo klišių. 2006 m. gegužės 2 d. (<http://www.bernardinai.lt/index.php?url=articles/47181>).
2. Kainas kels naujas įstatymas. 2005 m. balandžio 21 d. (<http://www.asa.lt/cgi-bin/sna.cgi?grp=1046>).
3. Dėl žydų bendruomenei priklausiusio turto gražinimo. Tyrimas Nr. 57T. Teisės projektų ir tyrimų centras, 2004. (http://www.exjure.com/lt/index.php?option=com_content&task=view&id=54&Itemid=30).
4. Kareivinių griuvėsiuose – užsieniečių desantas. 2006 m. balandžio 14 d. (http://www.info.lt/index.php?page=naujienos&view=naujiena_arch&id=70447).
5. Klaipėdos miesto nekilnojamosios kultūros vertybės. Pastatas S379, senamiestis, Turgaus g. 33. Klaipėdos miesto savivaldybės viešoji biblioteka, 2002 m. (<http://www.biblioteka.lt/paveldas/statiniai/S379.htm>).
6. Kultūros paveldo niokotojai privalės atlyginti žalą. 2004 m. gruodžio 13 d. KVAD informacinis pranešimas žiniasklaidai. (<http://www.heritage.lt/ziniasklaida/ps04/ps063.htm>).

7. Nevyriausybinės organizacijos tvirtina, jog paveldosaugos srityje sugrižo sovietmečio destrukcija. 2007 m. balandžio 12 d. (<http://www.bernardinai.lt/index.php?url=articles/61037>).
8. Pociūtė Audronė. Paveldosaugininkai ir visuomenė – priešingos barikadų pusės? (http://www.santalka.lt/index.php?option=com_content&task=view&id=181&Itemid=27).
9. Privatizavimo istorija. 1991 – 2002 metų privatizavimo proceso apžvalga. VĮ „Valstybės turto fondas“, 2004. (http://www.vtf.lt/lt.php?show_content_id=27).
10. Turtas turi būti gražinamas ne tik žydams, primena teisininkai. 2004 m. spalio 18 d. (<http://www.bernardinai.lt/index.php?url=articles/25871>).
11. Stancikienė Aurelija. Ar išdrįsim susiremti su statybų chuliganizmu?, 2005 m. rugsėjo 23 d. (<http://www.bernardinai.lt/index.php?url=articles/34540>).
12. Tolvaišienė – Lukšionytė Nijolė. Lietuvos dvarų savitumai: kaip juos išsaugoti? 2006 m. gegužės 5 - 6 d. (http://www.dvarai.lt/index.php?option=com_content&task=view&id=14&Itemid=32).
13. Visockas Gintaras. Privačiose rankose atsidūręs dvaras – irgi dvaras. 2006 m. rugsėjo 29 d. (http://www.dvarai.lt/index.php?option=com_content&task=view&id=48&Itemid=42).
14. Vilniaus pranciškonų (mažesniųjų brolių konventualų) vienuolynas ir Švč. Mergelės Marijos Dievo Motinos Ėmimo į dangų bažnyčia. Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2001 m. (<http://vienuolynai.mch.mii.lt/V8-46/Vilnprancisk.htm>).
15. Mokslo ir technikos rūmai. Paslaugos. UAB „Mokslo ir technikos rūmai“, 2002 m. (<http://www.mtr.lt/paslaugos.html>).